Anton Smalcius.
4. flor.

[illegible] de anima [illegible] nō fuit [illegible] cap. 8. 81 pa

[illegible] cap. 7. 76 1871. I. 176.

[illegible] qui sint cap. 10. 106

præceptū de suffocato et sanguine cap. xi. 118

Baptismus cap. 11. 12[illegible]

Cœna domini cap. [illegible]

~~1 7. 1 0~~ [illegible] Berlin [illegible]

1

21

TRACTATUS
DE ECCLESIA ET MISSIONE MINISTRORUM

R. D. ALBERTI BORKOWSKI,

Quo Socinum cum Theophilo impugnare, & Miedzibozium defendere conatur:

Brevis Refutatio.

Scripta

ab

Eodem THEOPHILO NICOLAIDE, mense Martio, anni 1614.

RACOVIÆ,
Typis Sternacianis.

Ad Lectorem.

Faustus Socinus, nemini Theologorum, multiplici & solida rerum divinarum scientia & pietate, secundus, dum in vivis esset, brevem, ante multos annos tractatum conscripserat, qui, ipso defuncto, in publicum fuit editus, quo nervosè, ut solet, ostendit, quæstionem de Ecclesia, quænam sive apud quos sit, non esse necessariam: Hunc refutare conatus est Andreas Miedziboius: Huic refutationi ego defensionem opposueram ante septem annos, quam anno 1612 demum certis de causis edidi. Hanc defensionem R. D. Albertus Borcovius impugnandam suscepit. Quæ qualis sit, ex hac responsione cognosces. Nunc, quid in præfatione sua dicat, expende. Socinum, Arianam impietatem in hisce partibus non parum promovisse, ait, & eum Arianorum Rabinum appellat, quem Arianum esse nemo hactenus docere potuit: imo alii adversarii Arianum esse negant. Credere se ait, quòd ideo sine nomine tractatum suum ediderit, quòd eum ineptiarum suarum suppuderet. Tu verò, lector, ipso jam mortuo eum excusum esse scito; & magnos viros doctos causas habere, quare, suppressis nominibus, interdum scripta sua edant, nec ipse, ut credo, diffitebitur Borcovius. An verò sint ineptiæ, quod tractat Socinus, tempus, veritatis pater, docebit. Reliqua sino. Liberum enim est Borcovio credere, an ante annos quinque scripta fuerit defensio mea, dummodo revera ita se habeat. Tu verò, candide lector, eorum, quæ occasione hujus quæstionis de Ecclesia & missione Ministrorum dicuntur, eum usum esse persuasum habe, quo vix alius hoc tempore potior esse queat. Hic enim modus est, asserendi solius sacræ scripturæ, in controversiis de religione, autoritatem, quæ quamdiu non asseritur, perpetuò errandum est. Itaque remoto præjudicio lege, & quod bonum est, tene. Vale.

TRACTATUS DE ECCLESIA & Miſsione Miniſtrorum, R.D. ALBERTI BORKOWSKI,

REFUTATIO.

ERgo & mihi tecum res eſt R. D. Borcovi. Dico, te, malæ cauſæ & ſocii tui D. Miedzibozii, non bonum eſſe defenſorem. Nam & multa eorum, quæ refutanda tibi, niſi cauſam & ſocium deſeruiſſe prudentibus videri velis, omnino fuerant; & quibus ſtantibus, cauſa Miedzibozii ſtare nequit, omiſiſti: & ea, quæ impugnanda ſuſcepiſti, expugnare tamen non potuiſti, nec unquam poteris. Quæ omiſiſti hæc ſunt:

1. Nihil reſpondiſti ad id, quod Socinus & ego dixeramus, ex eo, quòd Eccleſia in ſacris literis commendetur, tanquam res divina, non conſequi, eam eſſe inquirendam; quemadmodum nec ex eo, quòd omnes fideles, tanquam divinum quid, commendantur, ſequitur, eos eſſe inquirendos: ſed tantùm, ſi cognita ſit, in pretio habendam. Hoc verò ſtante, multa corruere neceſſe eſt, quæ ſuper hoc fundamento, cõmendationis ſcilicet Eccleſiæ, ſtruitis Pontificii: Et Medzibozius deſeritur, qui Sycophantam Socinum ideo appellaverat.

2. Eccleſiam eſſe arcam Noë, in qua, qui non eſt, aquis diluvii abſorbeatur neceſſe ſit, idque Petrum Apoſtolum dicere, non docuiſti. Hoc autem dixerat Miedzibozius, & a me reprehenſum fuerat.

3. Hæreticum eum eſſe, qui, quæ ſuis placitis obſtare videt, e medio tollere conatur, non docuiſti, quod affirmaverat Miedzibozius, a me verò erroris argutum fuerat.

4. Quis hæreticus ſit, nuſquam tetigiſti, cùm tamen, niſi hoc decidatur, nihil in hac quæſtione rectè tractari poſſit. Nos hæreticum eum eſſe dicimus, qui talia dogmata in Chriſti Eccleſiam infert, quæ vel univerſam fidem Chriſti, vel partem ejus potiſſimam & eſſentialem, vel, ut aliis verbis idem dicamus, quæ vel veram Dei & Chriſti gloriam, vel veram pietatem tollunt. Hoc autem facere Pontificios docemus. Gloriam enim Dei apud eos, per cultum imaginum, Sanctorum mortuorum, Virginis Mariæ, & hoſtiæ Sacramentalis: Gloriam item Chriſti, per nimiam, quæ tribuitur Papæ Romano, exaltationem, tolli contendimus: Veram denique pietatem, per infinita Eccleſiæ decreta, ſuperſtitionum pleniſſima, & quæ ſpeciem tantùm pietatis habent, ſublatam eſſe aſſerimus. Cur igitur crimina hæc non purgaſti?

5. Non curasti, ut aut Miedzibozium in gravi ejus lapsu juvares, quem cap.2.commisit,dum Socino,respondentis partes tuenti,affinxit argumentationem,eamque talem, qualem nunquam ipse somniavit: aut aliqua ratione agnosceres tantum lapsum, sed,fretus nescio quâ audaciâ,falsissima etiam pro veris venditare non dubitasti, & nos ita opprimere, & terrorem nobis incutere te posse putasti tuo magisterio, ut ne respiraturi quidem in re etiam justissima simus.

6. Dixerat Miedzibozius, *Quasi verò Catholici ex sola autoritate Ecclesiæ, & non etiam ex sacris literis dogmata sua probare soleant.* Hîc ego magnum errorem in Miedzibozio animadverteram, qui ultrò concedat, Pontificios ex Ecclesiæ autoritate etiam dogmata sua probare. Quasi scilicet duo sint principia, quibus dogmata fidei probari possint, Ecclesia & sacra scriptura, quo nihil pestilentius excogitari potest. Ad hoc tu connives,qui præ nimia arrogantia vix te ipsum nosti,& indigna esse ais, quæ scripseram,refutatione.

7. Necessariam esse ad salutem, sententiam Christi de divinitate, qualem hodie sectantur plærique, de Spiritus sancti persona, de baptismo parvulorum,de veritate corporis Christi in Eucharistia,quod dixerat Miedzibozius, ego verò falsum esse ostenderam, non probasti, nec probare unquam poteris.Et tamen,hoc stante,quod dixi, magnam Ecclesiæ vestræ ignorantiam & errorem apparere necesse est. Hæc enim ad salutem, nescio quid non, necessarium esse statuit, & quomodo necessaria ad salutem ab utilibus differant, nullo modo intelligere videtur.

8. Calumniam Miedzibozii,qui dixerat,Socinum affirmare,omnia quæ in controversiam veniant, collatis inter se,scripturæ sacræ locis, definiri *ab unoquoque* posse, nec agnovisti, nec defendisti. Et tamen hæc cantilena vestra est communis, quòd apud nos *unus quisque* scripturas explicet.

9. Causas,cur,etiamsi hominibus Deus tantum veritatis revelârit, ut de salutari doctrina judicium ferre possint, id tamen illi non faciant,nec approbasti,nec refutasti.Quomodo igitur gloriaris de refutatione omnium, quæ sunt alicujus momenti? Cùm, stantibus his causis,error Miedzibozii & tuus appareat, qui ex eo, quòd quidam eorum,qui a Papa secesserunt,non agnoscant pro Ecclesia Christi,alios, qui eandem salutarem etiam doctrinam habent,colligis, falsum esse, quod dixerat Socinus, eum, qui salutarem doctrinam cognovit, statim agniturum,quinám sint Christi Ecclesia.

10. Cavillum Miedzibozii, qui nos eò, quòd baptismum aquæ indifferentem agnoscimus, Anabaptistas appellat,non agnovisti: imò ipse

ipſe eum in iſto cavillo imitaris,ut ſcilicet vocabulo exoſo nos etiam exoſos reddas. Cùm tamen tibi tuisque potiùs iſta vox, ſi ad tempora & facta Apoſtolicæ Eccleſiæ veſtra examinentur, competat,quàm nobis,qui nemini eam ob rem ullam creamus moleſtiam.

11. Calumniam Miedzibozii, quòd Anabaptiſtæ ideo ſacram Scripturam conferant, ut probent, Chriſtum non eſſe Deum, defendere aut noluiſti aut non potuiſti, nec tamen calumniam eſſe fateris, quâ vix major eſſe poteſt.

12. Impuritatem Miedzibozii, qui ait, nos ſpiritu,vel potiùs flatu, non cedere Evangelicis, non accuſaſti, aut caſtigaſti, ut amicum verum decebat.

13. Concilia collationibus ſcripturarum ineptè a Miedzibozio opponi. cùm in conciliis, collationes etiam fieri poſſint & debeant, vel non conſideraſti, vel ſaltem ſtudio præteriiſti,quod bonum defenſorem non decebat. Hoc verò eſt unum ex maximi momenti rebus, quæ hîc a nobis tractantur. Vos enim,ſi concilium obtineatis,creditis,vos jam a ſacræ Scripturæ jure & jugo liberos eſſe, qua re vix aliquid magis impium dici poteſt. Omnia enim concilia a ſacris literis pendere debent,in iis,quæ ad ſalutem hominum ſpectant.

14. Non curaſti, quod dixi, de differentia Concilii Apoſtolici, & aliorum,quæ in eo potiſſimùm conſiſtit,quòd,ut illud non neceſſaria ad ſalutem proponebat, ſic nec neceſſariò cuiquam ea imponebat: Veſtra verò Concilia,res ad ſalutem neceſſarias ſubinde novas, fingunt,& ſub capitis pœna recipi ab omnibus volunt.

15. Quam ineptè dixerit Miedzibozius,ad Chriſti præcepta addenda fuiſſe præcepta Apoſtolica:quàm impiè autem, addenda etiam fuiſſe eccleſiæ præcepta,ne verbo quidem indicaſti. Ego verò tanti momenti hanc rem eſſe judico,ut totius quæſtionis cardo circa eam verſari jure dici poſſit. Nam ſi conſtet,nullum eſſe præceptum Eccleſiæ, quod cum Chriſti præceptis conjungendum ſit, parumné conſtat, totam Romanæ Eccleſiæ concidiſſe autoritatem, quæ ita ſibi in populum Chriſti imperium vendicat,ac ſi eſſet alter Chriſtus.

16. Verba Chriſti:*Si Eccleſiam non audierit* &c. ſimpliciter eſſe accipienda, quod Miedzibozius ajebat, nullo etiam verbo docere dignatus es. Et tamen, ſi verba iſta reſtringenda eſſe conſtet,nempe,ut tantùm de eo ſermo ſit, quomodo caſtigari aut puniri debeat is, qui in alterum peccavit,& non vult reſipiſcere,ad monitum unius atque alterius & totius Eccleſiæ,nempe ut habeatur pro publicano & Ethnico, iterum de ſede ſua dejecta eſt Eccleſia Romana, quæ ob iſta

Christi verba tantùm se pro Deo nobis non venditat. de quo vide pag: 35.36. defensionis meæ.

17. Iustam esse consecutionem Miedzibozii: Christus jussit deferri delinquentem ad ecclesiam. Ergo jussit ut Ecclesia inquireretur, docere neglexisti.

18. Rationi consentaneum fuisse, ut Christus præciperet, Ecclesiam inquirere, dixerat Miedzibozius. Hoc ego falsum esse docueram pag: 38. Tu verò Miedzibozium non defendis: sed malum augens, dicis, non necesse fuisse, ut Christus id præciperet. Quàm rectè verò videat lector in responsione ad cap. 2. hujus tui tractatus.

19. Gravissimum errorem Miedzibozii, qui est, quòd nemo de salutari doctrina certus esse possit, nisi ex testimonio Ecclesiæ, nec defendisti, nec tetigisti, & tamen ea dixeram pag. 40., quæ ansam tibi eum defendendi, si potuisses, dare poterant.

20. Ecclesiam esse omnium fidelium magistram, nec docuisti, nec errorem esse agnovisti, de quo vide pag: 41.

21. Ineptissimum Miedzibozii disputandi modum, qui multa pro concesso sumit, quæ probanda erant, & suæ Ecclesiæ nos autoritate premit, de quo non pauca dixeram pag: 42. 43. non defendisti, & tamen Miedzibozius te judice semper vera loquitur.

22. Schismaticos græcos errare in eo, cujus causâ habentur a Pontificiis pro schismaticis, quod ego negaveram, non docuisti. & tamen hoc stante, error vestræ Ecclesiæ apparet, quæ ideo passa sit Ecclesiam Christi lacerari, quòd alii nollent cum illa in errore consentire.

23. Papam Romanum Ecclesiæ esse caput, quod ego graviter accusaveram pag. 46., docere neglexisti: quo tamen non ostenso, quid valebit vestra adversus nos præsumtio, quâ inflati, vix audire potestis, si quis aliquid adversus placita vestra dicat?

24. Quæ de necessariis ad salutem disserueram, ea susque deque habuisti: Et tamen, si vera sunt, quæ loquimur, (ut sunt verissima) quis non videt, quanto hactenus in errore plærique Christiani a multis seculis demersi fuerint, & etiamnum sint, & quàm graviter contra Christianam charitatem peccatum sit, dum ob levissima ecclesiæ placita, quæ alii spernebant, multæ hominum myriades crudelissimè contrucidatæ fuerunt, & hodie ob eadem, Inquisitionis Hispanicæ diabolicum artificium exercetur, & gravissima odia & persecutiones inter Christianos, & hîc in nostra Polonia vigent. Qui salutarem doctrinam non habent, ii regnant: qui eam habent & profitentur, ab aliis summa cum licentia condemnantur. Vide, quomodo ad omnia responderis, quæ alicujus momenti sint in defensione mea. Rejicis tu

id qui-

id quidem superciliosè sub finem libelli tui: sed quàm justè, videant lectores pii & prudētes. Tanti enim est momenti hæc quæstio, ut vix ulla sit majoris. Hæc si omnibus nota esset, plenus esset orbis Christianus pace & unanimitate: quæ sperari non potest, nisi iis tantùm, quæ ad salutem necessaria sunt simpliciter, quorum paucissimus est numerus contenti simus, in reliquis autem liberum arbitrium aliis relinquamus.

25. Errorem Miedzibozii, qui Socinum, doctrinam salutarem pro nota Ecclesiæ habere, asserit, non agnovisti, nec excusasti, nec defendisti.

26. Autoritatem Ecclesiæ nullam esse, nisi ea ex scriptura asseratur; & proinde non ex Ecclesiæ autoritate pendere sacras literas, vel sensum illarum, quod ego gyrum appellâram inextricabilem, nusquam tetigisti: & tamen hic errorum ferè omnium origo est. Nam si autoritas hæc Ecclesiæ non sit, quam tu cum Miedzibozio somnias, constat certè, modum sacras literas intelligendi, rectissimum esse, quem nos proponimus. cùm nullus alius dari possit.

27. Quàm ineptè locus Esaiæ cap: 2. ad demonstrandum, priùs cognosci debere Ecclesiam, quàm doctrinam salutarem, a Miedzib: adductus fuerit, quod ego ostenderam prolixè pag: 68, 69. nec agnovisti, nec defendisti.

28. Ad ea, quæ de diversitate religionis Apostolicæ & rituum in ea, ab Ecclesia Romana primitiva & moderna dissero pag. 76. mutus es. & tamen, si ea vera sunt, quo jure Ecclesia vestra Romana, titulo illius sese palliat?

28. Quia dixerat Miedziboz:. *Estné credibile totum orbem fuisse dementatum, ut id non videret quisquam neque ex amicis, neque ex inimicis*, ego non pauca responderam, pag. 89. quibus stantibus, apparet, corruptionem in Christi Ecclesiam irrepsisse, quod prorsus negat Miedzibozius cum suis. Hæc tu, Borcovi, omnia magno animo contempsisti. nam nihil ad ea respondes usquam.

30. Cùm diceret Miedzibozius, nos, Ecclesiam Romanam adulterâsse Christi doctrinam, non aliter probare, quàm scripturas ad nostrum institutum torquendo, ego id falsum esse dixeram, & alium, modum, quo docemus, Ecclesiam Romanam Christi doctrinam adulterasse, ostenderam, & prolixè etiam illustrâram, qui est, quod docemus: Ecclesiam Romanam contraria illis statuere, quæ in sacris literis expressè continentur, pag. 91. 92. 93. Quo stante, fortissimum arci vestræ admovimus arietem, cujus illa impetum sustinere nullo modo

modo poterit. Tu verò, ac si hoc ne obiter quidem indicatum esset, nec mentionem ejus fecisti.

31. Miedzibozii sive astutiam sive inertiam, qui quædam omittit maximi momenti, ea verò, quæ cavillis obnoxia sunt, arripit & mirificè tractat, cur aut non excusasti, aut agnovisti? Quia idem ipse facis in tuo scripto. Qui verò hoc agunt, non veritatem quærunt, sed victoriam, quod in scriptore pessimum est argumentum & indicium.

32. Audacissimam Miedzibozii fallaciam, qui pro cognito & non cognito, quæ contradictoria sunt, si secundum idem, de eodem & eodem tempore prædicentur, reposuit aliquoties notiorem & ignotiorem; & ita, quod gravius est, loquentem etiam Socinum facit, non damnasti, sed frigidissimè tegere & abscondere voluisti, quod homine candido an dignum sit, judicent cordati.

33. Romanam Ecclesiam non propriè esse Christi Ecclesiam, sed æquivocè: & pastores illius, non esse veros pastores docueram pag: 117. & tamen tu ista omnia videre noluisti, nedum refutare.

34. Miedzibozium vocabulum Prophetæ pro iis tantùm accipientem, qui futura pronunciant, monueram ego: Tu autem illum nec defendis, nec excusas.

35. Inconstantiam in ecclesia Romana esse, seditiones etiam & bella ab illa mota fuisse, quod ego docueram, nec negasti, nec defendisti.

36. Paulum & Barnabam ab Apostolis missos fuisse, quod ego in Miedzibozio, id affirmante, reprehenderam, sicco prorsus pede præteriisti: & tamen vera dicit tuus Miedzibozius, scilicet.

27. Dixerat Miedzibozius, multa alia præter prædicationem & administrationem Sacramentorum, Ministris verbi divini facienda esse. Hoc ego riseram: Tu verò, quia te fortasse puduit istorum multorum, unà cum Miedzibozio, istud etiam omisisti gnaviter.

38. Ob blasphemiam tantùm & impietatem hominem fugiendum esse docueram, pag: 171. Hoc stante, & vos ipsos hæreticos & fugiendos esse, & alios a vobis iniquissimè pro hæreticis, qui vitandi sint, haberi, constat. Hoc tu, quia scilicet nullius esset momenti, transiisti.

39. Non semper veritatem agnosci, etiamsi solidè proponatur, docueram allatis rationibus ex sacris literis. Hoc tu silentio involvisti, & tamen res est non minimi momenti

40. Christum in cœnæ institutione certos homines designasse, qui cœnam illam distribuerent, falsum esse prolixè docueram: Hoc tu pariter sicco pede transis.

41. Erro-

41. Errores Miedzibozii non paucos & non leves, notâram pagina 174, 175, 176. Hos omnes nullo verbo defendisti.

Mitto alios lapsus, fallacias, errores, cavillationes Miedzibozii, a me annotatas & comprobatas, quas si recensere vellem, nimis fortasse jure meo uti, & lectoris patientiâ abuti viderer. Videant igitur, qui veritatem amant, an jure Borcovio objecerim, eum multa eorum, quæ refutanda fuerant, omisisse.

Quæ verò impugnasti, & tamen nec expugnasti, nec expugnare poteris unquam, nunc ordine videamus.

REFUTATIO CAPITIS I. cujus titulus est: *Non rectè Socinum ab audacia & temeritate vindicatum.*

AN verum sit, quod in hoc titulo affirmat Borcovius, sic iterum expende, benevole lector. Miedzibozius ait, Socinum affirmare, quæstionem de ecclesia, eamque omnem, esse inutilem; & ideo Socinum esse audaciorem, quàm par est: Ego ostendo, Socinum affirmare, quæstionem de Ecclesia, non omnem, sed aliquam, nempe quænám & apud quos sit, esse; non simpliciter & absolutè, sed vel propemodum, vel quodammodò inutilem. Nonné hic duplex est cavillus vel potiùs calumnia, ut ego dixeram? nonné rectè vindicatus ab ea audacia Socinus, quam objicit illi Miedzibozius?

Quid Socinus de quæstione de Ecclesia dicat.

Borcovius, Miedzibozii defensor, miseram hanc esse defensionem ait: Cur verò? *Quæso te, ait, Theophile, si quispiam eßet, qui te inutile propemodum terræ pondus diceret, hunc tu honorificè de te sentire existimares? Certè non puto. Idem ergo de Ecclesia existima, cujus cognitionem, cùm Socinus inutilem propemodum dixißet, nimis contemtim & abjectè de illa locutus est.* Quàm civilis, præsertim in Reverendo, sit hæc defensio, aliis judicandum relinquo: quàm vera & ad rem pertinens, paucis docebo. Dico, astutè terminos mutari a Borcovio. Aliud enim est de ipso homine: aliud, de quæstione quadam ad hominem spectante, loqui. Si quis de homine ita loqueretur, ut loquitur de me Borcovius, contemtim eum de homine loqui, jure dici posset: At, si de quæstione aliqua, de homine instituta, exempli causa, an anima hominis ex traduce generetur vel non, illud affirmaret, is, nullo jure, contemtim de homine loqui, dici posset. Ita etiam, si quis de ipsa Ecclesia diceret, eam esse propemodum inutilem, vel certè non necessariam, is contemtim & abjectè de illa loqueretur, & dignus esset magna reprehensione: at si quis, quæstionem aliquam de ecclesia, quæ per se

Aliud est, de ipsa Ecclesia loqui, aliud de quæstione ad Ecclesiam spectante.

per se res divina est, institutam, nempe quænám sive apud quos sit, propemodum inutilem vel certè non necessariam esse dicat, is non nisi per cavillum & calumniam, de ipsa ecclesia contemtim & abjectè loqui, dici potest.

Sed audiamus alia Borcovii verba, quæ sic habent: *Quod attinet ad necessitatem Ecclesiæ, operosè tu quidem probare conaris, nihil contra illam à Socino dictum eße, sed aqua tibi hæret, ut ajunt, & ipsa Socini verba suprà allata te refellunt. Vtrumque enim ille aßerit: nempe Ecclesiæ cognitionem & inutilem esse, & minùs neceßariam. Loquitur autem non solùm de necessitate per se, ut tu non satis consideratè affirmas, sed de necessitate simpliciter. Sic enim habet infra:* Nonné apertè constat, si quis salutarem Christi doctrinam teneat, istum vel agniturum statim, quinám sint ii, qui similiter salutarem Christi doctrinam habeant ac profiteantur, quos suprà diximus, esse veram Ecclesiam, vel, ut cognoscat, non modò per se, sed ne ex consequenti quidem esse necessarium. *Ita ille: quibus verbis indicat Ecclesiæ cognitionem non eße neceßariam penitus. Quæro enim, quid sibi vult illud, ne ex consequenti quidem? nempe neque per se neque per accidens, ut loquuntur, atque ita nullo modo: & tamen tu ostendere conaris, illum non simpliciter hoc negaße, sed certo quodam respectu, Miedziboziumque calumniatorem vocas, quòd ea imponat Socino, quæ nunquam somniârit.* Attende hîc iterum, lector cordate, quomodo se gerat Borcovius. Primùm cur ait, me probare conari, nihil contra necessitatem ecclesiæ dictum a Socino esse? Nihil de ipsa ecclesia dictum erat a Socino, sed tantùm de quæstione ad ecclesiam spectante, quænám scilicet sive apud quos sit. Quomodo igitur, contra necessitatem ecclesiæ nihil a Socino dictum esse, probare conari potui? Cui simile etiam illud est, quod Borcovius repetit, Socinum utrumque affirmare, nempe ecclesiæ cognitionem & inutilem esse & minimè necessariam. Nam non cognitionem ecclesiæ, sed quæstionem de ecclesia, quænám vel apud quos sit, non simpliciter, sed propemodum inutilem, vel certè non necessariam esse, Socinus asserit. Itaque cavillum & calumniam Miedzibozii auget Borcovius. Deinde quæ illæc accusatio est, quòd operosè probare conor, nihil a Socino contra necessitatem ecclesiæ dictum esse, cùm de eo probando ne cogitârim quidem, nec, ut cogitarem, opus esset ullo modo? Tantùm enim dixeram, Socinum in initio scripti sui de ecclesia, dicere, quæstionem de ecclesia, quænám vel apud quos sit, non esse necessariam, idq; ipsum, non prorsus simpliciter de quavis necessitate, sed de necessitate per se, intelligi velle: opponens hæc simplicia illius verba assertioni nudæ Miedzibozii, qui dixerat, Socinum

Cavilli Borcovii.

num omnem de ecclesia quæstionem inutilem esse censere. Porrò, quid est, quòd Borcovius ait, Socinum non solùm de necessitate per se, sed de necessitate simpliciter loqui? Num opponuntur per se & simpliciter, & non potiùs idem sunt? Sed hoc lapsu Borcovii indicato, gravior fallacia ejus detegenda est. Quod enim Socinus de certis hominibus & respectu certo dixerat, id simpliciter accipit Borcovius. Socinus ait: Si quis jam salutarem doctrinam teneat, ei non modò per se, sed ne ex consequenti quidem esse necessarium, ut agnoscat ecclesiam, hoc est, quinám sint alii, qui eandem doctrinam salutarem teneant. Nihil enim ei (ut mox addit) quod ad cognitionem attinet, deesse ad salutem æternam necessarium potest, qui salutarem Christi doctrinam teneat. quo nihil verius dici potest: At de eo, qui salutarem doctrinam nondum tenet, id nunquam dixit Socinus. Huic enim, licet non sit per se necessarium, cognoscere ecclesiam: dici tamen potest, ex consequenti vel per accidês, necessarium esse, ut eam cognoscat, quatenus scilicet necesse est, ut agnoscat salutarem Christi doctrinam, quâ cognitâ, ecclesia statim agnoscitur.

Cui non sit necesse, cognoscere, quænam vel apud quos sit ecclesia.

Impudentiam meam vocat Borcovius, quòd Miedzibozium calumniæ accusem: Sed docendum erat, Miedzibozium calumniâ non esse usum. Alioquin sentient omnes, frustra me ita accusari a Borcovio. Dura autem est vox calumniatoris, quâ ego nunquam sum usus. Calumniator enim est, qui calumniandi habet consuetudinem, quod ego de Miedzibozio nec dixi, nec dicere ausim. Nec calumniam denique illi simpliciter ullam objeci. Sic enim habent mea verba: *Hic in ipso statim capitis argumento dupliciter lapsus est Respondens, vel duplici potiùs usus est cavillo, ne dicam calumniâ.*

Injusta reprehensio Borcovii.

Sed concesso hoc, ait Borcovius, Socinum tamen culpâ non vacare, etiamsi non simpliciter neget, quæstionem de Ecclesia, esse necessariam, dummodo neget, eam esse certo respectu, nempe quænám sive apud quos sit, necessariam. Hoc verò quomodo probat? Nã *hoc, ait, est potissimum, quod in Socino reprehendebat Miedzibozius. Si qua enim est necessitas cognoscendi Ecclesiam, illa est, ut sciamus, quænám & apud quos sit, quæ cùm sustulisset Socinus, & minimè necessaria dixisset, ecquid tandem reliquit, unde Ecclesiæ cognitionem necessariam esse existimemus.* At quæso quid hoc est aliud, quàm principium petere, vel saltem rem controversam nude asserere? Probare Borcovius debuit, necessariam esse quæstionem de Ecclesia, quænám & apud quos sit. Hoc quia non fecit, frustra est, quòd Socinum accusat.

Borcovius principium petit.

Sed *audacior saltem est*, ait, *Socinus cæteris hæreticis.* Quid tum postea. Num hac de re instituta erat quæstio? Faciant alii & sentiant quod

quod velint, & in defensione sui procedant suo modo: Num ideo culpandus is est, qui alio modo procedit? Eludere alios nostis, dum notas Ecclesiæ afferunt: jam, cùm notæ illæ non necessariæ esse docentur a nostris, audaciam nostram, in angustias coacti, accusatis. Quasi scilicet non liceat unum & idem argumentum diversa ratione impetere, & ejus infirmitatem vel etiam errorem ostendere.

Vnum argumentum non uno modo impugnari potest.

Cui quæstio de Ecclesia molesta &c.

Dum verò hoc Borcovius ideo a nostris fieri existimat, quòd quæstio de Ecclesia, quænám & apud quos sit, molesta nobis sit, quippe qui conscii nobis simus, Ecclesiam Dei apud nos non esse, in eo Miedziboziuin & suos imitatur, qui ea divinant, quorum nullum extat vestigium in nobis. Non nobis sed vobis molestum esse, moveri hanc quæstionem, magis magisque dies docebit. Nam hac quæstione dissoluta, quid tandem supererit, quo gloriemini, & alios præ vobis contemnatis? Nobis autem satis est, docuisse, sufficere, si cognoscatur vera & salutaris doctrina, & hoc ipso in ecclesia eum esse, qui illam tenet & profitetur.

Lutherus non est hæreticus.

Lutherum hæreticum esse, ut non probarat Miedzibozius, sic nec probat Borcovius, nec probare poterit unquam. Nihil enim, quod fidem in Christum per se & naturâ suâ tolleret, in Ecclesiam invexit: sed ea, quæ multis retrò seculis, ad fidem in Christum evertendam apta, irrepserant, Deo juvante, detexit, & bona ex parte ex Christi ecclesia exterminavit. *Quicquid in Ebionitas convenit, id totum in Luthero etiam reperiri*, nimis etiam audacter dictum est a Borcovio. Ebionitæ enim, ut testantur Irenæus, Eusebius & Hieronymus, ex Iosepho natum esse dixerunt Iesum, vel de Iosepho & Maria natum, & nudum hominem dixerunt: Legis ceremonias Evangelio miscuerunt, & sic nova confessi sunt, ut vetera amitterent. Solo Matthæi Evangelio utebantur, quia sit Hebræum, Paulum tanquam Apostatam Legis rejicientes: Prophetas curiosiùs exponere nitebantur, & circumcidebantur, ac perseverabant in illis constitutionibus, quæ sunt secundùm legem, & Iudaico charactere vitæ utebantur, & Hierosolymam adorabant, quæ domus Dei sit. Quæ omnia, quomodo, quæso, salvâ conscientiâ & justiciâ, probare de Luthero vel cogitare poterit Borcovius?

Audacia Borcovii.

Error Ebionitarum. Iren: lib: 3. c: 23. 24. Euseb: lib: 6. c: 16. Hier: in Epistola ad August:, cujus initium est: Tres simul epistolas.

Pontificios a nobis hæreticos appellari, pessimè, ut apparet, habuit Borcovium, & stomachum ei movit. Oblitus enim personæ disputatoris, nimis pro imperio, nos fures & maleficos imitari, ait, qui judicem, apud quem causam dicere debent, omnibus contumeliis onerent. Sed duo committit enormia Borcovius, quæ si suo nomine appellarem, indignaretur proculdubio. Prius, nempe Pontificios

vel

vel Romanam ecclesiam judicem nostrum esse, præterquam quod arrogantissimum est, falsissimum etiam prorsus censendum est. Quomodo enim is, qui a nobis & a potiori Christiani orbis parte accusatur, & qui crimen purgare debet, judex esse potest? præsertim cùm nullus omnino humanus judex, propriè loquendo, cujus judicio in religione necessariò standum sit, ostendi possit, ut a nostris luculentissimè demonstratum est alibi. Lex enim Christi non compellit quenquam ad obediendum sibi, quod per judicem absolutum fieri omnino necesse esset. Præterea ratio ipsa non permittit etiam, ut judex aliquis talis sit. Nam ante cognitionem causæ aut cùm alterutra partium sentire eum oporteret, aut cùm neutra. Si cùm alterutra, jam inter reos poneretur, aut certè cognitorem, qui litem alterius tractet, non judicem ageret: si cùm neutra, jam in errore versari crederetur, & sic ad eum neutra pars provocare posset. Posterius, omnes scilicet, qui a Papatu secesserunt, furũ & maleficorũ similes esse, qui judicem suum omnibus contumeliis onerent, præterquam quod impudentissimum est, nihil pariter cum vero commune habet. In omnibus enim, quæ extra religionẽ sunt, pares sunt Pontificiis, & numero fortassis illis superiores: in iis verò, quæ ad religionem pertinẽt, prorsus illis præstant. Solum enim Iesu Christi Evangelium in religione sectandum sibi proposuerunt, & ad illud vitam moresque suos componere generatim satagunt: a quo utroque pontificii absunt quàm longissimè. Nam ecclesiæ etiam traditiones pro norma fidei habent: & variis tum superstitionibus, tum peccatis implicati sunt.

Romana ecclesia nõ est judex controversiarum in religione.

In refutatione Campiani Iesuitæ.

Reformatæ Ecclesiæ præstant Romanæ.

In hac sua arrogantia & impudentia pergens Borcovius, ait: *Sed ut judici non obest, à furibus hoc aut illo nomine vocari, sic neque Romanæ Ecclesiæ obesse poterit. Quicquid tandem faciatis, illa quidem, ut adhuc factum est, autoritatem suam obtinebit, vos verò infelicis Apostatæ soboles, infames eritis, & nisi resipiscatis, præter inferorum flammas, etiam hoc consequemini, ut de insania vestra nulla unquam ætas conticescat.* Ad quæ hæc audiat. 1. Vt plurimùm obest ei, qui alios accusat, si ipse crimina sibi objecta purgare nequeat; & cum reus sit, judex esse velit: sic etiam obfuturum est perpetuò, apud pios & prudentes, ecclesiæ Romanæ, quòd alios hæresis accuset, a quibus ipsa, hæresis accusata, forum declinat, & judicem se constituit. 2. Autoritatem suam Romana ecclesia, ut antea factum est, non obtinet. Iam pridem enim ecclesiæ Orientales eam rejecerunt: & hodie dimidium Europæ eandem rejicit. Quid igitur ista valet gloriatio? 3. Apostatæ, qui ecclesiam Romanam deseruit, sobolem esse, nulla est infamia, sed summa gloria. Nam & bonæ conscientiæ & vitæ æternæ ista apostasia causa nobis

Reus non potest esse judex.

Autoritas Romanæ ecclesiæ fracta.

Apostasia ab Ecclesia Romana commoda.

nobis eſt, ſi veritati agnitæ obediverimus. 4. Infames, qui a Papatu diſceſſerunt, apud quem tandem eſſe poſſunt, præter pontificios? Sed & moderatiores aliter ſentiunt. Nam fœdera & ſocietates, imò etiam matrimonia contrahunt cum illis: Reliquorum verò, qui affectu potiùs quàm ratione ducuntur, judicia quanti facienda ſint, ipſa res loquitur. Præſtat autem Deum habere propitium quàm homines. 5. Inferorum flammæ debentur illis, qui Deum non norunt & non obediunt Evangelio Ieſu Chriſti. Videat igitur Borcovius, ne ipſemet cum ſuis, qui Idololatriæ toti ſunt dediti, in illud judicium incidat, quod tamen tantum abeſt, ut illis imprecemur, ut potiùs Deum pro illorum converſione & ſalute perpetuò oremus. 6. De inſania noſtra nullam unquam ætatem tacituram, & incertum & parvi eſt momenti. Nam ſi omnes ad Evangelii vocem convertantur, quis tandem inſaniam, ut ait Borcovius, noſtram prædicabit? Hoc autem fieri poſſe, cur non ſperemus, ſiquidem, tam brevi temporis ſpatio, tantam hominum multitudinem ab eccleſiæ Romanæ placitis deceſſiſſe, videmus? Et ſi tandem maneant, qui de inſania noſtra non conticeſcent, illud nobis cogitandum proponemus: *Beati eſtis, cum omne malum verbum dixerint adverſus vos, mentientes propter me.*

Infamia quatenus curanda in religione.

2. Theſſ: 1. 8. Quibus debeatur flammæ inferorũ.

Quatenus curanda hominum cenſura.

Matth: 5. 11.

Quòd gratias nobis agit Borcovius, quòd Pontificios, ſuæ Eccleſiæ homines, appellemus, non tollit id, quòd ægrè id ferre Miedzibozium dixeram. Rectiùs autem facit Miedzibozius, qui ægrè ferre videtur, ſe ab homine mortali & erroribus obnoxio appellari, quàm Borcovius. Nam nec Apoſtoli quenquam a ſe appellari paſsi ſunt; nec ullo modo culpandi ſunt, quicunque ad ſolum Chriſtum appellant, ſed docendi ſunt, quòd, cùm Chriſtum profiteantur, non debeant errores religioni illius contrarios ſectari. Vnus enim Doctor & magiſter noſter eſt Chriſtus: nos autem omnes ſumus fratres, ut Chriſtus ipſe teſtatur.

1. Cor: 1. 12.

Matth: 23. 8, 10.

Dixeram, pontificios, non niſi invitos, ad Scripturas trahi in diſputationibus de fide ſuſceptis. Hoc ſplendidum admodum mendacium appellat Borcovius. Dura ſanè criminatio, & Theologo valdè indigna: eoque intolerabilior, quòd nudè tantum prolata, nec id refutatum eſt, quo verum id eſſe, quod mendacium appellat Borcovius, docueram. Iudicet ergo lector, qualis ſit diſputator Borcovius. Vſus eſt eſt autem artificio ſuo, dum, loco ejus, quod docere debebat, ſe cum ſuis, nonniſi invitum, ad ſcripturas deſcendere in diſputationibus de fide ſuſceptis, ſic ait: *Hoc ita eſſe, & vos, ni fallor, ſatis experti eſtis, cùm illa opinionum portenta, de duobus diis, de creatura honore divino colenda, de Chriſti ante mortem ſuam in cœlum aſcenſu, & ſimilia in religi-*

onem

onem Christianam invexistis. Ad illa enim nonnisi necessitate summa compulsi estis. Nam cùm à pertinacia vestra desistere nolletis, neque tamen videretis, quomodo scripturas, quæ veram Christi divinitatem asserunt, evadere possetis; huc delapsi estis, ut illa monstra opinionum induceretis, de quibus inter Christianos ne fando quidem auditum est. Accusat nos Borcovius ejus, cujus nos eum accusamus. At hoc primùm non est, crimen objectum purgare, sed culpam suam communem cum aliis facere, si ita esset, ut de nobis affirmat Borcovius. Deinde quid hoc ad propositū, etiamsi nos, nonnisi summa necessitate compulsi, monstra, quæ recenset Borcovius, invexissemus? Num hoc nunc in quæstione versatur, qualia dogmata, coactus quis necessitate, invexerit in Christi religionem? & non potiùs objicitur, Pontificios, nonnisi coactos, ad sacras literas confugere, malle autem controversias decidi per ecclesiam & ejus traditiones, quòd ipsemet Borcovius paulò antè confessus est, cùm Romanam ecclesiam judicem esse dixit? Denique an monstra sint, quæ nos, de Deo uno Patre, & uno Domino Iesu Christo, de filio hominis divino honore colendo, & de existen ia ejusdem in cælo ante ascensum, docemus, patebit ex responsione, jam ad monstra a Smiglecio conficta, in publicum edita.

REFUTATIO CAPITIS II. cui titulum fecit:

Figmentum est Socini, quemlibet, si doctrinam salutarem teneat, eo ipsô esse in Ecclesia.

HIc iterum rem breviter sic accipe lector. Docuerat Socinus inter alia, cur non sit necesse, ecclesiam ex notis cognosci, quod volunt Pontificii, quia per se non necesse sit, inquiri & agnosci veram ecclesiam. **Status rei.** Hoc rursus comprobaverat, quòd ad salutem consequendam satis sit, Christi præcepta servare. Hunc verò nusquam præcepisse, ut ecclesia inquireretur. Iam, si objiciatur, necessarium esse, ut quis sit in vera Christi ecclesia; & propterea necessarium simul esse, ut quis veram Christi Ecclesiam inquirat & agnoscat, negaverat hanc consecutionem Socinus. Simul enim, atque quis Christi salutarem doctrinam habet, jam eum vel re ipsa in vera Christi ecclesia esse, vel ut sit, non habere necesse inquirere, quænám sit vera Christi Ecclesia, cùm id jam noverit. Novit enim, quinám sint alii, qui eandem Christi salutarem doctrinam habent. In hac ratiocinatione Socini, non minùs arguta quàm vera, nihil sanum, nihil integrum esse, ostensurum se promittit Borcovius. Audiamus ergo quid dicat: *Nam in primis, ait, quis concesserit Socino, nihil esse faciendum, nisi quod a Christo præ-*

Crassus Borcovii lapsus. *sto præceptum sit?* O Theologum acutum. Proba igitur Borcovi, aliquid esse faciẽdum, vel, quod idem est, nos facere teneri, quod a Christo præceptum non sit, nisi pro insigniter audaci simul & imperito haberi velis. Sed hoc facturum te nunquam, non tantùm mihi persuasissimum, sed etiam apud omnes, qui aliquid sapiunt in Theologia, certissimum est. Et tamen tu aliis ita insultas, ut eos & rudes esse, & nihil intelligere dicere non erubescas, qui tam graviter & turpiter in Theologia erras. Si dicas, te probasse, faciendum esse aliquid, quod a Christo præceptum non sit, per ea quæ addis: *Quàm multa sunt facta a sanctis hominibus, quæ a Christo præcepta nusquam leguntur?* magnam iterum tibi ignorantiam non possum non objicere. Probandum enim erat, faciendum esse aliquid, quod Christus non præcepit: Tu verò probas, factum esse aliquid, quod Christus non præcepit. Num quæ facta sunt a quibusdam, facienda erant aut sunt? Num quod fecit Magdalæna & Matthæus, facere tenebantur? Apage istam ruditatem: & pudeat te istius tui protervi & insulsi scommatis, dum ais: *Valeret fortasse*, (nempe satis esse ad salutem, Christi præcepta servare) *aliquid Racoviæ inter aniculas, quæ a suis edoctæ nihil censent esse recipiendum, nisi quod disertè extet in scriptura: apud nos tamen nullam vim habent talia pronunciata: quippe falsissima, & quæ multis argumentis jam sunt a nostris non semel refutata.* Quasi scilicet aniculæ tantùm degant Racoviæ, quæ viros doctos fortasse tot habet, quot ulla alia, quãtumvis populosa Poloniæ civitas, si Academias excipias. Sed hoc levius est. Gravius illud, quòd iterum nimis turpiter terminos & statum quæstionis mutat Borcovius. Ait enim, apud se non valere ista pronunciata: nihil scilicet esse recipiendum, nisi quod disertè extet in scriptura. Quasi scilicet hoc nunc in quæstione versetur. Certè & Racoviæ norunt multi, & nos id publicè editis libris profitemur, multa esse recipienda, quæ in sacris literis disertè non extent, nempe ea omnia, quæ necessariâ consequentiâ ex illis elici possunt: At faciendum esse aliquid, quod a Christo præceptum non sit, hoc nemo, nisi vel rerum parum peritus, vel Spiritu Antichristi inflatus, dicere unquam ausus fuit. Christi enim præcepta expressa esse, necessarium prorsus est; at alia mysteria, ex literis sacris excerpi posse, sufficit. cùm sine Christi præceptorum observatione salus nulla speranda sit: at multa sacrarum literarum mysteria, absque jactura salutis ignorari posse, ipsa experientia testetur. Et hoc primum est eorum, in quibus graviter hallucinatus est in hoc capite Borcovius.

Nihil facere tenemur, quod Christus nõ præcepit.

Terminos & statum quæstionis mutat Borcovius.

Differentia inter Christi præcepta & alia mysteria.

Alterum non est hoc primo levius, dum ait: *Deinde quid oportuit Christum præcipere inquiri Ecclesiam, cùm hoc esset simpliciter ad salutem*

tem neceſſarium? Quidenim eſt principium petere, ſi hoc non eſt? Probare id quidem nititur Borcovius, dum ait, *cognitionem & inquiſitionem Eccleſiæ eſſe medium ſimpliciter ad ſalutem neceßarium*: Sed hoc eſt principii petitionem repetere, & falſa audacter aſſeverare. Nam quæ Scriptura id unquam affirmat? ex qua ſcriptura id deduci poteſt? Si ſimpliciter ad ſalutem neceſſarium eſſet, cognoſcere & inquirere Eccleſiam, nonnè Chriſtus id præcepiſſet, cùm nihil ſit ad ſalutem neceſſarium, quod Chriſtus non præceperit?

Hanc ſuam audaciam Borcovius miram nobis futuram prævidens, ſic ait: *Negabis fortaſſe cum tuo Socino, inquiſitionem eccleſiæ eße medium ſimpliciter ad ſalutem neceſſarium: ſed illud tantùm requiri, ut, qui ſalvari velit, in Eccleſia ſit, erit autem, ſi ſalutarem doctrinam teneat. Hoc tamen ſtare non poteſt, & eſt tam falſum quàm quod falſiſſimum, ſiquidem poteſt aliquis ſalutarem doctrinam habere, & tamen in Eccleſia non eſſe, quod videre eſt in excommunicatis & ſchiſmaticis.* Divinaſti, Borcovi, nos negaturos iſtud tuum pronunciatum. Cur igitur de illo probando non cogitaſti? Hoccinè eſt diſputatoris, qui veritatem inquirit, rem dubiam proponere, & ſtatim eam deſerere? Eſto falſum eſſe, quod nos affirmantes facis: non tamen erit verum, quod tu affirmas, Borcovi, niſi vel teſtimonio ſacrarum literarum, vel ratione aliqua ex illis petita confirmetur. Artificium hoc Sophiſtarum eſſe non ignoramus, cùm tuæ tibi incumbat probatio, alterius impugnare ſententiam. Quo ita detecto, dicimus, totum iſtud, quod de excommunicatis & Schiſmaticis affertur, partim infirmum & fallax, partim refutatum eſſe antea. Nam quod ad excommunicatos attinet, ſciendum eſt, in eccleſia eſſe, duplici modo conſiderari poſſe. Nam & illi in eccleſia Chriſti ſunt, licet minùs propriè, qui ſalutarem ejus doctrinam profitentur, etiamſi illi non obediant. Quo ſenſu Chriſtus Iudæos ſemen Abrahami eſſe concedebat, quos tamen aliàs filios diaboli eſſe contendebat: & alibi ſervi Chriſti appellantur, qui ſeducebantur ad fornicandum & idolothyta manducandum. quo ſenſu hodie omnes etiam, quicunque, in omnibus mundi partibus, Chriſti nomen profitentur, Eccleſia Chriſti dici poſſunt: Et illi eccleſia Chriſti ſunt, qui ſalutari doctrinæ, quā profitentur, obediunt, quo reſpectu eccleſia, Chriſti ſponſa, & Chriſtus ejus Servator, dicitur. Eccleſia rurſus iſta, quæ ſalutarem doctrinā profitetur, licet ei non obediat, conſiderari poteſt, tanquam univerſalis: quæ verò eandem & profitetur, & ei obedit, ut ſpecialis. Iam excommunicati licet non ſint in ea eccleſia, quæ propriè ſic appellatur, vel in particulari a qua ſegregantur: non poſſunt tamen privari nomine eccleſiæ vulgariter & minùs pro-

Excommunicati quatenus etiam ſint in Eccleſia.

Ioh: 8. 37. & 44.

Apoc: 2. 20.

priè ita acceptæ, nec segregati esse censeri ab illa universali ecclesia, quamdiu salutarem doctrinam retinent. Imò ex eo ipso, quòd, ut Christus præcipit, tractandi sunt ut Publicani & Ethnici, patet, eos non esse Ethnicos reipsa, nec desinere esse Christianos prorsus, ob excommunicationem.

Schismatici quatenus sint in Ecclesia.

De Schismaticis verò dictum est, eos in ea tantùm non esse ecclesia, a qua se segregant: interim in Christi ecclesia reipsa esse, si salutarem doctrinam teneant. Quod a me fol:44. & 46. disertè ostensum fuerat de schismaticis in genere, & declaratum in specie, exemplo Græcæ ecclesiæ, ut mirer, quomodo fraudem mihi objicere potuerit Borcovius, quasi scilicet, cùm de schismaticis in genere loquatur Miedzibozius, ego de schismaticis in specie disseram, qui tamen disertè ita scribo: *Qui schismaticus est, is non deserit aliquam ecclesiam, quam putet esse veram, quod esset, nolle cum veris Christi membris habere communionem: sed eam, quam deserit, ideo deserit, quòd eam falsam esse credat. Itaque non vult habere communionem cum membris Christi falsis, ex suo sensu. Loquor nunc de schismaticis in genere.* Hactenus mea verba. Alia etiã his similia habes fol:45, quibus doceo, separationem istam, quam schismatici faciunt, nullo modo efficere, ut illi non sint in ecclesia, dummodo salutarem doctrinam habeant.

Repetitio dictorum.

Porrò dum ait Socinus, facilè agniturum eum, qui salutarem Christi doctrinam habeat, quinám sint ii, qui similiter salutarem Christi doctrinam habeant ac profiteantur: Miedzibozius verò hoc falsum esse eo docere volebat, quòd ii, qui ab ecclesia Romana secesserunt, & quos salutarem doctrinam habere nos confitemur, alii alios non agnoscant, quin imò persequantur: Ego dixeram, non esse abusum cum ipsa re, nec id, quod per accidens fit, cum eo, quod per se fieri posse dicitur, confundendum. Sensum autem verborum Socini esse, eum qui salutarem doctrinam habeat, facilè agnoscere posse, quinám sint ii, qui similiter eam habeant: interim fieri posse, ut, quemadmodum docui in defensione mea, multa interveniant, quæ hoc judicium impediant. Docueram etiam, fuisse quosdam insignes ex Evangelicis, qui id agnoverint. Docueram denique, nostras ecclesias, quæ hîc in Polonia sunt & alibi, illud idem agnoscere & palam profiteri. Ad hæc quid Borcovius? Ait, *satis esse, quòd ostenderit Miedzibozius, nos, qui ab ecclesia Romana secessimus, nos mutuò reipsa non agnoscere pro Christi ecclesia.* Sed hoc iterare tantùm est verba Miedzibozii, non defendere eum, quod sibi Borcovius proposuerat. Dico igitur denuo: Socinum loqui de eo, quod per se & naturâ rei inspectâ fieri debeat, vel reipsa fiat; &, eum, qui salutarem doctrinam te-

Quisnám alios doctrinam salutarem profitentes agnoscere possit.

net, &

net, & profitetur, ita considerare, ut ab aliis, quæ salutaris doctrina non sunt, prorsus sit liber: Miedziboziusautem talem nobis introducit, qui præter salutarem doctrinam, quam tenet, variis erroribus, quos etiam pro salutari doctrina habet, implicatus est, vel saltem plura habet pro necessariis, quàm revera sunt necessaria.

Ait iterum Borcovius, eos, qui a Romana ecclesia secesserunt, non tantùm non agnoscere se invicem pro ecclesia, sed ne posse quidem, si maximè velint. Id verò quomodo probat? *Nam stante, ait, fide, quam habent Lutherani & Calviniani, de Christo ejusque vera divinitate, nunquam animum inducere poterunt, ut vos Arianos in Ecclesia sua habere velint. imò si ita res ferat, millies ad Papistas redire mallent, quàm vobiscum commercium aliquod habere, quod vel inde patet, quòd non potest illis quicquam gravius accidere, quàm si quispiam vos ab illis prognatos asseveret.* Hæc verba asscribere libuit, ut species tantùm, quam veri habere videntur, tantò magis appareat. Videsné, benevole lector, Borcoviū etiam ipsam rem cum hominum ignorantia & abusu confundere? Novimus quidem & experti sumus, quæ sit hac in re Evangelicorum pertinacia, qua stante, agnoscere eos pro Christi ecclesia nequeunt, qui ea revera sunt: sed si rem ipsam per se consideres, jampridem a nostris demonstratum est, & demonstrare porrò semper parati sumus, stante sententia Evangelicorum de Christo & ejus divinitate, nos unâ cum illis non tantùm esse posse, sed etiam teneri esse unam ecclesiam; & per quos stat, quominùs id fiat, eos graviter peccare, &, si scientes id faciant, ob causas quasdam carnales, vel saltem parum spirituales, de salute etiam periclitari. Nam, quæ apud eos de Christo & divinitate ejus viget, sententia, non tollit per se fidem in Christum & veram sanctimoniam, sine qua fide, & sanctimonia, impossibile est Deo placere vel Dominum videre. Itaque speramus, Deo adjuvante, fore, ut malint nobiscum esse in una ecclesia, quàm ad vos redire Lutherani & Calvinistæ, præsertim magis sobrii, quorum hîc potissimùm habenda est ratio. Quod si fiat, quid tum diceret Borcovius cum suis? Nonné tunc constaret, eos, qui salutarem doctrinam habent, agnoscere eos, qui similiter doctrinam salutarem habent & profitentur?

Omnes qui a Papatu secesserunt, una sunt Ecclesia.

Heb: 11. 6. & 12. 14.

Porrò digrediens a re, ut ipsemet fatetur Borcovius, carpit id, quod dixeram, inter nos & omnes, qui a Papatu secesserunt, (sic enim locutus eram, non verò de solis Lutheranis & Calvinistis) de fundamento fidei convenire. Sed sine ratione. Sic enim ait: *At illi hoc negant, & non video, cur magis ea in re vobis credendum sit, quàm illis:* Sed parum est hoc illos negare, nisi similiter rationes afferant, cur id

negent, vel potiùs, niſi noſtras, quibus id probamus, evertant rationes. quibus ſtantibus, videre poteſt Borcovius, cur magis nobis ea in re credendum ſit, quàm illis. Sed ipſemet Borcovius patrocinium ſuſcipit Evangelicorum, & docet, non eſſe idem fundamentum noſtri & Evangelicorum, dum in hunc modum ait: *Nonne Chriſtus pertinet ad fundamentum fidei. Igitur & illa, ex quibus conſtat, nempe humana & divina natura, de qua, cùm inter vos & illos non conveniat, quomodo fieri poteſt, ut idem fundamentum fidei habeatis?* Fatemur, Chriſtum non tantùm pertinere ad fundamentum fidei, ſed etiam ſolum eſſe fundamentum ejus. Negamus autem, omnem de Chriſto ſententiam, ad fundamentum fidei pertinere. Satis enim eſſe, ſi credatur, Ieſum eſſe Chriſtum, luculenter & copioſè teſtantur ſacræ literæ, inprimis verò D. Iohannes in 1. Epiſt:, ubi ait: *Quis eſt mendax, niſi is qui negat, quòd Ieſus non eſt Chriſtus?* & iterum: *Omnis ſpiritus, qui confitetur Ieſum (eſſe) Chriſtum, qui in carne venit, ex Deo eſt.* & iterum: *Omnis qui credit, quòd Ieſus eſt Chriſtus, ex Deo natus eſt.* In hoc igitur, quia nobis cum Evangelicis, & omnibus qui a Papatu ſeceſſerunt, convenit, idem fundamentum fidei nos habere, jure gloriari poſſumus. Imò, ut, quod res eſt, dicamus, cum ipſis etiam Pontificiis, communionem Chriſtianam non ideo detrectandam eſſe, credimus, quòd credant, Chriſtum ex duabus conſtare naturis: ſed quod ea credant, quibus ſtantibus, credi nequit, Ieſum eſſe Chriſtum, de quibus jam ſatis alibi in defenſione & hac refutatione dictum eſt.

Non omnis de Chriſto ſententia pertinet ad fundamentum fidei.

1. Ioh: 2. 22.

& 4. 2.

& 5. 1.

Fruſtra igitur id aſtutiam noſtram appellat Borcovius, quod maximum ferè, in noſtras eccleſias a Deo collatum, beneficium cenſendum eſt, quòd ſcilicet tenemus, tum quod ſit fundamentum fidei, tum quæ ſint ad ſalutem neceſſaria dogmata, idque rationibus firmiſſimis aſſerimus. Magna verò eſt audacia, ne quid gravius dicam, Borcovii, dum ait: *Credendum eſt, quod Eccleſia Chriſti tanquam à Deo revelatum proponit, & quidem ita, ut nihil eorum, quæ credenda exhibet, pertinaciter negetur.* Hoc enim, nec quoad verba nec quoad ſenſum, uſpiam ſcriptum extat. At ait Borcovius: *Neque enim Chriſtus, cum Apoſtolos mitteret ad prædicandum, voluit credi hoc aut illud duntaxat, ſed abſolutè dixit, qui crediderit & baptizatus fuerit, indicans omnia, quæ ab illis propoſita eſſent, credi oportere.* Sed hîc duplex eſt error & fallacia. Primùm enim de eccleſia inſtituta erat a Borcovio quæſtio: argumentum verò cur in Apoſtolis finit? Num idem eſt eccleſia, quòd Apoſtoli? At hoc nihil falſius dici poteſt. Apoſtoli enim fundamentum ſunt eccleſiæ: eccleſia verò eccleſiæ fundamentum eſſe nequit. Credimus igitur omnia, quæ Apoſtoli docuerunt: & ob id ipſum

Audacia Borcovii.

Duplex Borcovii error & fallacia.

Apoſtoli & Eccleſia differunt.

ea, quæ

ea, quæ ecclesia, nempe Pontificia, extra doctrinam Apostolicam, docet, credere non possumus, quia scilicet ab illis, quæ Apostoli docuerunt, non tantùm diversa, sed etiam illis adversa plæraque esse apparet. Deinde omnia, quæ ab Apostolis tradita sunt, credenda esse necessariò, tum demum dici potest, si quis ea intelligat: At, si de quibusdam dubitet, & causas dubitandi justas habere videatur, quomodo ea vera esse credere potest, cùm quicquid sine fide, hoc est, sine certa de aliqua re persuasione fit, peccatum sit. Nonné Apostolus docuerat, legem ceremonialem sub Evangelio nullam esse: & tamen plurimi erant, qui ea de re dubitabant, sine jactura salutis? Non licet igitur non credere ea omnia, quæ quis vera esse cognovit: at fieri posse, ut aliquis multa eorum, quæ vera sunt, pro veris nondum habeat, & tamen servetur, nemo negare potest, nisi potissimam humani generis partem condemnare velit.

Credere, quæ quis non intelligit, peccatum est.

Rom: 14. 23.

Sed audiamus aliud argumentum Borcovii, *Si sufficit*, ait, *aliqua tantùm credere, hac ratione nec Turcarum fides esset mala. Nam & illi quædam de Deo Christové credunt.* Sed nos non dicimus, sufficere, aliqua credere: sed contendimus, requiri ad salutem, ut quis credat, Iesum esse Christum, teste sacra scriptura. Quæ creditio (ut sic loquar) & fiduciam in Christo collocatam, & obedientiam præceptis illius debitam, necessariò complectitur. Hoc verò, quia non credunt Turcæ, nam Iesum mortuum esse negãt, ac proinde resuscitatum eũ esse credere non possunt: Christum porrò neque adorant neque invocant: denique non ex Christi, sed ex impuri Machometis præscripto vivunt, quod est, Christum divina potestate privare, imò negare, eum esse Christum, quomodo, quæso, huc adduci a Borcovio, nisi animo malevolo, potuerunt? Budnæo insultet Borcovius, si is non credidit, quod Turcæ credunt, non nobis, qui unâ cum omnibus Christianis credimus, Iesum conceptum ex Spiritu Sancto, natum esse ex virgine Maria.

Argumentum Borcovii ineptissimum.

Turcarum infidelitas.

Digressione hac absoluta, ad rem redit Borcovius, & inter nos & alios non convenire nec convenire posse iterum ait, & docet eo, *quòd Servetum Calvinus combusserit, & Lutherani de nobis omnibus supplicium sumendum esse decreverint.* Sed ad hoc jam responsum est, non esse scilicet errores allegandos, & ignorantias quorundam; nec confundendum id, quod fit per accidens, cum eo, quod rei natura secum fert. Nam quod Calvinus fecit, id plærique Calvinistæ & tunc reprehenderunt, & nunc non approbant magis pii. Quod Servetum Messiam nostrũ appellat Borcovius, in eo ingenio suo indulsit, cujus eum ob vocationem pudere deberet. Messias noster Iesus Nazarenus

De Serveto judicium.

est: Servetus frater noster & servus Messiæ unâ nobiscum fuit, qui vitam profundere, quàm sententiam de Iesu, quam veram esse credebat, deserere maluit, quæ res valdè jucundam ejus apud nos reliquit memoriam, & perpetuam illi apud omnes bonos commendationem, & apud Deum gloriam, paritura est: Calvinus verò Christo, nisi resipuit, rationem ejus facti olim reddet. Quæ Lutherani de nobis omnibus statuerunt, ea ipsorum ignorantiæ, & zelo scientiâ carenti, adscribenda sunt; & hinc agnoscendum est, illos plura pro salutari doctrina habere, quam habenda sunt reipsâ: & præterea ex Papatu hanc contagionem secum attulisse, in quo nemo tutò vivere potest, nisi in omnibus cum aliis conspirationem simulet. Quanquam contra nostros nihil unquam decreverunt Lutherani, sed contra Anabaptistas. Nos verò, quia baptismum aquæ rem indifferentem esse statuimus, & in eo id sequendum docemus, quod publica ædificatio exigit, & Christiana charitas postulat, quomodo illis accenseri possumus?

Alteram meam responsionem, quòd scilicet insignes ex Evangelicis viri, agnoverint pro Eccesia omnes, qui sunt extra Papatum, ita repellit Borcovius: *Neque te juvat Acontii & Banosii testimonium. Nam illi de suis Evangelicis loquuntur, de vobis ne verbo quidem mentionem faciunt; & si facerent, non unius aut alterius, sed omnium commune judicium hîc spectandum eßet, qui vos ne Christianorum quidem loco habent, tantum ab est, ut vos pro suis agnoscere velint.* Sed nec ego dixeram, eos nostri mentionem facere: tantùm ex eo, quod uterque scribit, apparere docueram, eos nec nostros ab Ecclesia rejecisse, stantibus illis, quas ex scriptis illorum adduxeram, sententiis, Cui nunc addo ex Acontio illud, quòd, formam Symboli fidei Christianæ descripturus, sic illud ordiatur: *Unum solum verum Deum novi, & eum, quem ille misit, Iesum Christum, filium ejus, & spiritum Sanctum,* &c. Unde sanè nimis manifestè apparet, eum, ut etiam paulò antea docuerat, velle, ut ea tantùm in symbolum fidei referantur, quæ iisdem verbis expressè & disertè in sacris literis continentur. Quo admisso, jam, nostras ecclesias pro Christi ecclesiis eum agnoscere, constat. Quicquid enim in sacris literis continetur, id totum recipimus: & contrarium illi nihil prorsus admittimus. Nego autem, hîc vulgi vel omnium Evangelicorum judicium curandum esse. Plurimi enim, ut in defensione docui, hac de re vel nunquam cogitârunt, vel rationibus carnalibus in transversum rapi se passi sunt. Satis est docuisse, viros quosdam insignes ex illis hoc perspexisse. Hinc enim constat, non vi religionis Evangelicæ fieri, quòd alios alii persequantur, sed vitio

Acontii de forma Symboli fidei Christianæ sententia, lib:7. Strategematum.

vitio ipsorum Evangelicorum. Quomodo enim aliàs id vidissent alii, qui tamen pro Evangelicis semper sunt habiti?

Tertiam meam responsionem sicco pede transit Borcovius, fortasse contemtu nostri. Sed contemnere aliquem, non est eum refutare. En vides, quòd nostræ Ecclesiæ, quæ, ut in Deo gloriemur, nulla re cedunt aliis, agnoscunt pro Christi Ecclesia omnes, qui salutarem doctrinam tenent, quantumvis in multis alioquin rebus dissentiant. Hinc constat, verum esse, quòd, qui salutarem doctrinam habet, facilè etiam agniturus sit, quinám sint ii, qui similiter salutarem doctrinam habent. Ecclesiarum nostrarum sententia.

Sub finem capitis ait, se de traditionibus ecclesiæ nolle mecum litigare, quòd hæc ad causam non pertineant, & obiter tantum a Miedzibozio dicta sint. Sed errat Borcovius. Nam ad tollēdam vim argumenti Sociniani, quòd scilicet sufficiat ad salutem, si quis Christi præcepta servet, allata fuerant a Miedzibozio præcepta Ecclesiæ. Defendendus igitur non deserendus erat Miedzibozius. Non nescimus autem, quare in tanta veritatis luce Traditiones suas defendere Borcovius tergiversetur. Pudet scilicet eum id defendēdum suscipere, quod defendi nullo modo apud prudentes potest.

Sed mavult me docere Borcovius, dum ait: *Interim tamen te docebo, non continuò sequi, si ecclesia aliquid statuat, quod non expreßè in sacris literis habeatur, illam contra verbum Dei facturam. Habet enim Spiritum Dei, a quo regitur, neque unquam committet, ut aliquid contrarium iis, quæ a Deo præcepta sunt, statuat: & tamen pro tempore & re nata, feret leges fidelibus neceßarias.* At ego dico: 1. Nimis audacter id tribui ecclesiæ Romanæ, quod veræ Christi ecclesiæ convenit. Romana enim ecclesia Christi ecclesia corrupta est, quâ vitam & quâ confessionem. 2. Nec minus audacter illud dicitur, posse Ecclesiam veram leges fidelibus necessarias (nempe ad salutem) ferre pro tempore & re nata, quod nec ullo sacrarum literarum testimonio, nec ratione, nec verisimilitudine probari potest. Quòd spiritum sanctum attinet, a quo ecclesiá regitur, is non in eum finem datus illi est, ut novas leges, præter eas, quæ a Christo & Apostolis latæ sunt, ferat, sed ut a Christo latas leges intelligat, & observet. Non permittit etiam Spiritus sanctus, ut ecclesia contrarium quid præceptis divinis statuat, quamdiu ecclesia se regi ab illo patitur: sed quia Deus per Spiritum suum neminem cogit, imò ecclesia degenerare & Spiritui Dei resistere potest, fieri etiam potest, ut spiritui divino contraria multa præcipiat. Ad ordinem in ecclesia conservandum, posse nonnulla ab ecclesia constitui, non negamus: ad salutem verò necessariò pertinens nihil pror-

Ecclesia Romana non est vera ecclesia.

Nullum Ecclesiæ præceptum ad salutem necessarium est.

Spiritus sanctus cur datus ecclesiæ.

Spiritus sanctus neminem cogit.

Quatenus ecclesiæ autoritas valeat.

hil prorsus ecclesiæ constituere licere, persuasissimum nobis est. Et nota hæc est spiritus Antichristi, præter Christi præcepta, aliquid ad salutem necessarium proponere vel præcipere. At ait Borcovius: *Non frustra dictum est illi. Quicquid ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis.* Fateor non frustra dictum id esse. Sed duo nego: 1. Dictum hoc esse ecclesiæ. Dictum enim est, ex mente Borcovii, soli Petro, ex nostra autem Petro, & sub ejus nomine Apostolis omnibus. Apostolos autem & Ecclesiam diversa esse, jam suprà demonstravi, & ipsa res loquitur. Datur enim ecclesia sine Apostolis: & Apostoli sine ecclesia (ut vulgo hæc vox accipitur) considerari possunt. 2. Nego hanc legationem, quando de ecclesia etiam prædicatur alibi, significare vel includere potestatem ferendarum legum, quibus obligantur fideles. Ipsa enim rerum complexio, de solis hominibus in Christi ecclesiam vel adoptandis, vel ex ea ejiciendis, verba ista accipienda esse, manifestè demonstrat. Qua de re extat satis prolixa disputatio super verba Christi Matth: 16. a nostris nuper edita.

Ligatio ad quos pertineat, Mat: 16

Ligatio quid sit.

In tractatu de ecclesia.

REFUTATIO CAPITIS III. cujus titulus est:

Nec apud Anabaptistas, nec apud quosvis sectatores esse Ecclesiam Christi.

HOc docere vult Borcovius eo, quòd ecclesia semper esse, pastoresque aspectabiles perpetuo nexu sibi succedentes habere debuerit. Ad hoc ego responderam, non tantùm, quod hîc recenset Borcovius, minimè necessarium esse, ut ecclesia Christi aspectabilis semper extiterit: sed etiam, quòd dici possit, semper extitisse veram ecclesiam, quatenus semper ii extiterunt, qui salutarem doctrinam tenuerunt, si scilicet ecclesia non censeatur numero, sed sola veritate. Idque inde constare, quòd per omnia ferè secula fuerint Doctores, qui cum illis, qui salutarem doctrinam habebant, conflictati sint: Imò quòd inter illos ipsos, qui multos errores tuebantur, vera tamen ecclesia aspectabilis esse potuerit, imò fuerit. Hoc totum omittit Borcovius, ut appareat, eum non tam veritatem quàm victoriam quærere, & causas me cavillandi captare. Sed hoc ita indicato, videat lector, quid de Borcovio sentiendum sit. Nunc dico, Borcovium, licet fusiùs, ut ait sub finem hujus cap:, nobis id explicârit, quàm Miedzibozius, nihil tamen effecisse. Primùm enim nec probavit, nec probare unquam poterit, necessarium esse, ut semper extet vera Christi ecclesia aspectabilis, quæ scilicet salutarem doctrinam habeat. Et

Repetitio ante dictorum.

at. Et certè non culpâ caret, quòd, aggressurus hujus rei probationem, tam prolixus est in docendo, ecclesiam debere esse visibilem. Hoc enim frustra prorsus est, cùm nemo nostrum id unquam negaverit: sed sponte confitemur, per vocem *ecclesiæ*, simpliciter ita acceptam, sæpè intelligi ecclesiam aspectabilem. Hoc ipsemet Borcovius prævidens, tandem ad ipsam quæstionem accedit, & ait: *Aliter saluti hominum, qui sese ad Ecclesiam aggregare debent, consultum non esset. Si enim omni tempore homines salvandi sunt, sequitur omnibus etiam seculis ecclesiam expositam esse debuisse, cùm, ut dictum est, nemo extra ecclesiam salutem consequi possit.* Sed hoc argumentum falsa primùm nititur hypothesi. Nam æquè incertum est & falsum, homines omnibus seculis esse salvandos, ut incertum est & falsum, omnibus seculis ecclesiam fuisse. Cùm enim Deus homines tradit in sensum reprobum, & vim erroris illis mittit, ut credant mendacio, ut judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati, quomodo tunc dici potuit, homines salvandos esse? Cùm item Babylonia ex vino iræ fornicationis suæ potavit omnes gentes, quomodo omnes salvandi erant? Liberum scilicet Deo est permittere, ut unà cum veritate ad tempus & ipsa vera Christi ecclesia intereat, ut in restauratione illius tantò major Dei & Christi appareat providentia & potestas. Deinde falsum esse dico, si Deus velit omnibus seculis homines servari, velle eum etiam, ut omnibus seculis sit exposita ecclesia. Posse enim aliquem salutarem doctrinam tenere & profiteri, etiamsi vel nemo sit, qui unà cum eo illam teneat & profiteatur, vel saltem ita longè absit ab illa, ut sese ad eum aggregare nullo modo possit, ipsa res loquitur. Nonné enim Iobus, Lothus & alii, etiamsi essent inter medios hostes constituti, nec ad quenquam aliorum aggregati, revera Dei erant cultores? Nonné, qui vel in Italia, vel Hispania, vel India salutarem doctrinam tenent, salvari possunt, etiamsi ad nullam sint aggregati ecclesiam? Nonné idem sentit de suis Borcovius, quos se habere credit in Anglia, & aliis regnis, in quibus libertas exercendæ Pontificiæ religionis non conceditur, eos scilicet servari posse, etiamsi ad ecclesiam Romanam nunquam publicè se aggregent? Nec immerito. Nam si doctrinam salutarem haberent, jam essent in ecclesia re ipsa, & ad eam pertinerent, ubivis locorum existentem: quemadmodum omnes, qui doctrinam salutarem tenent, reipsa ad ecclesiam pertinent & in ea sunt, ubicunque tandem alii sint, qui doctrinam salutarem tenent & profitentur. Et cùm dicitur, extra ecclesiam servari posse neminem, non is istorum verborum sensus est, quem Borcovius fingit, quòd nemo, etiamsi doctrinam sa-

Borcovius probat non necessaria.

Rom: 1.28.

2. Thes: 2. 11.

Deus non semper vult homines servari.

Apoc: 14. 8.

Doctrinam salutarem habere, est esse in ecclesia.

Quo sensu extra ecclesiam non sit salus.

lutarem habeat, servari possit, nisi cum aliis sit communione quadam & societate conjunctus. hoc enim non semper penes nos est, sed penes ipsum Deum: sed sensus est, neminem servari posse, qui non habeat doctrinam salutarem. Hoc ipso enim est aliquis in ecclesia, quia illam doctrinam salutarem teneat.

Sed hoc omisso, alia addit argumenta Borcovius. Quorum primum est, *promissio Christi, quâ pollicetur fore, ut contra ecclesiam ipsius nullæ inferni vires prævalituræ essent, prævaluissent autem si Ecclesia deficeret.* Sed mutat Christi verba Borcovius. Christus enim non de viribus, sed portis inferni, loquitur. Portæ autem inferni, idem sunt, quod ipsum infernum. ut portæ mortis, idem sunt, quòd ipsa mors. Infernum autem, non diabolum vel dæmones significat, sed statum & conditionem mortuorum. Vnde constat, Christum non promittere ecclesiæ, eique qualicumque, durationem in hac vita perpetuam: sed ecclesiæ, quæ per excellentiam ita appellatur, hoc est, iis, qui ipsi obediunt, victoriam de inferno, hoc est, de statu mortuorum. ita, ut dicatur, si Ecclesia manserit ecclesia, eam a morte vel inferno superatum nō iri: an verò mansura sit semper ecclesia, hoc nec hinc nec aliunde probari potest ullo modo. Et certè alibi a nostris & a me ipso demonstratum est, non posse extare promissionem de duratione Ecclesiæ, cùm hoc pugnet cum natura religionis, quæ est, ut homines sponte sua Deum colant. Vbi autem promissio durationis est, ibi necessitas est, & spontanea voluntas perit. Non igitur facimus mendacem Christum, (quod satis impudenter nobis objicit Borcovius:) sed fallacem promissionis Christi sensum esse docemus, quem illi affingit cum suis Borcovius.

[Margin: mat 16. 18]

[Margin: Psal: 9. 14. & 107. 18. Esa: 38. 10.]

[Margin: Quid ecclesiæ promissum sit a Christo.]

[Margin: Perseverantia in fide nemini promissa est.]

Quod verò (ut amplius argumentatur Borcovius) hac ratione, si scilicet desistere possit Christi Ecclesia, deteriori futura sit conditione, quàm Iudæorum Synagoga, quæ nunquam defecit &c. id nimis triviale argumentum est. Nam &, Iudæorum Synagogam nunquam defecisse, dici non potest. Cùm enim, ad idolatriam conversi, Deum suum deseruerunt, verus Dei populus esse prorsus desierunt, & non, nisi nominetenus, ita appellari meriti sunt. unde illud Oseæ: *Vocabo non populum, populum meum:* Et si tamen illa non desiisset, desinere tamen Christi Ecclesia potuisset, non quòd, ecclesia Christi, quatenus vera ejus ecclesia est, deterioris sit conditionis, quàm synagoga Iudaica, sed quòd corrupta ecclesia Christi sit infelicior, & tantò magis obnoxia divinis judiciis, quantò major huic, quàm illi contigit gratia. Nam ira de cælo, hoc est, antea inaudita, revelata est super eos qui Evangelium spreverunt; & nullos gravius Deus punivit unquam quàm

[Margin: *Argumentum Borcovii puerile.*]

[Margin: Oseæ 2. 23. Rom: 9. 25.]

[Margin: Rom: 1. 18.]

quam contemtores Evangelii. Quo accedit, quòd Spiritus ſanctus defectionem a fide per Antichriſtum, ſub novo Teſtamento prædicit, quod in veteri Fædere nuſquam legimus. 2. Theſſ. 2. 3.

Matth. 16. non agi de Eccleſia inviſibili, quod Socinus docet, frigidè probat Borcovius. Ait enim de eadem Eccleſia ibi ſermonem eſſe, de qua infr. c. 18. Matthæi. Sed hoc probandum erat Borcovio, non verò ita nudè affirmandum. Diverſæ enim utriusque loci circumſtantiæ contrarium prorſus ſuadent. Ad id enim, ut quis ad Eccleſiam deferri poſſit, ſatis eſt, eam extare aſpectabilem, etiamſi non conſtet, an Deo obediat: ad id verò, ut eccleſiæ promitti poſſit, eam ab inferno non ſuperatum iri, neceſſe prorſus eſt, eam Chriſto obedire. *Diverſa vocis Eccleſiæ ſignificatio.*

Addit denique hîc aliquid Borcovius, neſcio quo fine, certè ſine omni juſta cauſa, dum ſic ait: *Quibus verbis Matthæi 1. 18. apertè oſtendit (Chriſtus) in Eccleſia ſua fore, non tantùm bonos, ſed etiam malos, quod de veſtra inviſibili dici non poteſt, quippe quam ex ſolis ſanctis & electis conſtare dicitis.* Ad quæ operæ pretium eſt pauca paulò accuratiùs reſpondere, præſertim cùm aliquoties in hoc ſcripto prodat ſuam ignorantiam Borcovius, ut etiam Miedzibozius, in ſententia de Eccleſia Chriſti inviſibili. Primùm vox *Fore* nimis prægnans eſt. Tantùm enim non neceſſitatem infert, quæ tamen nulla in eo eſt, de quo diſſeritur. Cùm fieri poſſit, ſaltem ad tempus, ut nulli mali ſint in eccleſia Chriſti aſpectabili, ſi non in omni, ſaltem in aliqua. Nonné enim Chriſtus ad Eccleſiam, quæ Smyrnæ erat & Philadelphiæ, ſcribens, ita eos commendat, ut nihil eis objiciat, in quo correctione vel reſipiſcentiâ indigerent? Id autem procul dubio facturus non fuiſſet, ſi tale quid in illis deprehendiſſet, ut apparet ex aliis ad alias eccleſias epiſtolis, in quibus non tantùm enormia peccata, ſed leves etiam nævos, & interdum unum tantùm acriter perſtringit. Et quod de una atque altera eccleſia legimus, quid impedit, quominùs etiam de aliis cogitari poſſit? Sed non ſunt cenſendæ Eccleſiæ aliæ ex noſtris vel ex nobis, ſed ex ipſa Evangelii virtute & natura. Itaque ſufficit dicere, Chriſtum oſtendere his verbis, eſſe poſſe in eccleſia non tantùm bonos ſed etiam malos. Deinde quid hoc ad rem facit, Borcovi, quòd in eccleſia poſſint eſſe tam mali quàm boni. Num ideo Romana eccleſia erit vera eccleſia, quia in ea ſunt tam mali quàm boni? Vel num ideo non eſt vera ſignificatio vocis eccleſiæ, quam nos illi etiam tribuimus, quòd ſcilicet interdum pro ſolis ſanctis & electis accipitur? Certè, etiamſi in eccleſia eſſe poſſint tam boni, quàm mali: non eſt tamen vera Chriſti aſpectabilis eccleſia, in qua mali ſunt perpetuò. Nam mali, qui ſunt in Eccleſia, quâ mali, ferendi non ſunt,

Poteſt eccleſia eſſe abſq; malis.

Apoc: 2. 8. & 3. 7.

Malos in Eccleſia non eſſe, quo ſenſu dici poſſit.

sunt, sed aut ad frugem perducendi, adhibitis variis, quæ in Sacris literis extant, mediis & modis: vel tandem ex eadem prorsus sunt excommunicandi; ita ut dici non possit jure, in ecclesia esse tam malos quàm bonos. Nam qui non feruntur in ecclesia, ii revera etiam non sunt in ecclesia. Loquor autem hîc, ut suprà etiam indicavimus de ecclesia particulari. Hinc Christus commendat etiam ecclesiæ Ephesianæ angelum, tũ ex aliis virtutibus, tum ex ea quòd malos sustinere non potuerit. Quod verò ad invisibilem ecclesiam attinet, expendendum est, eam non isto sensu a nobis appellari, quasi nemo oculis aspicere eam possit, ut eam Borcovius & Miedzibozius accipiunt, qui invisibilem & latentem pro eodem habent. Tam enim sunt visibiles, ut alii, quos visibilem ecclesiam appellamus: Sed invisibilis ecclesia a nobis illi appellantur, qui Christo obediunt, idque ob eam causam, quòd nemo sit hominum, qui perfectè scire possit, quinám Christo obediant, cùm virtus simulari possit. Ita ut invisibilis ista Ecclesia, non tantùm inter visibilem esse possit, sed etiam necessariò sit, & extra visibilem esse nequeat: & possunt iidem homines considerari, ut Christi ecclesia aspectabilis & inaspectabilis. Aspectabilis, quatenus salutarem doctrinam tenent: Inaspectabilis, quatenus eidem doctrinæ salutari obediunt. Vt enim aspectabile est, & judicio nostro subjacet, quinám doctrinam salutarem habent, cùm norma sit nobis tradita, secundùm quam de doctrina salutari judicium facere possumus: sic rursus inaspectabile, nobis scilicet hominibus, est, an ii, qui doctrinam salutarem tenent, eidem obediant. An aliquis doctrinæ salutari non obediat, & ita non sit ex numero servandorum, facilè dignosci potest. Manifesta enim sunt opera carnis, quæ qui faciunt, ut regnum Dei possidere non possunt, sic etiam revera fideles non sunt, aut vera membra ecclesię: sed, an aliquis salutari doctrinæ, quam profitetur, obediat, nemo nisi Deus & Iesus Christus infallibiliter judicare potest. Nam ad obedientiam inprimis requiritur cor hominis, quod nemo novit, nisi Deus & Iesus Christus. De omnibus quidem qui externè piam vitam gerunt, benè sentire & sperare, vi legis Christi, quæ est charitas, tenemur: sed certò aliquid decernere de talibus, nemo hominum mortalium potest, ita ut huc facere videantur ea, cùm Apostolus ait, Deum, judicaturum abscondita hominum; & alibi, dum ait: *Ne judicate quicquam ante tempus, quousque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit unicuique a Deo.* Ex quibus jam videre potest Borcovius, quo jure nostram de ecclesia invisibili sententiam ita perstrinxerit.

[Margin: Apoc: 2. 2.]
[Margin: Quid sit Ecclesia invisibilis.]
[Margin: Gal: 5. 19.]
[Margin: Rom: 2. 16. 1. Cor: 4. 5.]

Sed

Sed & aliud habet argumentum Borcovius. Hoc autem sumitur ex loco Ephes:4. ubi, quia Paulus ait, Christum dedisse in ecclesia sua pastores in ædificationem corporis sui, donec occurramus omnes in unitatem fidei, hinc Borcovius colligit, ecclesiam Christi visibilem semper futuram. *Neque enim, ait, aut ministeria pastorum esse possunt in alia, quàm visibili ecclesia, aut ea perpetuò durare, si desinant ii, circa quos ea exerceri debent.* Sed ad hunc locum responsum fuit antea a me, non dici in illo, *perpetuò* exstituros pastores. Posse enim verba illa ad sola tempora Apostolorum referri, quibus scilicet adhuc multa extabant, quæ ab unitate fidei erant remotissima, & tantùm doceri, quodnám sit officium pastorũ. Quod quia non refutat Borcovius, credibile est, eum hîc dormitasse, vel studio id præteriisse, quod refutare non admodum obvium erat. Non sine causa autem loco, *dedit*, quod est apud Apostolum, Borcovius habet *reliquit*, ut scilicet hac ratione tacitè innuat, Paulum loqui non de suis tantùm, sed etiam longè post secuturis temporibus, de quo paulò inferiùs plura.

Sed habet adhuc aliud, ex Daniele scilicet, qui regnum Christi ait esse æternum, nullumque finem habiturum. Sed aut ignorans est Borcovius, aut sophista. Differunt enim regnum Christi, & ecclesia illius: & potest Christus regnum habere, etiamsi ecclesia ejus cesset, quemadmodum & Deus regnum habet, etiamsi nemo fere sit, qui illi pareat, vel populus illius esse studeat. Tam enim Deus & Christus regnat super eos, qui ab ipso defecerunt, quàm super illos, qui illi obediunt. His ita leviter indicatis, Borcovius argumenta sua abrumpit, & ait: *Sed in re clara quid opus est argumentis?* & deinde nos perstringit, *qui cùm non urbem, non villam, non domum demonstrare possimus, ubinam Ecclesia nostra ante centum annos fuerit, tales tenebras* (nempe distinctionem ecclesiæ invisibilem & invisibilem) *comminisci coacti fuerimus, ut Iudæi, qui intra montes quosdam Caspios Regem & Sacerdotem & sacrificia se habere gloriantur, quò nemini accedere liceat.* Sic scilicet isti faciunt, qui causæ probationem desperant, ut spem verbis simulent, & aliis insultent. Sed frustrà est. Nam etiamsi nos illud comminisceremur, quod ait Borcovius: tamen illi probanda incumbit perpetua ecclesiæ duratio, quam quia nec probavit, nec probare potest unquam, videat cordatus lector, quàm verum sit argumentum Pontificiorum, qui, ex duratione suarum ecclesiarum, easdem veras esse colligunt. Præterea quid nunc huc faciebat insultare nobis, qui ecclesiam invisibilem esse contendimus? Nos enim, uti negamus, necessarium esse, ecclesiam visibilem semper durasse: sic etiam negamus, necessarium esse ullo modo, ut ecclesia invisibilis semper fuerit.

Regnum & ecclesia differunt.

Borcovius in re seria ludit.

rit: Imò si ecclesia visibilis perire potuit, multò magis invisibilis, cùm multò facilius sit salutarem doctrinam tenere & profiteri, quàm eidem obedire.

Iam verò ex iis, quæ ad ea, quæ fusiùs explicavit Borcovius, respondimus, videat Borcovius & alii omnes, quàm sapienter dictum sit sub finem hujus capitis, nos intelligere non potuisse, quod breviter insinuârat Miedzibozius de duratione ecclesiæ. Non tantùm enim intelleximus, quæ dixerat Miedzibozius, sed falsa etiam ea esse probè nos intellexisse, responsio nostra prior & hæc iterum indicat.

Refutatio Capitis IV. cujus titulus est: *Dari notas & propria signa Ecclesiæ Christi.*

Vana Borcovii divinatio.

Socinum ideò negare notas esse ecclesiæ, ut securè suos errores spargat, dum nullus sit, qui de illis judicium ferat, vana est Borcovii divinatio. Non enim negat is, ecclesiam esse, qui negat notas ecclesiæ esse: Imò dum sine notis ecclesiam nihilominùs esse contendit, nonné concedit, eum etiam esse posse, qui de illius sententiis judicet? Sed durum est judicium ecclesiæ Romanæ de sententiis eorum, qui ab ea diversum statuunt. Statim enim, posteaquam quis judicio illius non paret, facultatibus & vitâ, ubi id licet, privatur. Hoc judicium verò an Christi Iesu mitissimi ecclesiâ dignum sit, judicent omnes pii.

Deinde, cùm nullas notas eccelsiæ a Pontificiis dari posse nec solere dico, stultitiam me meam prodere ait Borcovius. *Quid enim*, ait, *opus est probare, de quo nullus unquam dubitavit? Omnium hæc semper fuit sententia, qui vitam æternam consequi velit, eum in ecclesia Christi esse debere: Quia verò non constat, quæ & apud quos sit ista ecclesia, notas aliquas esse oportet, ex quibus cognoscatur, alioquin cognitio illius esset desperanda.* At sanè non magna in eo est Borcovii sapientia, dum & omnium sententiam id esse dicit, quod an omnes senserint, scire nec ipse nec alius quivis ullo modo potest: & ex eo, quòd omnium sententia fuerit, qui vitam æternam consequi velit, eum in ecclesia Christi esse debere, consequi affirmat, esse notas ecclesiæ? Nonné enim possibile est, omnes (vel saltem plærosque) hac in re errasse? Et nonné satis est, salutarem doctrinam habere, & hoc ipso esse in Ecclesia?

Sed audiamus, quomodo se gerat Borcovius. Argumentum Miedzibozii reassumit, & docet, Ecclesiæ notam esse, universalem esse, hoc est, sine interruptione durare omnibus seculis, ex quo a Christo

& Apo-

& Apostolis fundata est, idque hac ratione: *Quia semen verbi Dei, quòd satum est in agro patrisfamilias illius cœlestis, crescere debuit usque ad messem, seu ad finem mundi. Quia verò semen hoc ab aliquo spargendum erat, debuisse etiam esse seminatores, qui illud semper spargerent. Porrò quia sola Ecclesia Romana hoc semper fecerit, eam solam esse Christi Ecclesiam, reliquos verò non esse Christi Ecclesiam, qui ante Lutherum neque fideles nec pastores ullos habuerint.* Hoc argumentum Miedziborzii a me dissolutum fuerat in defensione mea, & supra c. 3. iterum dissolutum est, quò lectorem remitto, ut videat, jurene Borcovius ita gloriabundus dicat: *Hoc tu refelle, si potes, quod scio non poteris, nisi fugiendo & tenebras offundendo, ut adhuc fecisti.* Nunc hoc addo dictis antea: Minimè ex eo, quòd semen verbi Dei, quod satum est in agro patrisfamilias, crescere debuit usque ad finem mundi, consequi, semper fore, qui illud spargerent. Satis enim est, semel illud semen sparsum esse, ad id, ut duret usque ad finem mundi. velle autem, ut, quemadmodum singulis annis semen spargitur, sic etiam subinde semen verbi Dei spargatur, & sint, qui illud spargant, est velle, ut simile curvat quatuor, quod ajunt, pedibus. Vna sementis est verbi Dei, semel facta a Christo & Apostolis: hæc durabit perpetuò usque ad finem mundi. Quod verò faciunt alii verbi Dei ministri, id impropriè seminatio appellatur. Non enim novum aliquid illi spargunt, sed semel sparsum semen custodiunt, &, ut illud hominibus manifestum fiat, procurant. Vnde constat, semen esse posse semper, etiamsi non sint, qui illud ulteriùs spargant, & ita tantùm seminis, non verò seminatorum durationem ex hac porabola probari.

Semen perpetuò durare potest absque perpetuis seminatoribus.

Porrò cùm dico, argumentum Miedzibozii ex parabola petitum, infirmum esse & indignum Theologo, objicit mihi Borcovius, *Christum etiam ex sensu parabolico probasse a Judæis ad gentes regnum Dei* (non ecclesiam!, ut loquitur Borcovius) *transferendum esse.* At ego constanter affirmo, & omnium testimonium appello: Similitudines rem non demonstrare, sed tantùm illustrare. Nec, Christum ipsâ parabolâ aliquid probasse, constat ex eo, quod affert Borcovius. Nam in loco citato, verba illa: *Propter hoc dico vobis: Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus*, non jam similitudo ipsa sunt aut parabola, sed similitudinis explicatio. Quæ jam non ad ipsam similitudinem pertinet, sed ex similitudine infertur, & scopum parabolæ concernit. Similitudo autem ipsa incipit a v: 33. & durat usque ad v: 42. qui versiculus satis superque docet, jam finitam esse parabolam. Sic enim habet: *Dicit illis Iesus, Nunquam legistis in scripturis, Lapis quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput*

Similitudines nihil probant.

Matth: 21. 43.

angeli;

angeli: A Domino factum est illud, & est mirabile in oculis nostris. Quæ sanè cum parabola nihil habent commune, sed veritatem ejus, tacitè quidem sed nervosè, demonstrant. Quâ demonstratâ, Christus addit hæc verba, *propter hoc dico vobis: Quod auferetur a vobis*, &c. Vnde quivis videre potest, hanc Christi prædictionem, non esse partem parabolæ, sed illationem ex isto parabolico sermone factam: Borcovium verò, quia, quod verè diceret, non habebat, audacter aliquid dicere maluisse, quàm veritati cedere. Id verò, quod Christus fecit, me etiam concessisse, satis apertè docent mea verba, dum dico: *In parabolis non verba sed scopum esse attendendum, cujus causâ parabola affertur.* Sed porrò suo sejugulat gladio Borcovius, dum ipsemet unà mecum fatetur, non omnia, quæ in parabolis dicuntur, ad earum essentiam pertinere. Nam si hoc verum sit, parumné constat, non ex omnibus, quæ in parabolis dicuntur, argumenta ad confirmandos fidei articulos peti posse, quod ego etiam urseram?

Ad essentiam autem parabolæ non pertinere, ea verba parabolæ, quibus duratio ecclesiæ a Miedzibozio probatur, cùm probarem eo, quòd Christus ea non explicârit, explicaturus proculdubio, si, ut alia, ita etiam hæc, ad aliquam doctrinam Christianæ religionis confirmandam pertinerent, respondet Borcovius, *hoc de semine perpetuò duraturo dici non posse, ut & res ipsa clamat & intentio Christi postulat.* Sed quia nec, quænám ista res sit, quæ id clamet; nec quæ Christi intentio, quæ illud postulet, explicat Borcovius, tanquam nuda ejus assertio rejici ea omninò debent. Quod ita crebrò committere Borcovium, non possum non mirari, cùm probè sciat, sibi cum adversariis, qui rationibus tantùm moventur, rem esse. Quod verò ait, *Christum ideò non explicasse, quid sibi vellent verba, Sinite crescere utrumque ad messem, quia Apostoli id facilè ex interpretatione ipsius, quid esset semen, quid Zyzania, quid messis, colligere potuerint*, id iterum ejusdem valoris est. Pro argumentatione scilicet, conjecturam nobis obtrudit, quæ quàm sit futilis vel hinc apparet, quòd, ex simplicibus & rudibus tunc temporis Apostolis, nimis sagaces rerum æstimatores facit Borcovius. Nemo autem est, qui non videat, tam esse difficilia intellectu ea verba, quæ Christus non explicavit, atque alia, quæ explicavit: imò tantò illis difficiliora, quantò magis spiritui legali, quo imbuti eò usque erant Apostoli, repugnant. Is enim eos, qui doctrinas pravas seminarent, interimi jubebat: Christi verò minimè. Itaque ne in tam gravi errore hærerent Apostoli, omninò explicandum fuisset, quidnám sibi vellent ista verba, quorum explicatio omissa est, si ad propositum pertinuissent: quia verò explicata non

Nudæ Borcovii assertiones.

sunt,

ſunt,ad propoſitum Chriſti non facere,certo iterum concludi poteſt.

Lapſus eſt etiam Borcovius,dum, quando dico,hac reſponſione ferè etiam uti eos, qui ſentiunt, licere aliquem vi ad religionem adigere, adverſus illos,qui id non licere,his verbis Chriſti demonſtrare conantur,colligit,me Pontificios intelligere,& me ſcientem prudentem fallere, & nova fingere ac ineptire nimis promtè ait. Nam diſertè non Evangelicos ſimpliciter, ſed quoſdam tantùm ex Evangelicis bis nominavi. Non omnes enim Evangelici ſentiunt, non licere vi ad religionem aliquem adigere; & deinde non Pontificios his oppoſui,ſed in genere tantùm dixi,de iis,qui contrarium ſentiunt,quod de Evangelicis reliquis, qui ſcilicet ſentiunt, licere aliquem vi ad religionem adigere, intelligi poteſt. *Lapſus Borcovii.*

Non poſſum autem non digito monſtrare, quàm a vero alienus ſit ſenſus, quem verbis Chriſti affingit Borcovius, nempe tunc eſſe relinquendos hæreticos ſeu zizania,cùm evelli non poſſunt,niſi cum detrimento tritici. Hic enim ſenſus tacitè ſumit, licere aliquando eos, qui diverſum in religione ſentiant, ob id ipſum non tantùm perſequi, ſed etiam de vita tollere, quo vix aliquid Chriſti religioni magis contrarium eſſe poteſt. *Neſcitis*, dicebat Chriſtus diſcipulis tale quid cogitantibus, *cujus ſpiritus eſtis vos. Nam filius hominis non venit animas hominum perdere, ſed ſervare.* Itaque ſenſus verus eſt, (ſi modo hinc aliquid colligi debet) nunquam eſſe eradicanda zizania. Semper enim periculum eſt,ne unâ cum illis triticum evellatur. Quis enim ſcit, an illi, qui nunc ſunt zizania,non futuri ſint triticum aliquando, cùm nemo ita malus ſit, qui non poſſit reſipiſcere, ſub Evangelio, ordinariè loquendo? Iam, ſi talis interficiatur, antequam convertitur, nonné ſimul cum corpore anima etiam interimitur? quo peccatum gravius ſub Evangelio, quod omnibus reſipiſcentibus gratiam illam & vitam æternam perpetuò offert,nullum eſſe poteſt. Nunquam licet ob religionem quenquam perſequi. Luc. 9.56.

Indignatum porrò ſe eſſe confitetur Borcovius, cùm legeret, quòd ego,ſi ex eo,quòd ſemen debuit in agro creſcere usque ad meſſem,& quia ſemen hoc ſpargendum fuerit ab aliquo,debuerint etiam eſſe ſeminatores,qui illud ſpargerẽt,colligi poſſit,quod vult Miedzibozius,eccleſiam Romanam eſſe verã Chriſti eccleſiam,dico,hac ratione probari poſſe,zizania etiam,vel falſos doctores illa ſeminãtes, eſſe veram Dei eccleſiam. Nã & zizania,ex quo ſata ſunt,ſemper durârunt & durabunt uſq; ad meſſem, & quia ab aliquo ſpargenda ſint, debuerunt etiam ſemper eſſe ſeminatores,qui illud ſpargerent. Sed fruſtra indignatus eſt. Conferat enim vim meæ inſtantiæ cum vi argumenti Miedzibozii, & tantum in illa, quantum in hoc roboris eſſe

Vniversalem esse non est nota Ecclesiæ.

deprehendet. Miedzibozius ait, notam ecclesiæ esse, universalem esse, vel perpetuò durare: Ego doceo, Vniversale esse, vel perpetuò durare, competere etiam alii rei præter ecclesiam, nempe falsis doctoribus & falsæ ecclesiæ. Hinc nonné ad oculum patet, falsam esse notam, quam fingit, ecclesiæ Christi, cùm notæ sit proprium, ut rei, cujus est nota, uni soli competat, alioquin nota illius non futura, quod Arcturus etiam Iesuita egregiè adversus Sadaëlem ursit. Quod enim addit Borcovius, *præter durationem, ad ecclesiam Christi constituendam requiri, ut constet ex his, qui veram fidem Christi profiteantur*, id nec a Miedzibozio dictum fuerat, nec quicquam ad propositum facit. Nunc enim de notis ecclesiæ sermo est. Nota autem ecclesiæ id non est, nec esse vult Borcovius, quod hic, ad eam constituendam requiri, ait Borcovius. Imò si alibi, hic seipsum & infirmitatem argumenti Miedzibozii, prodidit Borcovius, dum scilicet tacitè deserit durationem urgere & non simpliciter eam notam ecclesiæ esse ait, sed tunc demum, si ad eam accedat aliquid aliud, nempe, ut constet illa ecclesia, cujus duratio ostentatur, ex his, qui veram Christi ecclesiam profitentur. Hinc enim manifestè constat, nullius futuram ponderis durationem absque salutari doctrina: Hac verò inventa nos habere, quod volumus, sive durârint semper, sive non, qui eam professi sunt.

Duratio sola non est nota ecclesiæ, ex mente etiam Borcovii.

Quod verò ait, *non ita durare hæreticos, ut semper idem perseverent, sed alios aliis succedere, cùm diversis erroribus, cùm tamen semen semper sit idem, nec variationem ullam patiatur*, id nihil Borcovii causam juvat. Nam & veri doctores non semper iidem perseverârunt, sed alii aliis successerunt: & doctrina ipsa ecclesiæ non semper fuit eadem, siquidem licet ecclesiæ, ut ipsemet Borcovius asserit, fidelibus leges præscribere, quæ conscientias illorum obligent. Præterea modus diversus durationis non potest tollere ipsam durationem. Durârint igitur diverso modo seminatores zizaniorum, a seminatoribus seminis boni, durârunt tamen & durabunt usq; ad messem, (ex mente Borcovii) & sic duratio ecclesiæ, ex quo fundata est, nota non est ecclesiæ. Nam ex mea mente, non est necesse nec semen nec zizania durare usq; ad messem, vi horum verborũ Christi, ut in defensione indicavi. Poterat enim fieri, ut nulla propemodum essent zizania, vel ut totus ager esset plenus zizaniis. unde constat, nihil illis verbis a Domino Iesu doceri, sed ea tantùm, ad continuandam parabolam, interserta esse, quod etiam in aliis parabolis plærumque evenire videmus.

Instantia porrò mea de Græca ecclesia firma stat. Nam si non minùs hæc, quàm alia ecclesia, quæ duratione gloriatur, durationem habeat,

beat, quomodo altera jure pro nota sui ipsius durationem vendicare poterit? & terminos mutavit Borcovius, dum docet, Græcam ecclesiam non esse veram Christi ecclesiam. Non enim nunc quæritur, an vera sit vel falsa ecclesia, sed an illi idem competat, quod sibi Romana vendicat. Quanquam argumenta, quibus damnat ecclesiam Græcam Miedzibozius, puerilia & futilia prorsus sunt. Defecisse enim a Romana ecclesia, quod primum est argumentum, est, falsam Christi ecclesiam deseruisse. Negare autem, Spiritum sanctum procedere a filio, quod alterum est argumentum, est veritatem sequi, quam quia non intelligunt Lutherani & Calvinistæ, ideò cum Pontificiis erroris accusant Græcam ecclesiam, cujus tamen ipsimet rei sunt. Sed hîc, antequam ad alia pergamus, hoc in mentem revocandum est Borcovio, non tantùm docendum illi fuisse, ecclesiam semper durasse, verùm etiam istam durationem esse notam ecclesiæ. Nonné enim fieri posset, ut Ecclesia semper duraret, nec tamen ista duratio nota illius ulla esset? Quod quia nusquam facit Borcovius, viderit ipsemet, quibus fundamentis tota hæc ipsius nitatur molitio.

Borcovius terminos mutat.

Aliud est, ecclesiam semper durare: & semper durare, notam esse ecclesiæ.

Pergit Borcovius, &, quod de duratione ecclesiæ dixeram, eam potiùs corruptæ ecclesiæ signum esse dici posse, pulcherrimum & ingeniosissimum, vel acutissimum, per ironiam, argumentum appellans, tandem etiam me atheismum sapere, satis audacter pronunciat. Sed hæc verba sunt, quæ breviter sic refello: Ingenium & acumen nullum glorior, contentus simplici veritatis sermone & probatione: Atheismum confessionis nostræ qualitas nō permittit: illos sectatur, quorum religio magna secum conjuncta habet terrena commoda. Argumentum meum, & responsionem ad illud Borcovii, videamus. Verisimile esse dico, (non necessarium) non esse verum populum Christi, qui in uno loco per tot secula duret, cùm Christi populus sit instar ovium inter lupos. Oves verò inter lupos diu vivere nequeant, nisi rerum naturam Deus mutet, quod quia rarissimè & ad brevissimum tempus facere soleat, concludendum esse, populum illum Christi a pietate sua degenerasse, & alios deinde, vim vi repellendo, sibi subjecisse. Ad hoc sic respondet Borcovius: *Potuisse Deum efficere, ut Ecclesia in persecutionibus non tantùm non deficeret, sed etiam augeretur. Quia etiam de Israëlitis dicatur, Quanto opprimebant eos* (sic habet Borcovius ex vulgata) *tantò magis multiplicabantur.* Ego verò tantum abest, ut negem, Borcovi, efficere posse Deum, ut ecclesia in persecutionibus crescat, ut id ita se habere ex animo credam: & nisi id de Deo persuasum haberem, huic, in quo nunc sum, cœtui protinus valedicerem. Nihil enim præter solam Dei providentiam hactenus

Borcovii stratagema & audacia.

eum conservare, re ipsa experimur. Sed tamen hinc non sequitur, ecclesiam in uno loco per tot secula ita durare posse, ut aliis sit superior. Hoc enim ego conjunctim dixerim. Ubi persecutio viget, ibi aut vi resistendum est hostibus, si quis in uno loco manere velit, aut fugiendum. Illud, salva Christi religione, non licere, nobis persuasum est: Hoc si fiat, quomodo durabit in uno loco ecclesia, etiamsi tandem infideles numero superet? Pauci enim lupi semper magnum ovium gregem non reformidant, & minima hominum impiorum pars semper audebit maximam Christianorum multitudinem infestare, ob id ipsum scilicet, quia vindicta illi interdicta est. Porrò an necessarium sit, ut semper crescat populus Christi, quando affligitur, tute considera. Certè ipsa ratio & sacræ literæ testantur, fieri posse, ut per afflictiones populus Christi deleatur, saltem ad tempus. Nec quicquam huc facit exemplum Israelitarũ. Longè enim alia fuit ratio populi divini sub veteri Fœdere, quàm nũc est sub novo. Illis parata erat civitas manens, in qua regnare, & hostibus suis insultare debebãt; imò hæc erat benedictio Dei futura, si præceptis illius obtemperarent. At populus Christi, quatenus est Christi populus, quia promissum habet regnum æternum, nullam hîc habet civitatis manentis promissionem. Itaque fieri potest, ut interdum etiam opprimatur prorsus, & deinde iterum, Deo sic volente, quasi renascatur.

Persecutio & duratio in uno loco non conveniunt.

Alia ratio populi Israëlitici, alia Christiani.

Denique (ut alia multa, hominibus Christi spiritu non regeneratis parum accepta, omittam) ad hanc rem rectiùs intelligendam, hoc unicum tibi propono considerandum, Quænám causa sit, quòd per aliquot secula post Christi ascensionem nullum Regem Christianum fuisse legimus, durante incorrupto Christi populo & ejus religione?

De loco Eph: 4.

Absoluto hoc argumento Miedzibozii primo, aliud etiam illius urget ex loco Ephes: 4. de quo aliquid dictum est in cap: 3. Nunc iterum dico, verba Paulli nullam durationem pastorum in ecclesia arguere. Nam alioquin etiam durationem Apostolorum & Prophetarum arguerent, quos tamen nullos hodie re ipsa esse & res ipsa & ratio testatur. Nam qui Apostoli & Prophetæ sunt, ii sunt fundamentum ecclesiæ. Fundamentum autem ecclesiæ esse, & multis post jacta fundamenta ecclesiæ, seculis existere, contraria sunt. Deinde, ut antea diximus, repugnat hoc naturæ religionis. Nam si necessariò pastores dati sint in omnia futura secula, necessariò etiam esse debuerunt fideles, quorum essent pastores. At necessariò fideles futuros, falsum est. Nemo enim est, qui non possit deficere & perire. Mens autem Pauli in his verbis est, docere, in quem finem dati sint Apostoli, Prophetæ, Evange-

Apostoli hodie nulli sunt.

Natura religionis quænám sit.

Evangeliſtæ & paſtores, ut ſcilicet Chriſti populum, tunc recentem, ad perfectionem juſtam adducant: qui etiam finis hodie durat in paſtoribus, ut, ubicunque ſunt, & eccleſia eſt, id ſibi propoſitum habeant.

Hanc explicationem meam, commentum meum appellat Borcovius, quia dictum ſit, *donec omnes occurramus in unitatem fidei*, &c. *hæc verò verba, omne tempus uſque ad finem mundi complecti, quia ſcilicet tunc apparitura ſit unitas illa fidei, & periculum ceſſaturum, cujus cauſâ inſtituti ſunt paſtores, nempe ſeductio fidelium.* Hanc reſponſionem ego Borcovii, cùm aliter appellare poſſem, conjecturam frigidam, & probationem ejus infirmam eſſe dico. Non ad omne tempus verba Apoſtoli referenda eſſe neceſſariò, ipſa per ſe evincunt. Ait enim, *Ut omnes occurramus*, &c. nempe qui nunc ſumus. Omne verò tempus ſignificari, verba, *ad unitatem fidei*, arguere nequeunt. Cùm nihil ſit, unde vel probabiliter colligi poſſit, tunc, hoc eſt, ſub finem mundi, futuram unitatem fidei. Nam ſi id ita futurum eſſet, nullus judicio Chriſti de impiis futuro locus eſſet, quem tamen futurum ſacræ teſtantur literæ. Ita ut verba Apoſtoli, non, quid neceſſariò futurum ſit, ſed quid fieri potuerit, ſi hominum acceſſiſſet voluntas, indicent.

Non neceſſe eſt, ſub finem mundi futuram unitatem fidei.

Commentum etiam meum & figmentũ appellat, quòd dixeram, Apoſtolum ibi docere, non quòd ſint perpetuò duraturi paſtores, ſed quod eorum munus ſit, ubicunque ſint, & cauſam affert talem, *quòd Apoſtolus abſolutè loquatur; nec ullius conditionis mentionem faciat.* Quæ reſponſio nullius eſt ponderis. Quaſi ſcilicet novum ſit, ea, quæ dicuntur abſolutè, accipi certo reſpectu. Quanquam hîc nullius etiam conditionis à me facta eſt mentio, ſed tantùm, quid Apoſtoli verba ſuadeant, ex illis ipſis collectum eſt. Dicit Apoſtolus, datos eſſe paſtores ad inſtaurationem ſanctorum, in ædificationem corporis, donec omnes occurramus in unitatem fidei. Quis hîc non videt, deſcribi finem, cur dati ſint iſti viri divini, & proinde quod ſit illorum munus, ut ipſam veritatem repudiare, qui hunc ſenſum repudiet, videatur. Non contineri autem durationem paſtorum in illis verbis, quia ipſo eccleſiæ Epheſinæ & paſtorum ejus exemplo docueram, quæ ſcilicet perierunt omnia, ad id reſpondet, more Pontificiorum, Borcovius, de particulari eccleſia id verum eſſe: at de univerſali eccleſia concedere ſe nec poſſe nec debere. At hoc ego in defenſione mea objectari à Pontificiis dixeram, & refutâram. Cur igitur id ita importunè regerit Borcovius? Dico nunc iterum: Si omnes eccleſiæ particulares perire poſſunt, poteſt etiam perire eccleſia univerſalis. Nam

Omnis Eccleſia poteſt perire.

 ſubla-

ſublatis omnibus partibus vel ſpeciebus, totum etiam vel genus tolli neceſſe eſt. Et quicquid de univerſali eccleſia dicere ſolent Pontificii, putida ipſorum fabula eſt, quam hactenus eo tuentur, quòd rerum potiri videantur.

Quod ad Græcam eccleſiam attinet, quæ etiam Doctores ab initio habeat usque ad hæc tempora, unde conſtat, durationem paſtorum, non efficere notam eccleſiæ veræ, ait Borcovius, ſe ſuprà de ea dixiſſe. Ergo & ego lectorem illuc remitto.

Ad id denique, quòd dixeram, nihil prodeſſe, quòd Paſtores in eccleſia Romana durârint, ſi nomina tantùm Paſtorum habeant, veritatem autem & fidem deſeruerint, reſpondet, id falſum eſſe, nec me contrarium probare aut probare unquam poſſe. Sed quid aliud eſt tota hæc noſtra diſputatio, & aliæ omnes, quàm demonſtratio ejus, quòd Paſtores eccleſiæ Romanæ tantùm nominetenus tales ſint? Quod ſi nondum videt Borcovius, dolendum ſanè eſt: interim tamen verum eſſe non deſinet. Nam & ii, quibuscum ipſe, Chriſtus, cùm in terris degeret, colloquia habebat, rarò intelligebant, Chriſtum vera dicere: & tamen, veriſſima eum dixiſſe, omnes credimus. Faſcinat ſcilicet homines antiquitas erroris: deterret eos metus jacturæ jam gloriæ, jam commodorum, jam voluptatum hujus ſeculi, ſi, quod verum eſſe demonſtratur, pro vero recipiant, quemadmodum etiam multi ex Phariſæis in Chriſtum credebant, nec tamen eum confitebantur, quia metuebant, ne ex Synagoga ejicerentur; & alii in Chriſtum credere non poterant, teſte Chriſto, quia gloriam alii ab aliis accipiebant, gloriam verò, quæ a Deo eſt, non curabant. Sed quia de hoc infrà ſe dicturum pollicetur Borcovius, eò etiam reſponſionem ampliorem reſervamus.

Cur veritas non ſemper recipiatur.

Joh:12. 42. & 5. 44.

Excuſare etiam ſtudet Miedzibozium, quem ego ſermonis intricati & obſcuri accuſâram, eo quòd dixerat, defeciſſe in eccleſia Lutheri, Calvini & Anabaptiſtarum, fideles ſcilicet & paſtores, & eos demum poſt Lutherum omnes exortos eſſe. Excuſat autem hoc modo, *quòd Miedzibozius loquatur ex Lutheranorum & Calviniſtarum & Anabaptiſtarum ſententia, qui dicunt, Eccleſiam ſuam olim fuiße, deinde verò defeciße oppreſſam a Papa*. Sed hæc ſententia non eſt omnium illorum, quos nominat Miedzibozius. Sentiunt enim quidam illorum, eccleſiam ſuam ſemper duraſſe, quatenus credunt, ſemper fuiſſe, qui id, quod ipſi hodie confitentur, confeſſi ſint, licet vel pauci, vel etiam obſcuri fuerint. Quomodo igitur ex ſententia illorum dicere Miedzibozius potuit, fideles & paſtores ipſorum defeciſſe?

Studium Borcovii defendendi Miedzibozium vanum.

Verba

Verba autem illa, *Nam hi demum post Lutherum omnes exorti sunt*, clara esse, non nisi studium defendendi Miedzibozium, scribere jussit Borcovium. Vocem *hi* referri debere ad fideles & pastores, qui post Lutherum exorti sunt, Borcovius quidem nos docet, & ego tunc suspicabar: sed an id sint intellecturi omnes, qui ista verba legerint, iterum consideret, qui volet. Ego quidem intricatum sermonem esse & obscurum, quod solum objeceram, hactenus persuasus sum; nec aliter ipse Borcovius sentire potest, qui, ex sententia aliorum, Miedzibozium id loquentem facit, cujus nullum in ejus scripto extat testimonium, quod si obscuritatem vitare voluisset, indicare omnino debuisset.

Sed nunc mecum expostulat graviter Borcovius, & sycophantam me esse asserit, quòd Miedzibozium, qui dixerat, nobis, nisi ecclesiam audierimus, in præceps eundum esse, ut in multis videre est, qui a fide exciderunt, & circa eam naufragaverunt, ut loquitur Apostolus, & ad marginem adscripserat locos ex 1. Tim: duos, errasse & peccasse dixerim, & , ut resipiscat, optârim. Excusat autem Miedzibozium hoc modo: *Quod non dixerit, Verba illa Pauli de Ecclesia eße accipienda, sed quòd tantum alluserit ad verba Apostoli, &, quòd Paulus dicit de quibusdam sui seculi hominibus, qui à fide discedentes in hæresin lapsi sint, hoc idem asserere Miedzibozium de his, qui relicta face, quam illis preferat Ecclesia, in varios errores prolabuntur.* Ad hæc sic habeat Borcovius. Primùm non sine morbo animi me sycophantam appellat. potuit enim hoc ex errore, cui omnes sumus obnoxii, proficisci, præsertim si constet, me sæpissimè occasionem habuisse exagitandi Miedzibozium, nec tamen eum exagitasse. quod an verum sit, judicet, qui est extra præjudicium, lector, ex defensione mea. Deinde nonné ad istam cogitationem occasionem mihi præbuere verba Miedzibozii? Is enim probaturus, ecclesiam priùs cognosci debere, quàm scripturam, hanc etiam rationem affert, *Alioquin, nisi ecclesiam audierimus, nobis eundum est in præceps, ut in multis videre est, qui à fide exciderunt & circa eam naufragaverunt.* Certè nisi his verbis ratio contineatur, quare alii a fide exciderint, & circa eam naufragaverint; & ratio similis ei, quare nobis etiam metuendum sit, ne in præceps ruamus, nihil dixit Miedzibozius. Quod etiam sentiens Borcovius, ait, *istos*, qui scilicet tempore Apostolorum vixerunt, *si vocem Ecclesiæ audire voluißent, non eò infelicitatis perventuros fuiſſe, ut ex fidelibus fierent infideles.* Iam si unà cum Borcovio dicere id voluit Miedzibozius, utrumque equidem graviter errare iterum dico. Nam nec ulla ratio docet, nec loca a Miedzibozio allata comprobant, eum non aberraturum

Iniqua Borcovii censura.

raturum a fide, qui ecclesiæ vocem audiat, nisi probetur, ipsam ecclesiam errare vel etiam cessare non posse, quod hactenus probatum esse nondum vidimus. Præterea ista locorum ad marginem adscriptio cogitationem hanc augebat. Quis enim ob phrases solas, quibus ad propositum suum utitur, Apostolicas, loca unquam allegat? Cautius igitur saltem loquendum fuisset Miedzibozio, si occasionem sese reprehendendi dare noluisset.

Fraudem verò, quam mihi objicit Borcovius, in eo nullam video, quòd dum locum 1. Tim: 6. absque versiculo allegaverat Miedzibozius, & bis eadem res in illo cap: habetur, ego priorem adduxi, non posteriorem; nec ulla ratione tenebar divinare, utrum locum allegasset Miedzibozius: sed ipsius erat, unâ cum capite versiculum ascribere. Quod verò me ex phrasi, *exciderunt à fide*, illud divinare debuisse urget Borcovius, illud facilè excusari potest, si cogitet Borcovius, me fortasse tunc non vulgatam, quam vocant, inspexisse, sed vel textum Græcum, vel alium interpretem. Nam nec textus Græcus istam versionem admittit: nec eam sequuntur præcipui interpretes, adeoque etiam quidam ex ipsis Pontificiis. Si tamen hoc toto non acquiescit Borcovius, lapsui potius hoc meo ascribere deberet, quàm ulli fuco aut sycophantiæ. Nihil enim magis odio habeo, quàm hominem a candore alienum.

Sed video in quid tandem desinat hæc expostulatio. Ait enim, *hoc esse proprium sectæ nostræ, simulare modestiam, & interim nec vivis nec mortuis parcere, Papam nobis esse Antichristum, Patres, antiquos deceptores, reliquos omnes, idolatras.* Respondeo, magnam nobis injuriam a Borcovio inferri. Omni enim conatu annitimur, ut eum, quem debemus, omnibus honorem & reverentiam exhibeamus. Ad probationes verò tanti criminis, hîc allatas hæc pauca nunc habeat Borcovius. Non inficiamur, has criminationes arduas esse: sed si veræ sint, non immodestiæ ulla ratione is accusandus est, qui illas objicit, sed, Veritatis hanc esse naturam, cogitandum est, quòd odium pariat. Papam Romanum, esse eum, qui in templo Dei sedeat, ut Deum se jactet, & supra omne, quod Deus nominatur, aut cui divinus honor debetur, extollat, quis inficiabitur, nisi a Deo excæcatus? Hæc verò, teste Paulo, Antichristi descriptio est. Patres antiquos (non omnes quidem, sed tamen non paucos) errorum gravissimorum fuisse & inventores & acerrimos defensores (nusquam enim voce *Deceptorum* utimur) nonné magna pars Europæ clamat & demonstrat firmissimè? Eos denique, qui, cùm Deum nôrint & Iesum Christum, divinum tamen honorem tribuunt jam imagini-

[Margin: Veritatis natura. — 2. Thess: 2.]

bus &

bus & reliquiis sanctorum, jam ipsis sanctis, maximè verò virgini Mariæ, & hostiã sacramentalem in corpus Christi, adeoq; in ipsum Deum converti credunt, eamque adorant, Idololatras esse, quomodo negari potest? si Israelitæ, qui, cùm Deum esse nossent, ob id solum, quòd, ut scriptura loquitur, circa illum vitulum, ex auro conflatum & deinde erectum, comederent, biberent, & deinde ad saltandum surgerent, pro idolatris damnati sunt? Nos sanè, dum ista objicimus, nullâ petulantiâ & conviciandi alios libidine, quod nobis objicit Borcovius, ducimur, qua in re Deum testem invocamus: sed solâ conscientiâ & amore divinæ gloriæ & veritatis, addo etiam, proximorum nostrorum, incensi, ista non tam sponte proferimus, quàm proferre quodammodo cogimur.

Quo fine Pontificiis quædam illis molesta, a nobis objiciantur.

Refutatio Capitis V. cujus titulus est; *Ex notis certò & evidenter cognosci posse Ecclesiam.*

Antequam Miedzibozium defendit Borcovius, præfatur, *Socinum, non solùm negare, dari Ecclesiæ notas; sed etiamsi darentur, velle eum, inefficaces esse, ad ostendendam certò & infallibiliter Christi Ecclesiam: quippe quam ex sola salutari doctrina cognosci velit.* Vbi primùm, quæ certo quodam respectu sunt dicta, simpliciter sumit. Deinde dicti Socini rationem eam affert, quam is ne somniavit quidem. Cujus quoque rei Miedzibozium admonui, pag: 98. sic scribens: *Vbi iterum aliud tacitè affingit respondens Anonymo, vel nimis astutè, vel parùm scitè, nempe eum statuere, Ecclesiam ex eo eße cognoscendam, quod essentiam ejus constituat, vel, ut ipsius verbis utar, ad eßentiam eße confugiendum, cùm quæritur & indagatur, ubi & apud quos sit Ecclesia?* Paginâ autem 99. addidi, *Tantùm enim abest, ut Anonymus id affirmet, ut potiùs in hoc scripto apertè contendat, cognitionem Ecclesiæ, ubi & apud quos sit, eße vel supervacaneam, vel saltem non neceßariam.* Nec est, quòd urgeat verba Socini, cùm ait, *Non autem ex eo, an habeat, profiteaturque Christi doctrinam salutarem*, quasi mens eorum sit, ex doctrina salutari, ecclesiam esse cognoscendam. Haud enim est cogitandum, adeo rudem fuisse Socinum, ut statueret, rem dubiam & obscuram posse cognosci, ex re, non minùs obscura & dubia. Nam, quod attinet hanc disputationem, non solùm æquè dubium est, quænám sit salutaris Christi doctrina, ac, quænám ecclesia: verùm etiam hoc illud ipsum est, quod quæritur. Itaque verba Socini, ad solam ratiocinationis consequentiam explicandam, trahenda sunt, nec ampliùs.

Voluit enim, absque omni dubio, Socinus ostendere, cur, quia ridiculum est, si quis, cùm dubitaretur, an quoddam individuum, sit necné homo, ex externis quibusdam, quantumvis homini propriis, id hominem esse demonstrare vellet, & interim adversario ostendenti, non esse id ratione & mente præditum, respondere negligeret; ridiculum quoque sit, cùm Pontificii volunt, ex ecclesiæ notis demonstrare, apud se ecclesiam esse, & interim respondere nobis negligunt, qui in promtu habemus ostendere, apud ipsos Christi doctrinam salutarem non esse. Pari enim utriusq; ratione existente, necesse est, ut, quod in uno valet, valeat quoque & in altero.

Quatenus ecclesiam ex salutari doctrina cognoscendam esse, dici possit.

Sed præterea tenendum est, non omnino absurdè dici, ecclesiam ex salutari doctrina, non solùm posse cognosci, sed etiam cognognoscendam esse. Namque, nulla alia est ratio, ad exactam ecclesiæ cognitionem perveniendi, juxta illud dictum: tunc rem cognosci, cùm ejus causa cognoscitur. Quod tamen ita accipiendum est, si de salutari doctrina inter nos priùs conveniat. Alioquin si de ea dubitetur, & illa ipsa tunc quæratur, cùm de ecclesia, quænám & apud quos sit, controversamur, non solùm ex salutari doctrina ecclesia cognosci non poterit, sed etiam principium petetur.

Sed jam videndum est, quid ad Miedzibozium defendendum, adferat. Dixerat Miedzibozius, Socinum statuere, ridiculum esse, rem ex signis propriis cognoscere. Ad hoc responderam, Socinum nusquam negasse, rem ex signis propriis posse cognosci, tanto verò minùs dixisse, id esse ridiculum. Hîc tu scribis, *Miedzibozium in hanc ferè sententiam respondiße, falsum eße, non poße cognosci aliquid ex his, quæ ad eßentiam illius constituendam pertinent.* Quæ tua verba, primùm præseferunt, quasi Miedzibozio a nobis aliud affingatur, quàm ille dicere voluerit: deinde rem esse notissimam, & inter nos minimè controversam, Socinum affirmasse, non posse cognosci aliquid ex his, quæ ad illius essentiam constituendam non pertinent: ut hoc potiùs falsum esse, dicere Miedzibozium ostenderes, quàm, Socinum velle, ridiculum esse, ex notis seu signis propriis non posse quicquam cognosci: calumniam calumniâ longe graviori accumulans. Quantò enim ea, quæ, ad essentiam constituendam, non pertinent, latiùs patent, quàm proprietates: tantò calumniosiùs est dicere, quempiam statuere, quidpiam non posse cognosci ex his, quæ ad essentiam illius constituendam non pertinent, quàm ridiculum esse, ex signis seu notis propriis, non posse quicquam cognosci. Atque ex his, arbitror, te intelligere, in hac disputatione ostendendum tibi fuisse, Socinum affirmasse, ridiculum esse, ex signis seu notis propriis, quidpiam posse cogno-

cognosci:ac proinde Miedzibozium minimè falsa dixisse,nec Socino quicquam, quod in ejus verbis non haberetur,affinxisse: injuriâque me de Miedzibozio conquestum fuisse. Quod cùm non fecisti, non est, cur tecum de vi rationis tuæ disputem, quâ evincere conaris, ex proprietatibus quidpiam cognosci posse.

Pergis, *Cùm autem Socinus dicit, ridiculum esse, demonstrare aliquod individuum esse hominem ex accidentibus ejus, quantumvis homini propriis, & interim non respondere adversario clamanti,non esse illud individuum ratione, & mente præditum, atque idcirco non esse hominem,cùm,inquam,hoc dicit,ipse valdè ridiculus est.nam quomodo talis adversarius potest clamare, individuum illud non esse mente & ratione præditum, si concessit, ut supponitur, individuum illud ridere,admirari, ratiocinari, aliasque hominis proprias actiones exercere? Certè ista necessariò connexa sunt cum rationali natura, ita, ut, qui hæc habeat, necessariò sit mente & ratione præditus.* Hocné est, Miedzibozium defendere, & non potiùs adversus Socinum disputare? Præterea, unde colligis,eum,qui, cùm quæritur,An quodpiam individuum sit homo,negat id esse hominem, eò,quod mente & ratione non sit præditum, fateri & concedere, illud individuum ridere, ratiocinari,admirari,ut inde concludas,adversarium non posse clamare, individuum illud non esse ratione & mente præditum? Num quia Socinus dixit, ridiculum esse, demonstrare,aliquod individuum esse hominem,ex accidentibus ejus, quantumvis homini propriis, & interim non respondere adversario ostendenti, non esse illud individuum ratione, & mente præditum? Atqui non est necesse, ut is, qui ad hunc modum loquitur, fingat adversarium concedentem,illud individuum,de quo dubitatur, utrum sit homo,ridere,admirari,ratiocinari,aliasq; hominis proprias actiones exercere: sed satis est, ea, quæ adferuntur,propria esse hominis,non negare. Non continuò autem sequitur,si quispiam, quod sit hominis proprium, profertur, illud illi individuo, de quo dubitatur, inesse. Animadvertendum est, Socinum, duos actores,circa unam & eandem quæstionem addubitantes, conferre, quorum uterque rationes afferat: aliam pro affirmante,a proprietatibus petitam,aliam pro negante, ab iis, quæ rem constituunt. Quamobrem quæritur, uter eorum alteri cedere debeat. id est, cujus ratio potiùs attendenda. Ipsa enim ratio docet, potiorum semper primam habendam esse rationem. Atqui potiora ea sunt, quæ sunt de essentia rei, quàm quæ rem, licet necessariò, comitantur. Tantum igitur abest, ut Socinus sit ridiculus, ut omnino illud ipsum,de quo agimus, rectè a Socino, ridiculum esse dictum sit. Neque scio, an quicquam

Falsa affingit Socino Borcovius.

Quæ mens Socini fuerit.

ineptius dici potuerit, quàm, cùm fingitur, eum, qui essentiam constituentia negat, admittere proprietates. Num potest fieri, ut essentialibus sublatis, non auferantur, quæcunque rei essentiam consequuntur? Cur quispiam adeo rudis introducitur?

Dicti Socini attuleram rationem, quæ fuit, *proprietates rem sequi, non constituere: ideoque non juvare, rei proprietates proferre, & interim ad ea non respondere, quibus probatur, ei rei, definitionem non competere, quam esse, ex signis probatur.* Vbi tu ita respondes: *Iuvare proferre proprietates, cùm, illis positis, necessariò essentia rei, & definitio, quæ hanc eßentiam explicat, poni debeat.* Respondeo ita te verba mea sumere, ac si simpliciter loquar, nec certo quodam respectu. Verba mea sunt clarissima. Non dico, proprietates nihil juvare proferre, sed, si interim non respondeatur ad ea, quibus probatur, rei non competere definitionem. Caussam explicavi, quòd proprietates rem sequantur, non constituant, innuens ea, quæ rem constituunt, iis, quæ rem sequuntur, potiora esse, ac idcirco in probando majorem vim habere. Inquis, *satis vos respondere, cùm signa & notas profertis, ex quibus neceßariò res & definitio illius inferri debet.* Quæ tua ratio si valet, contrà inferam, ex eo, quòd ostendimus, rem, de qua quæritur, carere iis, quæ essentiã constituunt, evidenter sequi, nulla vos signa & notas proferre. Nam non minùs, sublatis essentiam constituentibus, auferuntur rei proprietates, quàm proprietatibus positis, essentiam constituentia ponuntur. Falso igitur gloriaris, respondere vos ad ea, quibus probatur, definitionem ei rei non competere, quam ex signis probare vultis. Vbi iterum illud animadvertendum est, te, cùm inquis, vos signa & notas proferre, ex quibus necessariò res, & definitio illius inferri debet, ita verba tua sumere proculdubio, ac si nihil dubitetur ab adversario, utrum illæ notæ & proprietates, individuo, de quo quæritur, competant; quin adversarium concedere, ei competere. Sed nimis rudem adversarium fingis, idque pro concesso sumis, sine quo tua ratiocinatio constare non potest, non animadvertens, adversarium, quamdiu negat essentiam constituentia, negare & proprietates, seu notas proprias. Non est igitur, quod triumphans insultes nobis, quasi, uno concesso, nolimus concedere aliud, cum quo illud necessariò sit connexum.

Borevius sensum verborum immutat.

Iam quædam, a me, inter respondendum, allata, aggrederis. Ex eorum numero est, cùm dico, *Mirari me satis non posse, cur Miedzibozius dicat, ex eo, quòd individuum sit mente præditum, non cognosci, illud eße hominem, cognosci tamen ex eo, quòd rideat, admiretur, quasi quærenti non æquè dubia sint ista, ac illud, sitné hoc individuum homo. Qui*

dubitat,

dubitat, aliquod individuum esse hominem, dubitat etiam illud ridere, admirari, præsertim si sciat hominis proprias esse has operationes. Hactenus ego. Tu contra: *Rudem me esse, & nihil intelligere, apud eos, qui aliquid didicerunt, non æquè dubia ista esse. Scire eos, actiones hominis proprias, quales sunt ridere, admirari, & similes, notiores esse nobis, ut pote, quæ in sensus etiam incurrant, a quibus omnis nostra incipit cognitio.* Antequam hanc tuam responsionem inutilem esse ostendam, qua de re hoc loco agatur, dicendum mihi est. Affirmavit Miedzibozius, tuque Borcovi unà cum eo sentis, cùm quæritur, utrum hoc individuum sit homo, non posse, illud esse hominem, ostendi ex eo, quòd mente & ratione sit præditum. causa? quòd, cùm quæritur, utrum sit homo, hoc ipsum quæratur, utrum mente & ratione sit præditum. Verùm cùm idem Miedzibozius non dubitaret pronunciare, hoc individuum esse hominem, posse ostendi ex eo, quòd rideat, admiretur, ratiocinetur, ac alias hominis proprias actiones exerceat, dixi, satis me non potuisse mirari, cur Miedzibozius dicat, ex eo, quòd individuum sit mente præditum, non cognosci, illud esse hominem, cognosci tamen ex eo, quòd rideat, &c. cùm quærenti, utrumque æquè dubium sit, ac illud, utrum hoc individuum homo. Hoc est illud, de quo jam disputandum est. Itaque dispiciamus, cujus momenti sint, quæ nobis opponis: quorumque nomine me rudem, & nihil intelligentem vocas. Cùm inquis, eos, qui aliquid didicerunt, scire, actiones hominis proprias esse nobis notiores, videris, alium verbis meis sensum tribuere, quàm quem ego illis exprimere volui. Putas me dixisse, actiones hominis proprias, æquè nobis esse ignotas, ac mentem seu rationem ejus. Qui sensus alienissimus est a mente mea. Nusquam id dixi, nec ut dicerem, habui necesse. Rationem Miedzibozii, quâ evincere voluit, ex eo, quòd mente sit præditum individuum, illud, esse hominem, non posse ostendi, quòd, cùm dubitatur, an sit homo, dubitetur hoc ipsum, an sit mente præditum, repellere volui. Visus autem mihi sum optimam ejus rei occasionem nactum esse, ex ejusdem Miedzibozii verbis, dicentis, hoc individuum esse hominem, posse ostendi ex eo, quòd rideat, admiretur, ratiocinetur, & alias hominis proprias actiones exerceat. Nam si verum est, eum, qui dubitat de aliquo individuo, utrum sit homo, dubitare simul necessariò, utrum sit mente & ratione præditum, non video, quomodo etiam necessariò non dubitet, utrum rideat, admiretur, ratiocinetur? Vtriusque videtur esse par ratio. tam, inquam, ejus, quod hominem constituit, quàm ejus, quod eum necessariò sequitur. Si enim rei ipsius, & non intentionis quærentis, rationem habemus, quærens, utrum indi-

Controversiæ indagatio.

viduum hoc, sit homo, non videtur aliud quærere, quàm utrum rideat, admiretur, ratiocinetur, & quicquid necessariò hominem consequitur. Mens igitur verborum meorum est, cùm dubitatur, utrum hoc individuum sit homo, non minùs dubitari, utrum illud individuum ratiocinetur, admiretur? &c. quàm, utrum mente & ratione sit præditum? utrumque necessarium est homini. Quod si non est necesse, cùm quæritur, an sit homo, quærere, an rideat, ratiocinetur, &c. equidem non video, cur necesse sit, quærere, utrum mente & ratione sit præditum. Ex his, Borcovi, cognoscere potes, me non adeo rudem esse, ut non intelligam, quæ loquor. Sophistam, Borcovi, agis, verbaque mea aliter, quàm ego ea scripsi, recitas: atque sic me traducis apud eos, qui scriptum meum non viderunt, aut cum tua responsionem non conferunt. Verba enim mea citans illa, *Quasi quærenti non æquè dubia sint ista, ac illud*, reliqua, quæ sequuntur, prætermittis, sine quibus ægrè, quæ recitas, intelligi possunt. Etenim post verba, *ac illud*, addo, *sitné hoc individuum homo?* Vbi *illud*, non ad superiora, sed ad sequentia referri, perspicuum est. At tu ad superiora refers, & rationem cum ratione confers, quod a mente mea alienum est. Æquè dubium esse dico, an individuum, de quo quæritur, rideat, &c. ac, an sit homo? Hoc autem statim ibidem explicavi, dicens, *Qui dubitat, esse aliquod individuum hominem, dubitat etiam, illud ridere, admirari:* ubi insuper addidi, *præsertim, si sciat hominis proprias esse has operationes.* Quibus verbis significare volui, eum, qui concessurus sit, hoc individuum esse hominem, ex eo, quòd rideat, ratiocinetur, &c. apprimè nosse, ridere, & ratiocinari proprium esse hominis. Vnde verisimile esse, ut, qui quærit, an sit homo, simul ea quærat, quæ homini necessaria sunt. Rudis ego sim Borcovi: at ne tu quidem, tuusque Miedzibozius, subtiles estis. Affirmat Miedzibozius, tuque unâ cum eo, hoc individuum esse hominem, non posse ostendi ex eo, quòd mente sit præditum, sed ex eo, quòd ratiocinetur, &c. Etenim, inquitis, cùm quæritur, utrum sit homo, hoc ipsum quæri, utrum sit mente præditum. At si ita est, Borcovi, fatemini, eum, qui quærit, utrum sit mente præditum, concedere illud idem ratiocinari. Verùm ista ita pugnant, ut, nisi fatuum quempiam quærentem statuatis, simul consistere nequeant. Quis enim adeo est rudis, qui velit concedere, quodpiam individuum ratiocinari, de quo dubitet, utrum sit mente præditum? Quicunque est, qui inficiatur, quidpiam esse mente præditum, ille neget necesse est, idem ratiocinari. Sed in his plùs satis philosophati sumus. Persequamur cætera tua verba.

Nec dùm

Nec dum tamen, inquis, *quiescis Theophile, Ais, exemplum de auro nullius esse momēti. Nam hoc aliquas habere notas,& proprietates, Ecclesiam nullas. Sed hoc falsum esse,& ego breviter probavi,& nostri integris libris ostenderunt. Et sanè ratio ipsa hoc indicat. Nam sicut unaquæq; res habet suā certam eßentiā, a qua illius manant proprietates,& in cognitionem illius deducunt: nisi fortè tu putes, Ecclesiam in rerum numero collocandam omnino non esse, quod nescio quomodo dici posit, cùm inter rem & nihil medium dari nequeat.* Vt ostendas, ecclesiæ dari proprietates, primùm te tuosque id probasse ais: deinde quandam rationem affers. Quod attinet prius, dico, vos omnes, qui hactenus notas ecclesiæ asseritis, non illud ostendere velle, esse ecclesiæ notas, sed has aut illas esse notas. Quas duas quæstiones esse diversas nemo est, qui non probè intelligat. Alia enim, quærit an sint: alia, quæ illæ sint? Quanquam fateor, si ostendatur, quæ illæ sint, simul ostendi, esse. Per accidens tamen id fit: & admodum præpostera est ejusmodi disputatio. Mirum tamen non est, quæstionem, an sint, a vobis prætermissam esse. Ii enim omnes, quibus cum vobis hactenus res fuit, id inficiari non ausi sunt. Vnde etiam factum est, ut multis tricis & difficultatibus sese implicarent, non habentes, in quo constituerent hasce ecclesiæ notas: nec minùs vos ipsi, adversariis vestris ostendentibus, notas, quas eis obtruditis, minimè esse notas. Scilicet egregiæ illæ sunt notæ, de quibus disputatur, sint nec né notæ? Notarum ea est natura, ut de iis nihil dubitetur, sed tam eruditis, quàm ineruditis eæ pateant, &, ut quidam vestri addunt, in sensus omnium incurrant. Itaque non sine contradictionis implicatione de istis notis disputatur. Notæ enim non sunt notæ, quam diu, quæ illæ sint, disputatur. Sed ad rationem tuam excutiendam veniamus.

Pontificii hactenus non docuerunt, An sint notæ ecclesiæ.

De notis disputare, an sint, contra naturam notarum est.

Antequam autem quicquam de vi ejus dicam, illud hîc silentio involvendum non est, superiori adversus Miedzibozium disputatione, promiscuè usurpatum esse nomen proprietatum, & notarum, adversario alterum in alterius locum substituente. Quod te quoque facere facilè animadvertet, quisquis legerit tuam disputationem. Iam igitur, cùm tu proprietates, hoc loco distinctè a notis accipis, quid aliud agis, quàm extra oleas vagaris? Patet verò, me de proprietatibus locutum esse, quatenus sunt notæ, ex iis ipsis verbis, quæ tu tibi refutanda sumpsisti. Sic enim pagina 102. meæ disputationis dico: *Itaque exempla, quæ affert de auro, nullius planè sunt valoris. Hîc enim conceditur, esse aliquas auri proprietates, de quibus nemo dubitat eas auri esse proprias, quod in quæstione de Ecclesia non fit. Ibi enim negatur tales notas esse.* Ex quibus verbis planum perspicuumque est, me non

Proprietates & notæ promiscuè acceptæ.

ſimpliciter & diſtinctè a notis proprietates intelligere, ſed eas proprietates, de quibus nemo dubitat, quod notarum proprium eſt. Hac de cauſa factum eſt, cur, cùm dico, *ibi enim negatur, tales notas eſſe*, notarum voce uſus ſim, alterum pro altero uſurpans, ſecutus hac in re Miedzibozium, duo hæc confundentem. Et tu, recitans mea verba, proprietates & notas conjungis. Quod cùm ita eſt, quî fit, ut de proprietatibus in tua ratione loquaris, quà ſunt diſtinctæ a notis? Quòd ſi dicas, id quod tamen valdè dubito, de proprietatibus te loqui, quà ſunt notæ, equidem non video, cur neceſſe ſit, unamquamque rem certas notas habere, de notis propriè loquendo. Alioqui ex natura notarum ſequeretur, nihil eſſe quod a quopiam ignorari poſſit. Sed jam rationem tuam expendamus. Ais, *uti una quæque res habet ſuam certam eſſentiam, à qua illius manant proprietates & in cognitionem illius deducunt: ita, Eccleſiam, exiſtente ea re certa, habere ſuas proprietates.* Sic enim verba tua accipio, altera parte rationis tuæ, quadam tua vel typographi incuriâ, omiſſa. Reſpondeo igitur ad hanc tuam rationem, ac dico, pro conceſſo te ſumere, neceſſe eſſe, quamlibet rem habere ſuas proprietates, ſi modò proprietates diſtinctè accipias ab eſſentia. Quin manifeſtè principium petis. An non enim, cùm dicis, unamquamque rem habere ſuas proprietates, ſimul id pro conceſſo ſumis, de quo diſputatur? Itané non vides, eum, qui negat, eccleſiam habere proprietates certas, negaturum tibi, omnem rem habere ſuas proprietates?

Non omnis res habet ſuas proprietates.

Sequuntur tua verba, *Tantus, ut video, philoſophus es, vix ut parem Racoviæ habeas. Cùm objeciſſet Socino Miedzibozius, qui dubitat de individuo aliquo, ſit nec ne homo, ſimul etiam dubitare, an ſit mente præditum, cùm hæc idem ſint penitus, atque ad utrunque cognoſcendum aliquid aliud adhiberi debeat: & qui probat unum per aliud, is petit principium, oſtendendo idem per idem. Ad hæc tu ita reſpondes, etiamſi homo & mente præditum, ſint idem: poſſe tamen oſtendi unum per aliud, & parum referre, etiamſi probetur idem per idem, ſed ſatis eſſe, ſi unum notius ſit altero. Notius autem eſt, mente præditum eſſe, quàm homo, cùm hoc definiti, illud definitionis rationẽ habeat: definitio autem notior eſt ſuo definito. Hoc autem confirmas exemplo præmiſſarũ, & concluſionis, quæ idem eſſe videntur, & tamen unum probatur per aliud.* Reſponſio mea, paulò aliter, quàm tu eam recitas, formata eſt. Ad hunc enim modum ſcripſi, *Objicit reſpondens, eum, qui dubitat, an hoc individuum ſit homo, æquè dubitare, an ſit mente præditum. Atqui ego ajo, non ſemper ita rem ſe habere. Nonné definitio eſt notior ſuo definito? Nec obſtat, quòd dicat reſpondens & alii, peti principium, quoties definitum per defini-*

Pag: 103.

definitionem probatur. Nam,*ut petatur principium, non id præcipuè & perpetuò facit, si idem per idem probetur: sed si ignotum per ignotum probetur. Iam ad syllogismum conficiendum satis est, si ex notis ignotum inferas, sive idem per idem probetur, sive non: Quin imò semper præmissæ idem esse videntur, cum quæstione seu conclusione. Et sanè, si definitum à definitione probari non posset, inutilis locus esset de definitione; inutilis & illa verissima, non minùs, quàm vulgatissima regula: tum duo eadem esse inter se, cùm uni tertio idem sunt.* In qua responsione, duo sunt, ad quæ respondeo. Vnum, non esse necesse, ut, cùm dubitatur, utrum hoc individuum sit homo, dubitetur, utrum sit mente præditum. alterùm, occasione sumpta ex objectione, quæ afferri poterat, nihil obesse, etiamsi idem per idem probetur: petitionemque principii non in eo consistere, si idem probetur per idem, sed, si ignotum per ignotum. Prioris rationem attuli, definitionem definito esse notiorem: Posterioris hæc quatuor argumenta. Primum est, naturæ syllogismi non repugnare, si idem probetur per idem, sed si ignotum per ignotum probetur. Secundum, Præmissas semper idem esse cum conclusione. Tertium fore locum de definitione inutilem. Quartum denique, non minus verissimam quàm vulgatissimam esse regulam, tum duo eadem esse inter se, cùm tertio idem sunt. Hisce argumentis conatus sum ostendere, nihil esse absurdi, si idem per idem probetur: quò probarem, non continuo peti principium, si idem probetur per idem: addens præterea, quæ sit petitionis principii natura. Ad hanc meam responsionem evertendam quid producas, videamus.

Repetitio ante dictorum.

Inquis: *Si homo & mente præditum idem sunt penitus, & sub eadem ratione accipiuntur, quomodo unum notius erit altero? Certè idem, manens idem, semper est idem, ut vulgò dici solet. Si ergo definitio & definitum idem sunt penitus: Ergo, sicut unum est ignotum, ita & aliud: & ita non ignotum per notum, sed ignotum, per æquè ignotum probatur.* Respondeo, primùm te rem ab omnibus decantatam, &, quod dicitur, lippis ac tonsoribus notam, inficiari. Quid, quæso, in scholis receptiùs est, quàm definitionem, suo definito, esse notiorem? Deinde, non obstat, definitionem, suo definito, esse notiorem, id, quòd reipsâ sunt idem. Non enim ita sunt reipsâ idem, ut ratione non sint diversa, cujus respectu, alterum, dicitur altero notius. Quis ita crassè dictum nostrum accipiat, ut nihil, inter hæc, discriminis, nos statuere velit? Quorsum verò ais, idem manens idem, semper est idem? Num, si diversa ratione statuamus idem esse notius & ignotius, idem manens idem, non erit idem? At quis tibi hoc concedet, qui modò scit, non abhorrere a vero, idem posse esse notius & ignotius, diversis rationibus?

Definitio semper est notior definito.

tionibus? Alterius disputationis ita tu conaris solvere argumenta mea: atque omissa ad primam meam rationem responsione, ad secundam ita respondes: *Iam illud, ubi didicisti, præmissas idem esse cum conclusione? Sanè philosophi docent, præmissas, respectu conclusionis, habere rationem causæ efficientis (siquidem assensus præmissarum efficit in mente assensum conclusionis) causa autem efficiens non potest esse idem cum suo effectu: alioquin esset cau[illegible]a [illegible]ipsius, quo nihil absurdius dici potest.* Animadvertendum e[illegible] non simpliciter dixisse, præmissas idem esse cum conclusione: sed videri, idem esse. Quâ loquendi formâ significare volui, non prorsus idem esse, præmissas cum conclusione, sed omnem conclusionem esse in præmissis. Respexi enim ad extrema conclusionis, quorum alterum propositionem, alterum assumptionem, cum medio conjunctum, efficit. Itaque præmissæ, a conclusione hoc tantùm differunt, quòd conclusio medio careat: præmissæ autem eo carere nequeant. Quod si quis medium terminum urgeat, & dicat, illius vi conclusionem inferri, respondebo, non simpliciter vi medii termini inferri conclusionem, sed vi dispositionis medii cum extremis quæstionis seu conclusionis. Vbi præterea sciendum est, esse quosdam, qui arbitrantur, conclusionem ex præmissis vigore medii, seu ex connexione medii, & legitima dispositione ejus, cum extremis quæstionis ideo necessariò sequi, quòd medius sit illud tertium, in quo, extrema conclusionis sunt idem, juxta regulam quartæ rationis loco a nobis allatam, quâ regulâ, syllogismi categorici nexus & ligamenta constare censentur. Quod si admittatur, non video, cur non potuerim rectissimè dicere, præmissas cum conclusione esse idem. Et tamen ad eum modum non sum locutus.

Quomodo præmissæ idem dici possint cum conclusione.

Quod attinet tuam rationem, ea fallaciâ ignorationis elenchi tibi imponit, quæ ex diverso respectu oritur. Præmissæ sunt caussa efficiens conclusionis, si vim illationis & consequentiæ spectes: At eædem sunt idem cum conclusione, si attendas materiam. Nonné utrumque conclusionis extremum, quæ est ejus materia, in antecedente syllogismi est: Majus quidem propositionis, minus, assumptionis locum occupat.

Tertiam rationem nostram impugnas, inquiens, *At ego dico, utilem esse locum a definitione, sed oportere, ut definitio, per quam probandum est, nota sit illi, cui aliquid probari debet. Nam si illi ignota fuerit, nihil est, quod speret, quidquam tali probatione apud eum profici posse.* Hujus rationis meæ vis hæc est, definitum per definitionem probatur: Ergo idem probatur per idem. Consequentiam patere arbitratus sum. Definitum enim & definitionem reipsa esse idem, in scholis perhibent.

perhibent.

perhibent. Itaque solius antecedentis rationem habui, quod verum esse, demonstrare volui, quòd locus de definitione, esset inutilis, id est, falsò doceretur, inde argumenta depromi posse. Cujus mei argumenti callidè vim declinas, dicens locum a definitione esse utilem, sed ita, ut definitio, per quam probandum est, nota sit illi, cui aliquid probari debet. Atqui istud dicere, non est, respondere ad argumentum, vimque ejus infringere, aut nullius esse momenti ostendere. Non sum ita hebes, ut non sciam, definitionem debere esse illi notam, cui aliquid per eam probatur. Aliud quæro, ad quod tu mihi respondeas. Cur, inquam, idem per idem nequeat probari, cùm definitum per definitionem, & contrà probatur, definitione & definitio idem existente. Idem enim est, exempli causa, homo, & animal rationale. Quod ipsum etiam uterque vestrum adversum nos urget, cùm ostendere conamini, cùm quæritur, utrum quodpiam individuum sit homo, hoc ipsum quæri, utrum sit mente præditum.

Vltimam rationem ne attingis quidem, satis habens dixisse, te non videre, regula illa, ad quid mihi serviat: nisi ut probem, præmissas idem esse cum conclusione. Sed non huc spectat. Ostendere eâ conatus sum, idem per idem posse probari. Regula enim illa docet, duo fore idem, si utrumvis cum tertio sit idem. Exempli causâ: Quæritur, utrum homo idem sit, quod animal ridendi facultate præditum? Vt autem ostendamus id ita esse, tertium assumimus, adversario notum, in quo utrunque conveniat, id est, quod idem sit cum utrovis. Est autem illud, animal rationale. Nam quid est homo aliud, quàm animal rationale? & quid animal ridendi facultate præditum, quàm hoc ipsum? Ergo, si tum homo, tum animal ridendi facultate prҿditum, idem sunt quod animal rationale: homo & animal ridendi facultate præditum, idem erunt. Et hæc tu adversus meas rationes disseruisti, quæ a me prorsus eversa esse, tute intelligis. Illud certè silentio involvendum non est, nihil te ad primam meam rationem respondisse: Ac neque quicquam respondes ad ea, quæ de natura petitionis principii dixi. Quod ipsum haud ægrè ferrem, nisi animadverterem, haud te probare ea, quæ ad explicandam petitionis principii naturam attuleramus: verùm e verbis tuis ejusdem quinti capitis intelligo, te placitum Miedzibozii, ac vulgo receptam petitionis principii explicationem sequi. Paginâ enim vicesimâ primâ, ais, probare, Vnum per aliud, esse principium petere, idque rectè a Miedzibozio dictum. Quare miror, te ausum fuisse mihi eandem petitionis principii explicationem obtrudere, quam me improbare, & aliter ea de re sentire, intelligeres, non audens nostra, quæ ea de re attuleramus, convellere,

His confectis, sophismate tuo, quædam alia dicta mea eludere vis, in hunc modum scribens, *Iam cùm dicis plura esse individua ratione prædita, quæ tamen non sunt homines, potuitné quicquam dici insciti- ùs? nonné ratione præditum, est essentialis hominis differentia? Quod si ita est, quomodo igitur alteri, quàm humanæ naturæ convenire potest? An tu quoque beluas ratione præditas affirmabis? Nisi fortè existimes, Angelos rationis participes esse. Sed neque hoc verum est. Nam ibi est ratio, ubi est discursus. Angeli autem non discurrunt, sed simplici intuitu cognoscunt omnia, quæ etiam de causa a Philosophis intelligentiæ vocantur. Aliud est intellectivum esse, aliud ratione præditum esse: illud Angelis convenit, hoc minimè.* Ita tu philosopharis. Sed non attendis, frustra te intellectum, a ratione distinguere. Ratio enim, & intellectus, sæpenumero pro eodem sumuntur, quicquid nunc rationando quidpiam cognoscit, nunc solo intuitu. Esto igitur, Angelos simplici intuitu omnia cognoscere, non tamen hinc sequetur, Angelos quidpiam potiùs, quam rationem habere. Quanquam quis Angeli naturam adeò cognovit, ut ista securè fabulari mihi queat? Certè si, quod debemus, sacras literas sequi velimus, longè aliter rem se habere statuendũ erit. Hæ enim de Angelis ea dicunt, quæ discursu eos quædam cognovisse & cognoscere produnt, ut inter alia est, quòd eis certo tempore innotuerit per ecclesiam multiformis sapientia Dei, & quòd desiderant prospicere in salutem humani generis, teste D. Paulo & Petro: Imò pro particula mysterii pietatis Paulus id cõmemorat, quòd Deus visus sit Angelis. Taceo nunc, quòd quibusdã viris doctis non absurdum videatur, Deum ipsum quędam dianoia, ut illi loquuntur, vel ratiocinando intelligere. Verùm enimverò tu inquis, ratione esse præditũ, essentialem esse hominis differentiam: unde concludis, alteri, quàm humanæ naturæ, ratione esse præditum, non convenire. Equidem non diffiteor, sed non si consideretur ratione Angelorum. Nam quid prohibet, utrisque commune esse, ratione esse præditum? cùm non sub eodem genere contineantur? Ad constituendum inter homines, & Angelos differentiam, satis est, hominem esse animal. Differentiam essentialem unius, non competere alteri, tum verum est, cùm sub eodem utraq; genere continentur. Atqui homo, & Angelus genere differunt.

Ephes. 3. 10.
1. Pet: 1. 12.
1. Tim: 3. 16.

Ratione præditum esse, cur Angelis & hominibus competat.

Restat disputatio, de certa quadam Socini argumentatione, quæ fuit, sacrarum literarum interpretationem non esse ab ecclesia petendam: nisi velimus, priùs cognitam esse ecclesiam, antequam illud cognoscatur, unde ipsa cognoscenda est. Etenim neque de salutari doctrina, neque de notis ecclesiæ, ex quorum alterutro ecclesia sit cognoscenda, nobis constare potest, quamdiu de mente seu sensu sacrarum

Repetitio dictorum.

crarum literarum, nihil compertum habemus Hoc argumentum Miedzibozius in hunc modum proposuerat: *Verùm tu urges adhuc, notas hasce, quas Catholici assignant, si veræ sunt, debere ex scriptura depromi. Quod si ita est, priùs igitur agnoscendam esse scripturam, &c, quod ex eo sequitur, notiorem esse, quàm Ecclesiam, ac proinde hanc ex illa, non contrà, ostendi debere: nisi velimus, eodem tempore, & notiorem esse & ignotiorem, quod, ut ais, implicat contradictionem.* Itaque dixi, Miedzibozium bonam verborum Socini partem omisisse, ad illamque haud respexisse, & tantùm ultimo loco sequentium rationem habuisse: addens Socinum hoc tantùm inferre, id est, ex verbis ejus colligi posse, notas ex sacris literis cognosci debere: ac proinde ecclesiam ex notis cognosci non posse, sacrarum literarum cognitione ab ecclesia pendente. Alioquin notas priùs cognitas fore, quàm illud esset cognitum, unde ipsæ cognosci debeant, quod non solùm est absurdissimum, sed etiam implicat contradictionem.

Quibus explicatis, quæ ad me refellendum affers, attendamus. Ais, *Nullam te hic difficultatem aut contradictionem videre, falsum enim esse priùs notas cognitas fore, quàm illud esset cognitum, unde cognoscendæ sint.* Quare dabo operam, ut intelligas, falsum id esse minimè. Cùm igitur aitis, ex notis ecclesiam cognosci, notas esse cognitas, antequam ecclesia cognita sit, apertè statuitis. At cùm iterum dicitis, notas ex sacris scripturis depromi, quod est, inde cognosci, scripturas notiores, quàm notas, facitis. Tertio loco, cùm affirmatis, ecclesiam esse, quæ cognitionem scripturarum suppeditet, ecclesiam esse priùs cognitam, quàm scripturam, innuitis. Quod cùm ita sit, quis ita hebes est, qui non intelligat, ex his necessariò sequi, notas fore priùs cognitas, quàm illud sit cognitum, unde illæ cognosci debent? Negationis tuæ rationem affers, Miedzibozium dicere, scripturam priùs cognosci, ex illa demum notas colligi. Sed hoc est, quod in subsidium causæ nostræ sumimus: & ex quo argumentamur, adversus vos. Etenim si scriptura priùs cognoscitur, & ex illa demum notæ colligendæ sunt, porrò ex notis ecclesia, ut vultis, qui verum erit, ab ecclesia scripturam esse cognoscendum, quæ non nisi tertio, id est, ultimo loco, cognoscitur? An hoc non est illud, quod dico, fore notas priùs cognitas, antequam illud erit cognitũ, unde illæ cognoscendæ sunt? Contradictionẽ non animadvertitis? Quia eam esse nolletis. Sed velitis nolitis, fateri cogimini, vi ipsius veritatis, implicari hîc a vobis contradictionem. Scio vestrum effugium, sed ita inane, ut de caussa vestra actum esse videatur. Duobus enim modis scripturam interpretamini. Nunc pro libris divinitus scriptis: nunc pro iis, quæ illis libris continentur.

Quomodo contradictio in eo sit, si dicatur ab ecclesia interpretationem scripturæ esse petendam: vel ecclesiam ex notis esse cognoscendam.

Effugium adversariorum.

Priori ſignificatione ſcripturam priùs eſſe cognoſcendam, quàm notas eccleſiæ conceditis: poſteriori notas, & inde demum eccleſiam, quæ eccleſia tandem verum ac legitimum ſenſum nobis ſuppeditet. Hoc eſt illud effugium veſtrum, ſed fruſtra inventum. Etenim non alia ſcriptura ab eccleſia cognoſcenda eſt, ſed illa ipſa, quæ priùs cognoſcitur, ut ex illa notæ cognoſcantur. hoc eſt, utrobique ſcriptura, pro iis, eorumque mente & ſenſu vero ac legitimo ſumitur, quæ libris divinitus dictatis continentur: nullibi verè pro libris ſacris & authenticis. Nam niſi nobis de ſenſu ſacrarum ſcripturarum priùs conſtet, quàm de eccleſiæ notis. quî notæ ex ſacris literis poterunt depromi atque cognoſci? Num verendum non eſſet, ne, mente & ſenſu vero ac legitimo ſacrarum literarum ignorato, quidpiam aliud nobis obtrudatur, quàm notæ? ac item, ne de ſenſu locorum ſcripturæ, quibus notas eccleſiæ contineri dicatur, eadem maneat dubitatio, quæ eſt inter nos de religionis dogmatibus? Et ſanè id ita eſſe experimur, cùm de hiſce notis inter nos diſputatur: vobis ejuſmodi ſcripturæ teſtimonia, pro veſtris notis afferentibus, de quorum interpretatione ſæpiùs inter nos dubitatur. Quod cùm apud me diligentiùs conſidero, cõſidero autem ſæpius, haud mirari ſatis queo, audere vos ejus modi notas nobis obtrudere, de quibus non minùs dubitatur, quàm de ipſa eccleſia, quænám ſeu apud quos ſit. Itaque ex his videre eſt, non ſatis eſſe, ad eccleſiæ notas cognoſcendas, credere, libris, ex quibus probantur, eſſe ſacros & a ſpiritu ſancto dictatos, ſed ampliùs neceſſe eſt, mentem ſcripturarum tenere, habereque cognitum.

Sed quorſum veſtrum de diſtinctione ſcripturæ cõmentum, Socini argumento retento, in quo non de ſcriptura, ſed de ſcripturæ interpretatione ſermo eſt? Affirmat Socinus, ab eccleſia ſacrarum literarum interpretationem non eſſe petendam, quòd, niſi de interpretatione ſacrarum literarum nobis conſtet, eccleſia cognoſci nequeat; poſito eo, eccleſiam ex notis cognoſcendam eſſe: notas verò, ex ſcripturis. Eadem eſt ratio alterius verborum Socini partis, a Miedzibozio omiſſæ, a te verò ad refellendum tibi propoſitæ. In qua refellenda, inquis, *contradictionem te nullam videre, deceptionem tamen non parvam animadvertere.* Atqui vix credere poſſum, te nullam videre contradictionem, ſi ſumere patiaris Socinum pro conceſſo, eccleſiam non poſſe cognoſci, niſi antecedente ſalutaris doctrinæ cognitione, quod pro conceſſo Socinum ſumpſiſſe, probè animadvertere potuiſti. Quid enim? Audebis tu dicere, ad cognoſcendam ſalutarem doctrinam, ſufficere, firmiter tenere, libros novi Teſtamenti divinitus eſſe dictatos, quicquid verum & genuinum ſenſum eorum, quæ il-

lis libris continentur, nesciamus? Equidem haud mihi persuadeo, te adeo futurum audacem: alioquin ipsa te refutaret experientia. Etenim quotquot religionem Christianam profitemur, indubitanter credimus, libros novi Testamenti, a spiritu sancto profectos esse. Et tamen in quot sectas divisi sumus, de salutari doctrina inter nos contendentes? Vnde apparet, salutarem doctrinam non cognosci, nisi verum & genuinum sensum sacrarum literarum teneamus. Quid igitur clarius est, quàm, eo posito, ecclesiam non nisi ex salutari doctrina cognosci posse: salutarem verò doctrinam ex sacris literis: denique sacrarum literarum interpretationem ab ecclesia esse petendam, ecclesiam esse cognitam, antequam illud cognitum esset, unde ipsa cognosci debet?

Ais tu quidem, *Si Socinus per salutarem doctrinam intelligat veram de Deo existimationem, & sanam eorum, quæ fide credenda sunt, intelligentiam, sic falsum esse, ad Ecclesiæ cognitionem, cognitionem salutaris doctrinæ requiri.* Sed primùm dico, ex eo, quòd, si per salutarem doctrinam Socinus intelligat, veram de Deo existimationem, & sanam eorum, quæ fide credenda sunt, intelligentiam, inficiaris, ad ecclesiam cognoscendam, necesse esse priùs cognoscere, quænam sit doctrina salutaris, non sequi, argumentatione Socini, nullam contradictionem monstrari: Sed ostendendum tibi fuit, nullam posse esse contradictionem, quam Socinus urget, etiamsi salutaris doctrinæ nomine, non ipsas sacras literas seu libros divinitus scriptos, (verba tua sunt) sed etiam rectam de Deo existimationem, & sanam eorum, quæ fide credenda sunt; intelligentiam, Socinus intelligat. Nunc enim de sola contradictione agimus, & non de veritate eorum, quæ a Socino in argumentatione pro concesso sumuntur. Quam te contradictionē nullam videre ais: Sed falsò, ut videre potuisti, admisso eo, nonnisi ex salutari doctrina ecclesia posse cognosci. Deinde, cùm ad antecedens Socini respondes, id est, negas, ex salutari doctrina ecclesiam esse cognoscendam, fingis Socinum simpliciter, & nō ex hypothesi seu concessis, argumentari. Quo factum est, ut tu & Miedz:, verba Socini conjuncta, disjungatis. Socini enim argumentum, duabus constat partibus. Sic enim procedit. Duo sunt; ex quibus verisimile est, ecclesiam posse agnosci, salutaris Christi doctrina, & ecclesiæ notæ. Vtrumvis admittatur, falsum est, ab ecclesia interpretationem sacrarum literarum esse petendam. Ratio consequentiæ, fore ecclesiam cognitam, antequam erit cognitum illud, unde ipsa cognosci debet. Quid tum? Quia tum salutaris doctrina, tū ecclesiæ notæ non cognoscuntur, nisi nobis

nobis conſtet de vera ſacrarum literarum, unde utrumque depromendum eſt, interpretatione.

Ex his, quæ hactenus diſputavimus, non ſolùm planum ac perſpicuum eſt, contradictionem a vobis admitti, dum ſimul ſtare vultis, ex notis eccleſiam cognoſcendam eſſe, notas ex ſcripturis, & ſacrarum literarum interpretationem ab eccleſia eſſe petendam: verùm etiam, juſtas me cauſas habuiſſe, cur conquererer de Miedzibozio, omiſiſſe eum alteram Socini verborum partem, quâ alterum ejus ratiocinationis membrum explicatum fuit: neque hoc tantùm, ſed cùm non poſſet Socini rationem ſolvere, verba ejus mutaſſe, proque vocibus *cognitum & non cognitum*, quædam alia ſuppoſuiſſe. Valde enim premit, cùm ſic argumentamur: Niſi nobis de interpretatione ſacrarum literarum conſtet, eccleſia cognoſci non poteſt. Itaque interpretatio ſacrarum literarum ab eccleſia non poteſt peti. Vbi notiori & ignotiori nullus locus eſt: at eſt, cognito & non cognito. Erit enim eccleſia cognita, antequam cognoſcatur illud, unde cognoſcenda ipſa eſt.

Ab hac diſputatione tranſis ad aliam: ac quæris, utrum notius ſit, eccleſia, an verò ſcriptura? ubi diſtinguis ſcripturam, inquiens, nunc ex ſuppoſitione, nunc ſimpliciter & abſolutè ſcripturam ſumi. Priori modo acceptam, notiorem eſſe dicis, quam eccleſiam: poſteriori eccleſiam, & non ſcripturam. Sed cùm ego in mea adverſus Miedzibozium diſputatione, dicerem, ſcripturæ appellatione vos abuti, ſumentes ſcripturam non pro verbo divino, ſeu doctrina Chriſti, ſed pro charta, id eſt, pro doctrina Chriſti, literis mandata, & in chartam relata: nobis, ſcripturæ nomine, verbum Dei ſimpliciter conſiderantibus, audes dicere, utroque modo ſcripturam conſideratã, notiorem eſſe, quàm eccleſiam. Id verò ita deducis, *Verbo etiam divino, quod ab Apoſtolis prædicabatur, non ſtatim credebant, nec poterant inducere animum, ut ſibi perſuaderent, illa, quæ audiebant ab Apoſtolis doctrinam eſſe a Deo traditam. Quid ergo faciebant? Primùm contemplabantur recentem illam eccleſiam, & familiam Chriſti: videbant in illa ſummam vitæ innocentiam: videbant illa, quæ dicebantur ab ea confirmari multis & maximis miraculis, videbant & alia nonnulla, quæ hîc referre non eſt neceſſe. Hoc ubi ſibi perſuaſerunt, non difficulter deinde inducebantur, ut crederent doctrinam, quæ ab illis tradebatur, eſſe verè verbum Dei.* Ita tu. Sed o bellam Borcovii declarationem hujus noſtræ controverſiæ. Non attendis, vel potiùs attendere non vis, eam eccleſiam, quàm priorem ſtatuis, quàm verbum Dei prædicatum, non niſi antecedente prædicatione verbi Dei prædicati collectam eſſe? An verò credis,

Scriptura prior eſt eccleſiâ.

extitiſſe

extitiſſe eccleſiam, prædicatione verbi Dei. Atqui priùs Chriſtus prædicarunt, quàm Apoſtoli, & primi poſt Apoſtolos, crediderunt. Nonne fides ex auditu? Auditus ex prædicatione? An finges mihi eccleſiam, quæ nihil credat? Quî fit Borcovi, ut veritatem ſcientes prudentes opprimatis?

Dixeram pro aſſertione mea, Deum, medium fundandæ & colligendæ eccleſiæ ſuæ, non aliud voluiſſe, quàm annunciationem promiſſorum & præceptorum ſuorum. Id tu, etſi verum quidem eſſe fateris, tamen potuiſſe dubitari ais, an illa annunciatio eſſet a Deo, ſed, poſtquàm cognita eſt eccleſia, tum demum ex teſtimonio ipſius creditum eſſe, illorum omnium, quæ annunciabant Apoſtoli, Deum fuiſſe autorem. Vbi ita loqueris, quaſi verum ſit, eccleſiam potuiſſe conſiſtere, illam primam, abſque præcedente annunciatione promiſſorum & præceptorum Dei: quod tacitè affirmas, dum primùm, eâ cognitâ, creditum eſſe ais verbo Dei, id eſt, promiſſis & præceptis Dei. Illa eccleſia, quâ tu cognitâ, ais, creditum eſſe, illorum omnium, quæ annunciabant Apoſtoli, Deum fuiſſe authorem, præcedentené prædicatione promiſſorum & præceptorum Chriſti, fundata & collecta eſt? an verò prior extitit hiſce? Si non niſi, antecedentibus iſtis, extitit, & iis ſuperædificata eſt, quî abſolutè & ſimpliciter loquendo, verbum Dei non erit notius, quàm eccleſia? Nonné ea ſimpliciter & abſolutè notiora ſunt, quæ tempore priora ſunt, quibusque ſublatis, cætera neceſſe eſt auferri? Atqui aufer verbum Dei, id eſt, prædicationem promiſſorum & præceptorum ejus, poteritné eccleſia conſiſtere? Cur igitur eccleſiam ſimpliciter & abſolutè notiorem eſſe ſtatuitis, quàm verbum Dei prædicatum: annunciationem, inquam, promiſſorum & præceptorum divinorum? Quare ex hiſce, adverſus te a me diſputatis, intelliges, fruſtra te conatum eſſe, rudioribus fucum facere, & nebulas veritati obducere. Nunquam, crede mihi, evinces, nec ſi ſis ſubtiliſſimus, ſimpliciter & abſolutè eccleſiam eſſe notiorem, quàm verbum Dei prædicatum.

Refutatio Capitis VI. cujus titulus eſt:

Fabulæ ſunt, quæ Theophilus narrat de ſua ante Lutherum Eccleſia.

Cùm durationem eccleſiæ Romanæ urgeret Miedzibozius, & nobis, qui ab iſta eccleſia receſſimus, defectionem eccleſiarum noſtrarum objiceret, ego ad objectionem iſtam, de defectione eccleſiarum Lutheranorum, Calviniſtarum & Anabaptiſtarum, vel omnium

Repetitio dictorum.

potiùs,qui a Papatu secesserunt,tria responderam. 1. Probari non posse,omnes defecisse. potuisse enim esse & tamen latere, ut exemplum illorum,qui tempore Eliæ latebant, & istorum,qui nunc degunt in Italia, Romæ & alibi, ubi Inquisitio Hispanica viget,docet. 2. Probari posse,semper ferè fuisse,quia semper fuerint ii,qui contra eos scribebant,& quorum scripta in diem hodiernum extent: Vnde etiam hodie dicere soleant Pontificii, jam pridem esse damnatas sententias, quas cætus illi,qui sunt extra Papatum,sectantur.quod dicere nō possent, nisi jam antea extitissent. Quod verò oppressi sint, ita ut in numerum aliquem insignem excrescere semper non potuerint, & unà cum eis scripta illorum, id tyrannide hominum, malitiâ sathanæ & permissu divino factum fuisse. 3. Etiamsi omnes defecissent, tamen hinc non sequi,eos non esse Christi ecclesiam. Non enim necesse esse, ut ecclesia semper duret, nec promissum de ista perpetua existentia vel extare vel extare posse;& aliunde denique cognosci posse,homines esse Christi ecclesiam,si scilicet sacris literis consentanea doceāt.

Hæc omnia,quæ & verissima sunt & facillima, hoc cap: impetit Borcovius. Videamus quo successu. Ad primum respondet: *Quomodo ex istis occultis per tot secula aliquis sese non prodidißet,in tanta præsertim diversitate naturarum & ingeniorum,quibus,quod modò placet, postmodum displicet? Nullusné inventus est,qui toto illo tempore ab illis deficeret, eorumque mysteria enunciaret?* Sed hæc nihil ad rem faciunt. Ita enim respondet Borcovius,ac si ego dicerem,semper per tot secula latuisse ecclesiam vel Christi fideles. Cùm res longè aliter se habeat. Dicimus enim,publicè extitisse ecclesias,quæ illud idem confessæ sunt,quod hodie confitentur ii,qui a Papatu secesserunt: sicubi autem non apparuerint, negamus,inde consequi, quòd non extiterint reipsa. Quia scilicet latere potuerint,ut exemplum illorum, qui tempore Eliæ latebant,ad oculum docet. Deinde censet Borcovius, ecclesiam Iesu Christi,quæ tunc fuit,ex ea,quæ nunc est: & quia,quæ nunc interdum fiunt,tunc facta non sunt,ecclesiam etiam tunc latentem fuisse negat. An verò non potuit fieri, ut nemo inter illos paucos, qui tunc latebant, esset adeò impudens & impius,ut suos fratres prodere vellet veritatis hostibus? ut etiam hodie videmus fieri in iis locis,ubi illi sunt,qui diversum a Papatu sentiunt. Latent scilicet inter medios hostes,& interdum alii alios etiam non nôrunt,& tamen sunt Christi ecclesia? Nonné etiam fieri potuit, ut interdum aliquis proditor inter eos existeret,qui aliis periculum crearet apud illos, penes quos rerum summa tū erat, & ita latens illa ecclesia persecutione opprimi potuit,ut hodie etiā in aliis provinciis fieri videmus & audimus.

mus. Quod verò paulò pòſt ait Borcovius, *quomodo homines erratici & per varia loca diſperſi eccleſia dici poßunt? cùm ſit civitas quædam teſte Chriſto?* hoc eſt, illudere & inſultare populo Chriſti, vel in carne gloriari. Nonné enim erant populus Dei, de quibus legimus, *quòd circuiverint in ovillis & caprinis pellibus, egentes, afflicti, malè tractati, quibus non erat dignus mundus, in ſolitudinibus errantes, & montibus & ſpeluncis & cavernis terræ*, quæ verba etiam ad Chriſti populum referri poſſe, vel ſaltem, illud ipſum Chriſti populo etiam evenire potuiſſe, nihil prohibet. Eccleſia ſunt, qui Chriſti religionem amplectuntur, in Chriſtum credunt & eidem obediunt. Ad hoc verò non locis fixis & celebribus, non numeroſa multitudine, ſed animo tantùm religioſo & vitâ piâ opus eſt. Verba porrò Chriſti tantùm docent, quid eccleſia ipſius eſſe debeat, vel ſit, quamdiu eccleſia ipſius incorrupta manet: Si verò ipſa eccleſia corrumpatur, & ſuo modo eccleſia eſſe deſinat, quomodo inſtar civitatis in monte poſitæ eſſe poteſt? Corrumpi autem poſſe eccleſiam & ita deſinere, tum ipſæ ſacræ literæ teſtantur, tum res & experientia comprobat.

Heb:11.37,38.

Matth: 5.14.

Quaten[9] eccleſia ſit inſtar civitatis.

Sed hîc inſignis doli cómonefaciendus eſt Borcovius. Cur enim ad exemplum multorum Dei cultorum, tempore Eliæ, nihil reſpondit? Num & eos proditores appellabit, qui tamen ita latebant, ut nec ipſe Elias, Dei cultor ſummus, eos exiſtere cognitum haberet? Vides igitur, pie lector, nihil aliud eſſe, quod hîc prolixè perſequitur Borcovius, quàm ſuperbam & ſuperciliosam debacchationem in miſellum Chriſti populum, qui olim latere etiam coactus fuit, ut tempore Eliæ latere cogebantur ſeptem millia hominum.

Dolus Borcovii.

De iis, qui in Italia, Romæ & alibi, ubi inquiſitio Hiſpanica viget, latitant, nihil etiam attulit dignum refutatione. Tantùm enim ait, *latere unum vel alterum annum non eſt difficile, ſed tot ſeculis diverſam ab aliis religionem profiteri, neque tamen deprehendi potuiſſe, id verò eſt miraculum omnium maximum*. Sed jam Romæ & in Hiſpania multi latent ab eo tempore, quo Evangelica veritas denuò revelari cepit, quod integrum ferè ſeculum eſt, & tamen diverſam a Pontificiis ſequuntur religionem. Et quia perpetuò latere non poſſunt, ideò etiam multi, ut ſeculis præteritis, ita & nunc, vita privantur, bonis omnibus exuti, ita ut non habuerit, cur illis opponeret ſanctos Martyres Borcovius. Plura enim martyria hoc elapſo ſeculo ſubierunt in Belgio, Italia, Hiſpania, Gallia & aliis regnis Europæis Chriſti cauſa, qui a papatu ſeceſſerunt, quàm, non dicam ullum aliud ſeculum, ſed fortaſſe, quàm omnia alia ſecula: & ſatis ſuperque indicârunt, ſe, etiamſi nati eſſent in medio idolatriæ, tamen ab ea ſemper abhorruiſſe, & vitam

Eccleſia latere poteſt.

Martyria noſtri ſeculi ſuperant aliorum ſeculorum martyria.

tam profundere maluisse, quàm tanti sceleris cōplices esse. Et miror sanè, Borcovium ita in occultos Christi nominis professores invehi, cùm Iesuitæ de ecclesia suorum in Anglia, certè non publicè ritus ecclesiæ Romanæ peragente, non leviter glorientur, ut inter alia, literæ Campiani Iesuitæ docēt. Notandū autem est, nō ubiq; locorū & omni tempore tantam fuisse & esse conscientiarum oppressionē, qualis hodie est ibi, ubi Papæ viget imperium & Hispanica inquisitio: & ita facilè fieri potuisse, ut multi essent, qui in ipso Papatu a multis retro seculis degebant, aliam religionem sequerentur, & idolatriæ istius planè essent immunes, ut hodie in quibusdam regnis fieri audimus & videmus, ubi religio quidem Pontificia publicè prædicatur & exercetur: interim tamen nemo ad eam sectandam vi adigitur, sed libertas religionis, dummodo pax & tranquillitas publica sarta maneat, si non apertè, saltem tacitè permittitur.

Non omnibus seculis eadē & ubiq; fuit conscientiarū servitus.

Ad alterū nihil respondet Borcovius, quod dignum sit defensore ecclesiæ. Extitisse omnibus ferè seculis, qui publicè professi sint id, quod hodie ii, qui a Papatu secesserunt, probo, quia extant scripta Patrum, quæ adversus horum similes scripserunt: quia Pontificii gloriantur, sententias, quas isti sequuntur, jam pridem a suis patribus damnatas esse. Borcovius dicit, *me non nominare illos, sed se facilè suspicari posse, quos intelligi velim, nempe Marcionitas, Manichæos, Pelagianos & similes*, & *hos nobis se largiri* ait; *sed ita, ut eos neget esse Ecclesiam, sed hæreticos:* idq; antiquitate & testimonio Lutheri & Calvini comprobat. Simonem Magum, Ebionem, Cherintum & alios nostros etiam fuisse ait, & a Patribus refutatos esse gloriatur: Sed nihil promovet, & aqua ipsi hæret. Nam non statim hæretici sunt, qui tales ab ecclesia Romana habentur, vel olim etiam ab ecclesia antiqua habiti sunt. Cùm ad hæreticum constituendum talis circa religionem Christi error requiratur, qui fidem in Iesum Christum tollat necessariò. Quod, an de omnibus, quos nominat Borcovius, dici possit, magna eget disquisitione. Potest autem aliquis errorem vel etiam errores multos sectari, qui fidem in Christum non tollunt, & ita Christi ecclesiæ membrum esse. Et certè, si ad Evangelii regulam examinandæ essent opiniones multorum, qui pro hæreticis hodie proclamantur, constaret, graviter olim peccatum esse, & nunc etiam peccari, dum, qui pro fratre errante & infirmo habendus esset, pro hoste Christi & hæretico habitus fuit & habetur. Deinde non tantùm adversus paucos hos, quos Borcovius hîc nominat, scripserunt Patres Pontificii, sed etiam adversus alios complures, qui in plærisque idem, quod hodie Lutherani, Calviniſtæ, & Anabaptistæ profitentur, quibus Pa-

Non omnis error facit hæreticum.

bus Patres Pontificii nulla re fuerunt superiores, quàm vi & potentia humana: Imò viri fuerunt multiplici eruditione & pietate insignes, illi, quibus Patres isti sese opposuerunt, cùm interim ipsi Patres, qui alios scriptis suis, quæ humana tyrannis conservavit, opprimere conati sunt, rudes, respectu illorum, essent, & interdum etiam, quoad vitæ sanctimoniam, infames. Quod si de quibusdam Patribus prolixiùs speciatim comprobare vellem, hui, quomodo indignaretur Borcovius, qui ferre non potest, ut in genere multorum errorum & peccatorum defensores dicantur fuisse Patres ecclesiæ Romanæ: & dum illos a me contemni, ut ipse ait, ægrè fert, ita me, quem ministellum aut pædotribam diabolarem appellat, præ illis contemnit, ut verba me illius impura referre pudeat. Vnde apparet, me vera dixisse, quia tantopere ringitur Borcovius. Cur enim non ostendisset potiùs, eos vera defendisse adversus eos, quos ego veritatem tenuisse colligo, quàm me ita superciliosè tractaret? Deponat modò personam, quam sumsit in hac comædia, Borcovius, & experietur, plurimos extitisse hoc seculo nostro, qui Patribus illis non tantùm sint pares, sed etiam in multis superiores. Quid enim? num tanti faciendi sunt Patres ecclesiæ Romanæ, quanti eos facit Borcovius, quorum scripta variis erroribus, variis repugnantiis, addo etiam blasphemiis referta sunt? Num seculis præteritis Spiritus sancti dona commissa fuêre, nostro negata? Ecce ego tibi, Borcovi, dico iterum, quod res est: Non paucos fuisse inter illos, qui a Papatu secesserunt, & in nostro etiam cætu aliquos, quibus, si vivi essent, Patres isti, sponte sua, si non suâ superiorem, saltem suæ parem, tribuerent rerum divinarum cognitionem & vitæ sanctimoniam.

Borcovii fastus.

Pares Patribus Pontificiis alii etiam fuêre.

Sed post hanc debacchationem, dignam Theologo Pontificio, iterum ad rem redit Borcovius, & nihil me juvare, ait, istos publicos impietatis professores, *cùm hi non semper extiterint, sed per intervalla temporum alius alii successerit: ecclesia autem Dei semper esse debeat.* Sed nec ego simpliciter dixeram, semper eos extitisse, sed *fere* semper, ut ipsemet etiam paulò antè Borcovius dixerat: nec verum est, ecclesiam veram semper esse debuisse, cùm nullo sacrarum literarum testimonio, vel ratione inde deducta, id probari possit, vel saltem hactenus probatum sit, licet eam semper fuisse non simpliciter negemus. Dicimus enim, eatenus etiam eam semper durasse dici posse, quatenus semper illi fuerunt, qui Christi nomen profitebantur, qui, etiamsi in multis erraverint, & Christo etiam non obedierint, ecclesia tamen Christi appellari potuerunt.

Ad tertium denique nihil primùm directè respondet. Nec enim ostendit,

ostendit, quomodo non semper sint vera Christi ecclesia, qui ea docent, quæ sacris literis sunt consentanea, licet ad tempus esse cessaverint: sed iterum suam canit cantilenam, quòd, quia defierint, ecclesia Christi esse nequeant. hanc enim perpetuò durare debuisse. Quod dum facit, ineptus est. Id enim jactat, quod aliis etiam eodem jure competit, quo Romanæ ecclesiæ: interim susque deque habet, respondere ad illa, quæ, si vera sunt, omnia evertunt, quæ ipse cum suis asserit. Nam qui idem cum sacris literis affirmant, quomodo non sint Christi ecclesia, etiamsi nescio quomodo & quandiu interierint?

Ad id, quod dixeram, promissum de perpetua duratione ecclesiæ nullum esse, respondet, id tam esse falsum, quàm quod falsissimum. Verba mitto, rationes exigo: *Lege*, ait, *quæ suprà à me allata sunt cap*:4. At ea sunt infirmissima imò falsissima, ut lector, si ea perpenderit, animadvertet. Addit ergo: *& præterea veniat tibi in mentem illud Christi: Ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi.* At jam ad illud a me responsum fuerat. Vnde constat, in mentem mihi illud venisse. Qui promittit, se futurum cum suis perpetuò, is non promittit eos perpetuò futuros: sed quam diu futuri sunt, promittit, se nunquam illis defuturum. Hoc Borcovius, apertam scripturæ depravationem, cùm aliter elevare non posset, appellat: Sed dum ita se gerit, magis nos in veritate confirmat. Hæc enim non cavillationibus, non convitiationibus, sed argumentis gaudet. Conditionatè me Christum loquentem facere affirmat. Sed & id parum aptè. Ego enim Christum absolutè præsentiam suam promittere fidelibus affirmo: nego autem ex eo, quòd Christus absolutè & simpliciter præsentiam suam perpetuam promittit, consequi, fideles ejus semper futuros, & fallacissimam hanc esse Pontificiorum argumentationem, dico. Christus promittit, se cum fidelibus semper futurum: Pontificii asserunt, fideles semper futuros. Hoc ut promittatur, impossibile est, cùm ut suprà docui, & mox iterum docebo, religio sit spontanea, non necessaria: illud, ut promittatur, possibile & justissimum est.

Quomodo Christus cum suis perpetuò se futurum promittat.

Sed ut causa Borcovii speciosa esse videatur, blasphemiam etiam nobis affingit, qui dicimus, impossibile esse, ut promissum de perseverantia fidelium extet, quasi scilicet Deum impotentem faciamus. At hoc, est auram popularem & applausum imperitorum captare. Quasi verò ea, quæ naturâ suâ sunt impossibilia, Deum etiam facere posse, sit absurdum negare. Cur igitur rationem meam, quâ docui, impossibile esse, ut Deus id promiserit, non impugnavit, qui se Socinum cum Theophilo impugnaturum promisit? Religio omnis spon-

Cur impossibile sit extare promissum de perseverantia ecclesiæ.

tanea

tanea est. Ergo promitti nemini potest, eum in illa perseveraturum. Nam necessarium & voluntarium contraria sunt.

Sub finem cap. causas affert, quare ii, qui nostris, vel aliis, qui a Papatu secesserunt, similes fuerant, defecerint, quia scilicet non fuerint ex Deo, additis locis: *Omnis planta, quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur; &, homines corrupti mente reprobi circa fidem non proficiunt.* & iterum addit: *Ista est causa vera, mi Theophile.* Sed, mi Borcovi, quomodo non agnoscis fallaciam consequentis manifestissimam in hac tua argumentatione? Vt ut enim eradicentur omnes & non proficiant, qui sunt falsi doctores: quomodo eos falsos doctores esse pronunciare poteris, qui eradicantur & non proficiunt? Nonné Deus permittere vel etiam procurare potest, ut ii tollantur, qui veritatis fuere confessores & defensores, quando hominum ingratitudinem graviter punire decrevit? Certè hoc ita futurum, & sacræ literæ testantur, & ipsa experientia comprobat.

> Non omnes, qui eradicantur, falsi sunt doctores.

REFUTATIO CAPITIS VII. cui titulum fecit:

Falsum est, Ecclesiam Romanam, relicta fide, quam ab Apostolis acceperat, diversam ab ea mundo obtrusisse.

NOs id affirmamus ob hanc potissimùm causam, Quia & confessio & vita Romanæ ecclesiæ diversa sit a confessione & vita illa, quam ab Apostolis acceperat. Miedzibozius cum Borcovio postulant a nobis, ut tempus, quo hoc factum sit, indicemus: Ego, licet id præstare nec impossibile sit nec difficile: quia tamen non est necessarium ullo modo, illud tractare nolui. Nam si corrupta sit religio & vita, quomodo non est alia fides moderna ecclesiæ Romanæ ab ea, quam ab Apostolis accepit? & quomodo non iterum committitur manifesta fallacia consequentis, etiamsi tandem tempus nominari nequeat, si propterea mutatio negetur, quia tempus ejus vel non indicetur, vel etiam ignoretur. Hæc summa rei est. Borcovius primùm astutè aliud quid, quod huc non facit, adducit. Id autem est fol. 76, ubi, cùm ego docuissem, frustra urgeri durationem ecclesiæ Romanæ, si ecclesia corrupta sit; corruptam autem esse docueram eo, quod religio & ritus ecclesiæ Romanæ modernæ cum religione & viribus ecclesiæ antiquæ Romanæ, qualis erat tempore Apostolorum, nihil commune haberet: & si Miedzibozius dicere velit, eandem esse hodie religionem, eosdem ritus, in ecclesia Romana, qui fuerint tempore Apostolorum, jubeo eum tabulas & testimonia proferre, hoc ita

> Vnde corruptio ecclesiæ agnoscenda.

> ritibus

carpit

carpit Borcovius. *Vis ut Miedzibozius probet, eandem esse nunc fidem in Ecclesia Romana, quæ fuit tempore Pauli, jubesque eum proferre tabulas & testimonia, quod certè ridiculum est. Nam proferre tabulas & testimonia, non est rei, sed accusatoris. Vos estis accusatores, nos reorum partes sustinemus. Objicitis identidem, doctrinam Apostolicam a nobis immutatam esse, probatio ergo vobis incumbit, Miedzibozio autem, qui reus est, satis est id negare &c.* Sed non animadvertit Borcovius, me tunc a Miedzibozio petere probationem, quando eum, affirmantem aliquid, introduco. Hoc autem licere disputanti, nemo non intelligit. Non dico: si neget Miedzibozius, corruptam esse fidem a suis, esse illi tabulas & testimonia proferenda. hoc enim esset verè ridiculum: sed dico, si affirmet, eandem fuisse religionem, eosdem ritus ecclesiæ Romanæ tempore Pauli, quæ hodie est ecclesiæ Romanæ, illi incumbere hujus affirmationis probationem. Quod an rectè dictum sit, judicet iterum benevolus & prudens lector. Interim verò ex his Borcovii verbis libet hoc unum excerpere, quòd aliquoties affirmat, se in hac causa reos esse, nos accusatores. Hoc enim evertit funditus id, quod suprà superciliosè nimis de se & sua ecclesia dixerat, eam esse judicem controversiarum. Nemo enim reus & judex simul esse potest. Deinde verò ad ipsam meam responsionem accedens, quam suprà repetii, nempe, satis esse ad demonstrandam corruptionem fidei, si fides moderna Romanæ ecclesiæ contraria sit fidei Romanæ ecclesiæ, qualis fuit tempore Pauli, etiamsi tempus & personæ, quando & a quibus id factum sit, nominari nequeat: quemadmodum satis est ad furtum demonstrandum, si alicui mille floreni sint revera erepti, etiamsi non constet, quando & a quonám erepti sint, ait: *Ita tu in speciem, satis, ut tibi videtur, probabiliter: sed hisce fucis non effugies. Nam quæro ego, quare de omnibus erroribus ab hæreticis in ecclesiam invectis, etiam minimis scimus, nempe à quonám & quo tempore profecti sint, tantorum autem errorum, quos in Romana ecclesia eße vultis, initium nescimus? Certè hujus rei causa est a vobis reddenda. Res mira: Vnus minimus error latere non potuit, quin statim notaretur tempus, locus, persona, aliaque hujusmodi: sexcenti autem errores, quos in Papatu eße dicitis, nescio quomodo ita introducti sunt, ut nec persona nec tempus nec aliæ circumstantiæ notari potuerint. Quis hoc credat?* Ita tu Borcovi luxuriaris verbis, sed rerum nihil est in hoc tuo discursu, duplici de causa. Nec enim nunc quæstio de eo instituta erat, an tempus & personæ, quando & a quibus errores in ecclesiam introducti sint, notari queant necné. Hoc enim, tanquam non necessarium, datâ operâ fuit a me prætermissum: sed quæstio est, an ex eo, quia tempus & personæ,

Quare probatio ab adversario petatur.

Ecclesia Romana cur non sit judex teste Borcovio.

quando

quando & a quibus res aliqua facta sit, ignorantur, colligi possit, rem ipsam etiam ignorari. Posse autem rem sciri, etiamsi multæ ejus circumstantiæ ignorentur, nolo demonstrare, ne tempore abuti, & ingenio Borcovii diffidere videar. Is enim non potest non videre, rei alicuius veritatem aliunde etiam constare, præter istas circumstantias, nisi nunc causa ecclesiæ illum in transversum raperet. Deinde nihil magis est obvium, quàm ad id respondere, quod quærit Borcovius, si consideretur, penes eos, quos errores vel minimos conscripsisse ait, summam rerum tunc fuisse. Hinc enim factum est, ut, quæ ad alios denigrandos faciebant, conscriberent: quæ verò ipsimet mala designabant, omitterent. Novumné est, in rebus etiam politicis, ea tantùm conscribi, quæ illos, qui rerum potiuntur, non afficiant: quæ verò eos tangunt, alto silentio supprimi, & ita obliterari, ac si nunquam extitissent?

Cur non extent cõscripta omnia, de corruptione veritatis.

Sed argumentatur amplius Borcovius, dum ait: *Si quispiam modò novam aliquam doctrinam fabricare vellet, omnes qui rectè de religione sentirent, sese opponerent, disputarent, scriberent, refutarent, cœlum terramque moverent; ne peregrina fides Ecclesiæ obtruderetur: quando verò Papa tot errores, quod vultis vos, in Ecclesiam inducebat, nullus mutivit, nullus reclamavit? An omnes tunc veterno sopiti erant? si unus error facilè notari potuit, certè tam multi, quàm multos esse vultis vos, longè faciliùs. Sed ideo errores isti notati non erant, quia nulli fuerant: quicquid quacunque ætate credebant fideles in Ecclesia Romana, id sciebant ab aliis ante se creditum esse, usque dum perveniretur ad tempora Apostolorum, a quibus, quicquid in ecclesia crederetur, profectum esset.* Ego verò idem respondeo, quod antea. Plurimos extare potuisse, qui, corruptionem illam invehi, in ecclesiam, dolebant, & tamen eos unà cum scriptis oppressos fuisse. Cujus rei documentum est maximum, quòd multorum eruditissimorum virorum, qui adversus pontificios vel potiùs errores illorum pugnârunt, vix nomina extant, scripta verò prorsus nulla. Nonné hodie etiam sunt perplurimi, qui contra ecclesiæ Pontificiæ placita multos conscripserunt & etiam nũm scribunt libros: & tamen in Italia, Hispania & alibi, ubi summa rerum penes Pontificios est, vix illa extare creditur, &, si (quod Deus avertat, & certè avertet) pontificia religio iterum orbem hunc Europeum occuparet, omnia, quæ per hoc seculũ a variis viris divinis scripta sunt, ita certè opprimerentur, ut non minùs gloriari deinde Borcovius de nostri seculi hominibus posset, atque nunc gloriatur de præteritis. Sed, præter hæc omnia, non pauca alia dixeram, quæ ad hoc triviale argumentum responderi possunt, quæ omnia more suo omisit Bor-

covius. Quid enim? An non, ut alia omittam, fieri potuit justo Dei judicio, ut nemo tandem, Deo ita vel permittente vel procurante, moneret, nemo quicquã amplius scriberet, disputaret, aut moneret eos, qui volentes scientes in errores & flagitia varia ruebant? Solet enim Deus, cùm pœnas sumere de hominibus ingratis cogitat, omnes illis ad frugem redeundi occasiones præscindere, ne moniti resipiscant, & ita supplicium divinum exitum suum sortiatur. Quod evenire debuisse populo Christi, testantur sacræ literæ.

Sed denique, ut aliquo modo satis faciamus Borcovio, qui mordicus exigit, ut doceamus, a quo Pontifice & quo tempore errores in ecclesiam introducti sunt, meminerit ejus, quod Eusebius ex Egesippo refert: *Igitur ad ea usque tempora, virgo pura & incorrupta mansit ecclesia, iis, qui sanum salutaris prædicationis Canonem corrumpere conati sunt, si tamen aliqui fuerunt, in obscura quadam caligine ad id usque temporis delitescentibus: Postquam autem sacer Apostolorum chorus differentem sortitus est finem, & generatio illa præteriit, quæ divinam sapientiam ipsis auribus audire meruerat, tunc impii erroris conspiratio, per seductionem eorum, qui alienam doctrinam tradebant, initium cepit, qui etiam, quoniam nemo amplius superstes erat ex Apostolis, jam nudo vertice contra veritatis prædicationem falsi nominis scientiam ex adverso prædicare conati sunt.* Iam si ab isto Apostolorum obitu (ut ipse etiam Apostolus ait,) corruptio cepit, quid putas subsecuto tempore factum fuisse, quo omnia impunè facere & fingere licuit? Videat igitur jam tandem, tum ipse Borcovius, tum alii omnes, an jure calumniatores appellemur, qui docemus, corruptionem in Ecclesiam Christi introductam esse, quia religio mutata sit, quoad fidem & mores, etiamsi tempus ipsum & personas non nominemus, quæ tamen omnia nominare possemus, si res ipsa id exigeret, vel si potiùs ista omnia (ab aliis ante nos & a nobis ipsis) fusissimè demonstrata non essent.

Euseb: l. 7. c. 32.

Quando corruptio veritatis cepit.

2. Thess. 2. 6. Act. 20. 29.

Sed hoc omisso, tandem Borcovius argumentum meum petit, quod tale est: Errores multos in ecclesia Romana ostendi ex scriptura. Ergo in ecclesia Romana esse corruptionem in fide Apostolica. Respondet autem, *At ego nego ullos esse errores nostros, aut eos ex scriptura ostendi posse. Explicentur scripturæ, ut debent, quod ubi factum fuerit, nulli errores apparebunt.* Hoc respondendum erat, Borcovi, ab initio, absque ista tergiversatione. Accipimus ergo sententiam: sed quærimus, quandonám Scripturæ explicentur, ut debent. Respondet Borcovius, *Ecclesiæ antiquioris explicationem valere debere, non verò nostram.* Ego vicissim ajo: nec nostram, nec ecclesiæ antiquioris. V-

traque

traque enim fallax esse potest: vel doceat Borcovius aliquo testimonio vel idonea ratione, Ecclesiæ antiquioris explicatione standum esse, & nos statim manus dabimus. Rationem verò nos esse dicimus talem: Principia religionis ut extent, de omnibus ad salutem & religionem absolutè necessariis, necesse est. Quorsum enim essent sacræ literæ, si hæc non continerent? Ad hæc principia redigantur omnia, & justa erit explicatio. præter hanc nulla unquam justior & verior esse potest. Sed de hoc plura cap:9.

Quis sit modus explicandi sacras literas.

Otium autem & occasionem nactus, abutitur iis Borcovius, dum ait, *nos ea, quæ de idolis & gentium diis leguntur, de sanctis & eorum imaginibus interpretari: quæ de operibus legis Mosaicæ, hoc nos de omnibus operibus intelligi velle: Quia unus sit magister, hinc nos colligere, Papam non esse magistrum in Ecclesia: quia unus sit Deus Mediator, non esse sanctos invocandos. Quæ si vera sint, nec Paulum futurum magistrum, nec vivorum intercessione utendum, quod tamen utrumque aliter se habeat.* Indulgeamus & nos otio, quando ita nos Borcovius provocat. Ostendimus in defensione, & paulò antea breviter repetiimus, quinám sit modus, quo sacræ literæ explicari debeant. Hunc refellat, si potest, Borcovius: quod eum facturum, planè desperamus. Nam aut is est, aut nullus est. Iam cùm sanctorũ & imaginum cultum damnamus, ea verba Decalogi adducimus, quibus Deus, ne imaginem eorum, quæ sunt in cælis & in terra faciamus, aut cultum illis exhibeamus, præcipit. quæ sanè verba, nõ ad Deos gentiũ solos, sed ad omnia quæ sunt in cęlo & in terra, referenda esse, nemo non videt? Quid enim dii gentium ad cælum pertinent? De operibus nunquam nos ita, ut ait Borcvi⁹, disseruimus: aliorum verò culpã luere nõ tenemur. Imò quia opera ad justificationem necessariò requiri urgemus, cum Pontificiis idem sentire credimur. Quanquam errant graviter & multipliciter, qui ita sentiunt, de quo nunc non est disputandi locus. In verbis enim tantùm inter nos & Pontificios similitudo quædam est: in re verò ipsa grandis dissimilitudo. Papam non esse magistrum absolutum, qui leges hominibus præscribere queat tales, quæ conscientias illorum obligent, rectissimè ex eo infertur, quia solus Christus est noster magister: Paulus verò privilegio ab ipso Christo donatus est, unà cum aliis Apostolis: *Qui vos audit, me audit.* Itaque, post Christum, pro magistro ipse etiam cum aliis Apostolis, imò pro fundamento ecclesiæ agnoscendus est. Quòd si de se probârit Papa, nos dicto ejus protinus obedientes erimus. Quanquam non prorsus simpliciter, sed si id præcipiat, quod cum analogia Christi conveniat. Licet enim Apostoli olim certorum ciborum usum interdixerint: nemo tamen hodie id curat,

Objectiones Borcovii injustæ.

Quomodo cultus imaginum reprehendendus.

Opera ad justificationem necessariò pertinent.

Quare Papa non sit magister absolutus.

Cur Paulus pro magistro agnoscendus.

Quatenus Apostoli audiendi.

curat, & jure quidem. Carnalia enim, ut erant ista præcepta, sic etiam ad tempus tantùm durare debuerunt. Sanctos invocandos non esse, non ita probamus, quia unus sit mediator Christus. Ergo nec defendere istum modum tenemur. Docemus autem ita, quòd non constet, eos nunc revera esse, nedum ut nostra cognita habere possint. Mortui enim sunt, & proinde non sunt. unde constat ineptissimè huc a Borcovio afferri exemplum virorum sanctorum. Hi enim ut sunt, ita etiam orare pro aliis possunt, de quo aliàs a nostris dictum est, & nuper in refutatione monstrorum a Smiglecio Iesuita adversus nos confictorum, quæ jam publicè impressa extat.

Quomodo invocatio sanctorum erroris arguenda.

Mendacem me appellat, qui affirmem, Pontifices Romanos non semper fuisse, sed aliquot post Apostolos seculis demum extitisse. Ego verò uno verbo a mendacio me vindico. Per Pontificem eum intelligo, qui supra alios principatum sibi vendicat. Talem si Episcopum Romanum unà cum Ecclesia Romana semper fuisse asseverare perget Borcovius, Pontificii eum scriptores erroris accusabunt.

Pontifex Romanus non semper talis fuit.

Machometi porrò, non Pontificios sed Arianos causam defectionis a Christo præbuisse: ait, sed id non probat. Vtrosque autem causam homini audaculo ad tantam impietatem dedisse, quis est qui non videat? Certabant invicem Homousiani & Ariani, ac si salus ipsa periclitaretur, & ita ecclesiam lacerabant, cùm tamen fraternitatem colere possent & debuissent, ut literæ Imperatoris Constantini super ea re ad Arium & Alexandrum datæ, luculenter testantur. Quid igitur mirum est, gliscentibus tantis odiis inter professores Christiani nominis, tam fœdam extitisse defectionem? Tam verò similes nos esse Machometanis, ut ovum ovo, rotundè quidem, sed non nisi calumniosè dicitur. Et Messias iste, quem jactas, posthumus Scargæ, dignus est vestris officinis, & vobis, qui cùm, quo argumenta, quæ proposueratis & defendere susceperatis, defenderetis, ulterius non habebatis, ad tales nænias, & triviales convitiationes delabimini, ut ita cordatis & piis constet, quid de vobis sentiendum sit, dum rem habetis cum adversariis. Nempe id quod de Domini Iesu adversariis. Ii primum argumenta nectebant: *Tu non es lux mundi, quia de te ipso testaris.* Audita solutione solida, cavillari cæperunt Dominum: *Tu dicis nos liberos futuros, & tamen nunquam servivimus. Nam Patre nati sumus Abrahamo, & Deum habemus Patrem.* Dissoluta & hac cavillatione, ad convitia se convertunt: *Tu dæmonium habes.* His repulsis, tandem ad cavillationes & minas confugiunt. Cæperat Scarga nos provocare ad certamen Theologicum: responsum est homini magis audaci quàm sagaci: Declinavit directam conflictationem, ex latere hosti insultavit:

Causa Machometanismi.

Scargæ & aliorum modus agendi nobiscum.

Ioh: 8.

vit:

vit: retulit & hîc dignam sua insultatione responsionem. Tandem moriturus (si modo is autor est famosi istius libelli) cùm de omni justa responsione vel defensione desperasset, virulentas schedas post se reliquit, ut scilicet posteritati constaret, ipsum, quem vincere non poterat, mordere tamen & conspurcare ausum fuisse. Is igitur nos aliquid doceat, aut erroris convincat post mortem, qui vivus obmutuit? Pudeat potiùs vos, postquam Deus confessionem nostram tam commendatam multis esse voluit, ista non Theologis tantùm, sed etiam honestis viris indigna, mundo ostentare.

De libello, cui titulus est, Messias.

Refutatio Capitis VIII. cujus titulus est:

Non inveniri apud Anabaptistas salutarem doctrinam, & ex consequenti nec veram Christi Ecclesiam.

Salutarem doctrinam, quâ cognitâ, jam quis sit in ecclesia, vel non opus habeat, ut quænám vel apud quos ea sit, ampliùs investiget, nos quidem dicimus consistere in vero cultu Dei & Christi, & studio veræ pietatis, præsertim verò charitatis; & quæcunque doctrinæ non permittunt hæc duo, eas, pro contrariis doctrinæ salutari habendas esse, contendimus. Addo nunc, inter præcipua, quæ Deus in nostros cœtus beneficia contulit, hoc tantùm non esse præcipuum, quòd istud nobis cognitum esse voluerit. Ergo si Borcovius vel quivis alius docere unquam poterit, nos aliquod dogma sequi, quod vel hæc duo, vel alterutrum illorum evertat, eum, nos doctrinam salutarem non habere, docuisse, libenter profitebimur. Tentat id Borcovius. Ait enim: *Cultum Deo debitum in hoc consistere, ut ille solus honore divino colatur: Nos verò gentilium more plures Deos inducere, eisque divinum tribuere honorem, qui scilicet unà cum Deo Patre, Christum, quem Deum naturâ esse negamus, colamus.* At ego primùm nego, cultum divinum in hoc consistere, ut solus Deus honore divino colatur simpliciter, sub novo Fœdere. Legimus enim Deum hodie velle, ut filius honorificetur, sicut pater. Vnde necessariò efficitur, duos esse, qui sint divino honore afficiendi, Filium & Patrem, eosque ita diversos, ut alter ab altero judicium omne acceperit, ob quod ei honor ita debeatur, ut Deo Patri. Deinde cavillus est, nos plures Deos inducere. Tantùm enim unum Deum, non inducimus, sed cum Apostolo prædicamus, qui est Pater ille, ex quo omnia & nos in illum: Christum verò cum eodem Apostolo, unum Dominum esse dicimus, per quem omnia, & nos per illum. Hunc autem Deum appellamus cum Divo Iohanne, Thoma & Paulo, ob divinitatem eamque veram & propriam, hac inter

Quæ sint capita salutaris doctrinæ.

Non est cultus divinus in eo, ut solus Deus colatur, sub novo Fœdere.
Ioh: 5. 23.

Non coluntur plures Dii in novo Fœdere, etiam Pater & Christus colantur.

1. Cor: 8. 6.
Ioh: 1. 1.
Ioh: 20.
Rom: 9. 5.

hac inter ipsum & patrem differentia adhibita, quòd divinitas Patri naturaliter cõpetat, Christo verò ex gratia & dono Patris, certo tempore & certa de causa concessa. Porrò nõ diversos Deos aut etiam diversam prorsus Deitatem illorum esse dicimus. Nam quæ Christi deitas est, Dei est, & a Deo originem habet: Imò certo modo eandem esse utriusque divinitatem affirmamus, & proinde unum eundemque utriusque cultum. Nam qui in Christum credit, & eum colit, is, ut D. Petrus loquitur, per ipsum in Deum credit, & eundem colit, vel, ut Christus ait, is non in Christum credit, & per consequens eum colit, sed Deum qui illum misit. Denique nulla in eo est Idolatria, si creatura, quam Deus divina potestate donavit, & coli præcepit, colatur divino cultu: sed ipsissimus est Christianorum cultus, quem, qui nõ intelligit, aut negligit, is Christiano nomine prorsus indignus est.

Christi & Dei divinitas & cultus idem sunt certo modo.

1. Pet: 1. 21.

Ioh: 12. 44.

Colere Deũ creatorem, & filium creatoris, est verus Christianorum cultus.

Dixit quidem Deus apud Esaiam, quod objicit Borcovius: *Gloriam meam alteri non dabo:* Sed etiam Petrus Apostolus ait: *Deum* (Patrem) *dedisse Christo gloriam & honorem*. Debẽtné jam ob verba Esaiæ irrita esse verba Apostoli? Absit. sed sequenda sunt verba Apostoli. Is enim optimus est prophetæ interpres. Prophetæ autem verbis sobrius est quærendus sensus. Is porrò est, quòd per vocem *alteri*, is intelligatur, qui Deo non sit subordinatus, sed contrarius. Id constat ex verbis apud prophetam mox sequentibus, quæ præcedentium explicatio censenda sunt: *Nec laudem meam sculptilibus*. Præterea si quis rem accuratiùs consideret, non dixit Deus, semetipsum non daturum alteri gloriam suam, sed se non permissurum, ut ab alio detur gloria sua alteri. Vox enim *dare*, permittere interdum significat. Denique non dedit Deus gloriam *suam* Christo. Gloria enim Dei est, esse omnium rerum causam primam. Hanc autem nemini dedit, nec ipsi Iesu Christo. Dedit autem gloriam ejusdem generis, cujus ea est, quæ Dei est. Qua de re a nostris alibi disputatum est fusissimè & solidissimè. Legat etiam responsionem ad Monstra Smigleciana, si velit, in qua non pauca ea de re dicta reperiet.

De loco Esaiæ 42. 8.

Psal: 16. 10.

Sed instat Borcovius, & nos Christo cultum non tribuere, alio modo probat, dum ait: *Estné cultum Christi amplificare, affirmare de eo, nihil illum morte & tantis cruciatibus suis nobis meruisse,* & addit: *Apostolus ait, nos pretioso sanguine Christi redemtos esse, & tamen apud vos Anabaptistas hæc omnia nihil valent.* Ego verò ajo. Vt aliquid Christus, propriè loquendo, nobis mereretur, nec possibile nec necesse fuisse. Nam æterna morte moriendum illi fuisset, qui aliquid nobis mereri voluisset: Deus etiam peccata hominibus omnia clementer remissurum se promisit, si se ad eum converterent.

Cur nullum sit Christi meritum.

rent.

tent. Quomodò igitur is gloriæ Christi quicquam detrahere dici potest, qui affirmat, eum nihil nobis esse meritum? Redemtos nos esse Christi pretioso sanguine credimus, & gaudemus ex animo: sed redemtio absque merito esse non tantùm potuit, verùm etiam cum merito consistere non potuit. Nam & Deus nos redemit, vel redemtionem fecit, nec tamen quicquam meritus est. Valent igitur apud nos plurimùm omnia, quæ Scriptura sacra dicit de Christi mortis beneficiis: sed quæ ecclesia Romana de illis sentit, ea apud nos nihil valere possunt, quia sacris literis contraria sunt. Sed esto, Christum meruisse. Num is Christum non potest cultu divino afficere, qui negat, eum morte sua nobis aliquid meritum esse, si credat, Christum pro peccatis nostris mortuum esse, & deinde exaltatum, in cœlis æternùm vivere, & nos in omnibus necessitatibus juvare posse, & proinde eum & adoret & invocet? Videat igitur Borcovius, quæ sit vis argumentationis ipsius.

Redemtio non infert meritum. Luc: 1. 68. 2. Pet: 2. 1.

Negatio meriti Christi, non tollit cultum Christi divinum.

Quòd Budnæum & Franciscum Davidis nostræ sectæ homines appellat, in eo affectui potiùs indulgere, quàm veritati patrocinari videtur. Illi enim cum nostris perpetua fuit pugna, & tandem etiam excommunicatus, diem suum obiit: Hic verò a nostris planè pro impio habitus fuit, & hodie nos pro fratre nostro neminem eorum agnoscimus, qui sententiam Francisci Davidis impiam sectetur vel defendat.

Budnæus & Franciscus Davidis quales fuerint.

Nostrâ porrò doctrinâ bona opera tolli, probat Borcovius: *Quia de animæ immortalitate dubitemus, &, quod gravius est, quia negemus, animas impiorum resuscitandas.* Sed ad hæc respondeo: de animæ immortalitate nos nihil dubitare. Credimus enim cum scriptura, *pulverem redire ad terram, spiritum verò* (qui idem est quod anima) *redire ad Deum, qui illum dedit.* Quanquam non video, quomodo is, qui credit, animas unâcum corporibus olim resuscitandas esse, latam ad tollenda opera bona fenestram aperiat: Imò ad promovenda & commendanda illa, non parum hanc sententiam proficere, quivis per se perspicere potest. Animas impiorum non ampliùs resurrecturas, primùm inepte dicitur. Nam quomodo non resurrecturum id dici a nobis potest, quod mori non credimus? Deinde quis unquam hoc in libris nostris legit, vel ex nobis audivit? Si verò id, ut ait Borcovius, clam inter nos premimus, & in vulgus exire nolumus, quomodo studium pietatis in hominibus extinguere potest? Memorem oportuit esse dictorum suorum Borcovium. Denique etiamsi quis ita tandem sentiat, nondum tamen constat, quomodo studium pietatis hæc doctrina, vel opinio potiùs, enervare possit. Nonné enim restant metu-

Quid de animæ sentiamus. Eccl: 2. 7.

Opinio de animæ mortalitate non tollit pietatem.

Quæ pietatem in hominibus conservent.

enda Dei judicia, quæ singulis horis imminent impiis, quæ certè magis eos terrere possunt, quàm futura? Nonné restat metuenda rejectio a Dei facie in æternum? Nonné denique studium pietatis in nobis conservare potest, vitæ æternæ amor, quæ potissima causa est omnis veræ pietatis? Quæ ita dissero, non ut aliquid certi hac de re definiam, sed ut infirmitatem argumenti Borcovii tantò magis ostendam.

Firmum igitur manet, quia salutarem doctrinam habemus, nos Dei beneficio, Christi ecclesiam esse, & Miedzibozium graviter peccasse, qui per doctrinam salutarem, nos alios, tanquam stultas aves, in retia nostra impellere, dixerat. Quòd dum defendis Borcovi, nihil quidem insperatum nobis accidit: interim tamen, erroris gravissimi patrocinium agere, te, & unâ cum Miedzibozio Spiritui sancto maledicere affirmamus, in promtu habentes, id, quod vos de doctrina salutari dicere non erubescitis, de ista vestra de ecclesia sententia, demonstrare. Hac enim verè omnes, tanquam stultas aves in retia vestra compulsos, unâ vobiscum æternùm perditis.

REFUTATIO CAPITIS IX. cujus titulus est:

Falsum esse, quod asserit Socinus, omnia ea, quæ in controversiam veniunt, collatis Scripturæ locis, posse definiri.

ANtiquum obtinet Borcovius unà cum Miedzibozio. Primùm ait *hanc semper a fidelibus conservatam fuisse consuetudinem, ut, quoties aliquid de rebus fidei in controversiam veniret, toties ad Ecclesiæ judicium confugerent, rati, Spiritum sanctum nequaquam tunc ei defuturum.* Hoc verò quomodo verùm esse potest, cùm, præter unum Apostolorum concilium, vix ullum per aliquot secula habitum fuisse legatur? & tamen certum est, controversias multas de fide tunc etiam viguisse, & corruptiones introductas esse, ut suprà ex Egesippi dictis probavimus. Quas, quia de conciliis habitis nihil legimus, alia ratione, quàm per concilia decisas fuisse, manifestè constat. Deinde esto, semper istam fuisse observatam consuetudinem, nunc hinc sequitur, modum, quem nos asserimus, decidendi controversias per collationes scripturarum esse fallacem? Nihil minus. Docueram enim, Concilia non posse vel saltem non debere esse contraria collationi scripturarum: & si aliter concilia cogantur, vel etiam decidantur, maledicta fore, vel saltem talia, quorum decreta neminem obligare debeant, dixeram. Frustra igitur Borcovius, ac si nos concilia rejiciamus, & contrarium aliquid illis obtrudamus, ita in nos invehitur, dum ait, nos dicere: *nihil ecclesiâ aut conciliis opus esse.* Qua sua oratione dum

Concilia & collationes scripturarum non sunt contraria.

Falsa Borcovii criminatio.

scilicet

scilicet solis conciliis absque collatione scripturam standum esse ait, prodit se & suos, quòd scilicet velint, conciliorum & ecclesiæ autoritatẽ ratam esse, etiamsi, quod ea decernunt, sacrarum literarum testimoniis non comprobent, quo nihil iniquius & magis impium excogitari potest. Solis enim Apostolis tanta Spiritus sancti contigerat ubertas, ut errare in religionis dogmatibus decernendis non possent: reliqui omnes, normam ab Apostolis præscriptam sectari tenentur. At ait Borcovius: *Christus promisit, se daturum Spiritum sanctum, qui fideles suos in omnem deducturus esset veritatem.* Ego verò nego, Christum isto in loco Spiritum sanctum fidelibus aliis promisisse, præter solos Apostolos. Illis enim promittit Spiritum sanctum, qui eos in omnem veritatem deducturus esset, de quibus in proximè præcedentibus dixerat: *Adhuc multa habeo dicere vobis, sed non potestis portare modò*, quæ sunt oppositio sequentium. hi autem soli erant Apostoli. Præterea ipsa ratio docet, omnem veritatem, nempe salutarem, (de hac enim sermonem esse, præter ipsum contextum, articulus etiam, voci veritatis in Græco additus, indicat), per solos Apostolos mundo revelandam fuisse, nisi omnium, quæ sub sole sunt, doctrinarum incertissimam esse dicere velimus, Evangelium Iesu Christi. Apostoli enim soli fundamentum fuerunt ecclesiæ Iesu Christi, adeo ut ne illis quidem, qui tempore Apostolorum vixerunt, & proximi illis fuerunt, quicquam, ad corpus religionis Christianæ constituendum, addere licuerit. Prophetarum enim (quos suo modo Paulus etiam fundamentum facit Christi ecclesiæ cum Apostolis) dicta examinari præcipit, & ne omni spiritui credant fideles, graviter monet. Reliqui verò, Evangelistæ scilicet & pastores ex præscripto Apostolico ecclesiam regere tenebantur, ut exempla Timothei & Titi luculenter docent. Iam si illis tantis viris nihil præterea, quæ ab Apostolis præscripta illis erant, Christi populo tradere licebat, quomodo aliis, quos istis multò inferiores esse res ipsa testatur, tanta, in imperando populo Christi licentia concedatur?

Ioh: 16.

Solis Apostolis veritas omnis patefacta est.

Ephes: 2. 20. 1. Thess: 5. 15, 19. 1. Ioh: 4. 1.

Affert deinde ad probationem ejus, quòd dixerat, ad concilia itum esse antiquitus in decidendis controversiis, concilium Apostolorum. Hîc ego docuerã, concilium illud Hierosolymitanum injustè conferri cum aliis, quæ ecclesia Romana jactat. In illo enim præsedisse Apostolos, qui errare non poterant in rebus ad religionem pertinentibus: in his præsedisse vel Imperatorem, vel homines variis erroribus obnoxios. In illo non articulos fidei cusos, sed res naturâ suâ indifferentes, ad certum tempus præceptas fuisse fidelibus: in his novos subinde articulos fidei cusos fuisse. In illo, bene facturos eos, ad

Differentia concilii Hierosolymitani ab aliis.

quos decretum concilii deferendum erat, dici, si illud observaverint: in his fulmine anathematis, omnes, qui vel latum unguem a placitis illorum recedant, percuti, &, ubi nihil aliud obstat, vitâ & bonis privari. Ad hæc omnia connivet Borcovius.

Nunc addo hoc, non mirum esse, si tempore Apostolorum ad concilium itum fuit. tunc enim persuasum erat omnibus, tales futuros concilii præsides, qui errare non possent, in rebus ad religionem pertinentibus: Postea verò, quia tales præsides esse desierunt, quis nõ videt, tutum non esse, concilia cogere eo fine, ut controversiæ sola autoritate humana decidantur? sed necesse fuisse, & etiam num esse, ut omnia fiant per collationes scripturarum, & ut eorum sententia obtineat, quæ vel cum scripturis convenit, vel ad illas quàm proximè accedit?

Sed non admittendum esse, quod cupimus, ait Borcovius, & docet cum Miedzibozio hoc modo: *Nãin hac collatione erratur sæpenumero, ut exempla Lutheranorum, Calvinistarum, & Anabaptistarum, quorum singuli scripturas proferunt, & tamen non conveniunt, docent.* idque deinde ita repetit: *Quid aptum tu medium existimas, per quod aut nunquam aut rarò admodum finis obtineri queat? Equidem de bonitate medii ex fine judicandum est: ut eatenus sit utile vel inutile, quatenus conducit ad finem obtinendum: quod si tale sit, ut nulla ratione serviat ad finem consequendum, id ineptum & inutile censeri debeat. Talis est autem hæc tua locorum collatio,* &c. Ad hoc ego prolixè responderam antea non pauca, quæ Borcovius omittit. Repeto nunc pauca: Primùm nego, ex eo, quòd in collatione scripturarum sæpenumero erretur, & quòd interdum ad finem non perducatur res per hoc medium, consequi, medium hoc esse falsum. Non omni enim collationi scripturarum id tribuendum est, sed rectæ. Recta autem collatio quæ sit, ostendimus ita, ut nemo sanæ mentis eam repudiare possit. Investiganda sunt de unoquoque articulo fidei religionis, loca clarissima, quæ Deum extare voluisse certissimum est, siquidem ad omnium captum comparata esse ea, quæ ad salutem requiruntur simpliciter, necesse est. Hæc loca clarissima, sunt habenda pro principiis. His contrarium admittendum nihil. Nam principia tolli non possunt unquam; sed, si quid principiis repugnare videtur, illius talis quærenda est interpretatio, quæ principia illa & loca clarissima non evertat. Hujusmodi collatio, quia negligitur, hinc fit, ut effectus etiam non consequatur. Deinde dico, satis esse, si nonnunquam ad istum eventum isto medio perveniatur. Nam hinc constat, non vitio medii fieri, quòd interdum finis non consequatur, sed aliis accidentibus, qui-

Non omnis collatio literarum sacrarum est medium consequendi veritatem.

Quæ sit recta collatio.

bus re-

bus remotis, medium illud ſemper finem ſuum ſortietur. Et quid argumentis opus eſt, ubi experientia ipſa pro nobis loquitur? Nonné enim dimidium orbis Chriſtiani in Europa, hoc ipſo medio, aſſecuta eſt eam rerum divinarum ad ſalutem neceſſariarum ſcientiam, quæ nullis Pontificiorum ſophiſmatibus obſcurari poteſt? Porrò dico, ſi adhuc durent inter illos ipſos, qui a Papatu ſeceſſerunt, quædam controverſiæ de quibusdam rebus ad religionem pertinentibus, hoc ideo fieri, quia medio hoc ſcripturas conferendi, quidam non ſint contenti, ſed præter illud alia quædam, autoritates ſcilicet doctorum tam veterum quàm recentiorum aſſuunt, quæ autoritates ſi removerentur, & ſolæ ſacræ ſcripturæ collationes valerent, ſtatim appareret, quid ſequendum in unaquaque controverſia eſſet. Quod dum ob cauſas varias, quas in defenſione mea annotaveram, nondum fit, dolendum quidem eſt: ſed tamen nec modus iſte longè diviniſſimus veritatem inquirendi deſerendus eſt, nec deſperandum omnino, futurum tandem, quod hactenus nondum fit, præſertim, cùm illæſa ſalute iſtæ diſſenſiones durare in Chriſti eccleſia poſſint. Videat autem, quæſo, ipſe Borcovi⁹, an aliquid populo Chriſti dignius hoc agendi modo excogitari poſſit: & an modus, quem ipſe commendat, cum hoc conferendus ſit? Scripturam enim ſacram eſſe veriſſimam & infallibilem, nemo unquam Chriſtianorum negavit: Eccleſiā verò errare non poſſe, falſum eſt, vel ſaltem cōtroverſum admodum. Quæ igitur amentia eſt, confugere ad tale judicium, quod ipſummet autoritate aliena nititur, relicto judicio ejus, quod per ſe autoritatem ſibi conciliat? Si dicas, eccleſiam definire poſſe omnia ſemper: Scripturas non item. Reſpondebo, vel omnia a ſcriptura definiri poſſe, ſi removeantur alia, quæ ad eam aſſuuntur, ut ſuprà oſtendimus: vel non opus eſſe, ut omnia definiantur. Satis enim eſt ea cognoſci, quæ ad ſalutem neceſſaria ſunt ſimpliciter, quod non poteſt non cognoſci ab illis, qui vel ſemel ſacras literas legerint. Eccleſiam verò dico, vel decidere rectè non poſſe omnia. quia poteſt errare: vel, etiamſi omnia decidat pro ſuo libitu, tamen hac ratione errores non tolli aut controverſias, ſed tantùm vim inferri conſcientiis. Interim verò is, qui aliud ſentit, quàm eccleſia, non acquieſcet unquam, nec convictus eſſe dici poteſt. Vnde in ipſa etiam Romana eccleſia videmus, quædam ita indeciſa pendere, quia ſcilicet ad ſalutem neceſſariò non pertineant. Quod idem, ſi in aliis multis, quæ neceſſaria ad ſalutem cenſet Romana eccleſia, revera autem non ſunt, fieret, jam haberemus, quod cupimus.

Collationis ſcripturarum uſus.

Quid obſit in collatione.

Collatio ſacræ ſcripturæ, præſtat eccleſiæ judicio.

Sed inſtat Borcovius & dicit, *nos non obſcurioribus lucem afferre*

per clariora, sed hoc unum contendere, ut apertissima scripturæ loca difficilioribus obscurare possimus, idque exemplo uno, nempe verborum Christi de cœna, Hoc est corpus meum, probat. At hoc est a proposito alienum. Priùs enim conveniat inter nos, an hic modus investigandi controversias, sit legitimus necné? deinde verò doceatur, nos modum illum non observare. Alioquin, præposterè rem agi, cæcus videre poterit. Sed quia ita accusamur a Borcovio, purgationi nostræ locum esse credimus. Ait ergo: *Quid potest esse apertius illis Christi verbis, Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. Vos verò illa, per istos loquendi modos, Agnus est Phase, Petra erat Christus, interpretamini, quod nihil est, quàm relicta luce tenebras quærere & veritatem agnoscere nolle.* Sed non attendit, quid dicat, Borcovius. Nihil apertius esse ait his verbis Christi. *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur.* Cùm tamen res aliter loquatur. Nam præter ea, quæ hodie ab aliis dicuntur de illis verbis, ipsi etiam Pontificii negare non possunt, verba illa esse obscura & intellectu difficilia. Quomodo enim dici potest, panem, quem tunc Christus porrigebat, cùm verba illa diceret, fuisse corpus ipsius, quod dandum erat, nempe in mortem, propriè loquendo, cùm Christus ad mensam assideret, quando panem porrigebat, & proinde nulla mutatio Apostolis apparuit, vel apparere potuit? Nunc etiam, cùm panis porrigitur, panis semper apparet, corpus verò Christi nemo unquam vidit? Vt taceam, corpus, quod pro nobis datum fuit, ut etiam sanguinem, nunc nullum esse. Christus enim, qui corpus olim suum & sanguinem pro nobis tradidit, factus est in Spiritum vivificantem, ut Apostolus loquitur, hoc est Spiritus vivificans. Christi denique carnis comestio & sanguinis bibitio realis, nihil nobis nec ad pietatem nec ad salutem prodesse posset, etiamsi tandem daretur. Dum hæc & alia non pauca dicuntur a nobis, quàm multa vobis in contrarium dicenda sunt, quæ ingentem obscuritatem verbis Christi subesse demonstrant, ut tandem dicturi sitis procul dubio, non ratione ista esse metienda, sed fide apprehendenda. Sed hac decipula neminem nostrum posthac capietis. Nihil enim esse in universa fide Christiana, quod rationi rectæ adversetur, jam didicimus, & vestri etiam non diffitentur. Quoniam igitur constat, verba Christi esse obscura, non clarissima, qualia esse oportet principia, ex quibus interpretatio sacrarum literarum colligi debet, principia ad hanc rem pertinentia conquirenda primùm sunt, & illis firmis stantibus, sobria verbis, quæ diversum suadere videntur, explicatio accommodanda est. Sunt autem in hac materia principia, quæ sequimur: Literæ sacræ testantur, Iesum Christum, qui corpus suum & sanguinem pro nobis olim tradi-

Verba Christi, Hoc est corpus meum, non esse aperta.

1. Cor: 15. 45.

Vnde sensus verborum Christi, Hoc est corpus meum, colligendus.

tradidit, in cœlos ascendisse, Spiritum vivificantem factum esse, & ibidem mansurum usque ad instaurationem omnium, vel ad judicium vivorum & mortuorum. Sic enim omnes credimus, edocti sacris literis, & ipso Symbolo, quod vocant, Apostolico. Hoc firmo stante, fieri nequit, ut Christus carnem & sanguinem nobis det hodie, propriè manducandum & bibendum. Itaque verbis illis adhibenda est sobria interpretatio, quæ talis est, *hoc*, id est, hæc actio frangendi & comedendi panem, quam vobis nunc præcipio, *est Corpus meum*, id est, est vel futura erit commemoratio corporis mei, quod pro vobis in mortem traditurus sum. Hanc explicationem comprobat Christus dum ait: *Hoc*, nempe quod ego nunc facio & præcipio, *facite* scilicet imposterum vos etiam, *in mei commemorationem*. Hanc calculo suo Paulus confirmat, dum sic ait: *Quotiescunque comederitis hunc panem, & de poculo hoc biberitis, mortem illam Domini annunciatis* (sic enim habet textus Græcus) *donec veniat*. Potuitné explicatio inveniri ad rem accommodatior verborum Christi, atque hæc est, quam Paulus ipse, post recitata Christi super cœnam ipsius verba, addit? Huic explicationi denique loci similes ostenduntur ex sacris literis, quorum unus isque præcipuus est, quòd actio etiam comedendi agnum Paschalem, modo inusitato, Phase Domini appelletur. quia scilicet ista insolita ejus comestio esset commemoratio transitus illius Domini, quo pepercerat Israelitis, interimendo omnia Ægypti primogenita.

1. Cor: 15. 45. Act: 3. 21.

De quo loco, cùm me interrogat Borcovius, ubinám in Scriptura reperiatur, respondeo, eum reperiri in isto loco, quem ipsemet annotavit. Ibi enim, postquam Deus præcepisset, quomodo agnum illum comedere deberent, addit hæc verba: *Est enim phase Domini*, hoc est, actio ista inusitata, ideo vobis præcipitur, quia est adumbratio vel commemoratio futura transitus Domini in Ægypto, ut infrà v. 27. iterum ita explicatur, ut ovum ovo similius esse nequeat, quàm est hæc locutio legalis locutioni Domini Iesu de cœna sua. Et valdè credibile est, Christum tali loquendi modo improprio ad institutionem Cœnæ suæ usum esse, quali tunc, cùm cœnam institueret, uti solebant de agno Paschali Apostoli, ut tantò faciliùs illum modū loquendi de cœna Domini intelligerent, quantò rectiùs antiquitus loquendi modum de agno Paschali intelligebant. Antea dixerant de cœna illa agni paschali: Hoc est phase Domini: Imposterum de cœna Christi dicturi erant: Hoc est corpus, hoc est sanguis Domini nostri.

De loco Exod: 12.

Cur Christus de cœna sua dixerit: Hoc est corpus meum.

Quòd verò Zvinglium exagitat Borcovius, qui sibi ab aliquo genio hunc locum suggestum esse per quietem, & simul albusné an ater fuerit

Petulantia Borcovii in exagitando Zvinglio.

fuerit, se non recordari candidè, ut puto, dixerit, in eo morem gerit ingenio Pontificio. Hoc enim ita captat dicta adversariorum, ut exiguam argumentorum rationem plerunque habeat, & jam, se justas causas repudiandi veritatem habere, sentiat, si aliquid, quod per speciem carpi possit, in virorum divinorum factis reperiat. Cujus rei documento est inter alia, Apologia illa famosa Wargocii, Sed si secum habitarent Pontificii, agnoscerent, permulta esse, quæ jure in ipsorum patribus reprehendi possent, si quis genio indulgere, & alienos defectus detegere velit. In Zvinglio equidem summum candorem semper admiratus sum, quando illud dixit. Facilè enim divinare poterat vir magnus, hoc ita a malevolis in pessimam partem raptum iri: & tamen id, quod res erat, dicere, quàm aliquid fingere maluit. Pontificiorum verò & Borcovii petulantiam non possum improbare & detestari, qui ita verba viri istius accipiunt, acsi confessus esset, sibi ab atro genio ea suggesta fuisse. Sic enim ait Borcovius: *A talibus vos autoribus scripturæ explicationem & locorum collationem discitis.* cùm tamen pueri videant, fieri potuisse, ut esset albus iste genius. Quemadmodum ex eo, quòd Paulus ait, se nescire, an in corpore an extra corpus raptus fuerit in paradisum, colligi potest, id tam in corpore quàm extra corpus fieri potuisse. Iam si albus genius bonus est, a bono genio locum illum Zvinglio suppeditatum fuisse, & proinde ad rem accommodatissimum esse, tam firmiter ego colligere possum, quàm firmiter ex atro genio falsitatem ejus colligit Borcovius. Sed missis illis tantum non scurrilibus cavillationibus, alia videamus.

Zvinglii candor.

2. Cor: 12. 2, 3.

Inseruit hîc Borcovius aliquid, quo gravissimum Miedzibozii errorem excusare voluit, quem c. 2. ego prolixè indicaram. Sed frustra. Primùm ait, Respondentes aliquando argumentari solere. Sed hoc est aliud ab eo, quod ego Miedzibozio objicio. Non nego respondentem interdum argumentari solere: sed vitium esse ajo, si quis eum, qui respondet, pro argumentante inducat. Deinde ait, spectasse Miedzibozium, quid nostræ farinæ homines communiter dicere soleant, qui ex eo, quòd ecclesia errare possit, sententiam illius in rebus fidei definiendis certam esse non posse, contendant. Sed dicere, quid alii sentiant, quando cum certo quodam res est, non est respondere illi, cum quo tibi res est. Itaque non excusavit Miedzidozium Borcovius.

Malè Miedzibozium defendit Borcovius.

Concilia porrò sua reprehendi ægrè fert Borcovius: interim tamen gratias agit, quòd fatear, in illis jam cultum imaginum, invocationem sanctorum, sacrificium missæ & alia hujusmodi viguisse, quòd alii qui a Papatu secesserunt, negent. Sed primùm verba mea integra

tegra non apposuit. Dico enim: *aut jam viguisse aut incepisse vigere ista, quæ enarrantur.* Quod si alii non agnoscunt, id fit ideo, quia confessionem suam ex illis etiam conciliis petant, quam ex sola sacra scriptura petere debebant. Parum autem est in eo beneficii, si quis errores istos tam diu durasse agnoscat in ecclesia Romana. Nonné enim multa ipso Apostolorum tempore jam cæperant, quæ corruptionis universalis secuturæ essent indicia? Iam quòd ex eo infert, si tam diu durarunt ista omnia, ergo sunt Apostolica, id quam frivolum sit, ex iis, quæ modò diximus, apparet. Fuerunt enim quædam scelera & errata ipso Apostolorum tempore, & tamen, Apostolica ea fuisse, quis sanæ mentis dixerit. Apostolica autem esse, cultum imaginum, invocationem sanctorum, sacrificium Missæ & alia hujusmodi, nihil aliud quàm desperatio & obstinatio affirmare jubet. Cùm enim nullum istarum opinionum in scriptis Apostolorum vestigium extet, imò his contraria ex scriptis illorum excerpi possint, qua fronte pro Apostolicis ea obtruduntur, quæ vanorum hominum irreligiosa sunt commenta?

Antiquitas errorem non defendit.

Fidem, quam vos Pontificii profitemini, novam semiram esse dixeram, sed non simpliciter. addidi enim hæc verba, *si cum Apostolica conferatur*: imò apertè dico, vestram istam semitam, respectu nostræ, quam nunc sequimur, esse veterem, ut pote quæ per non pauca secula duraverit. Itaque non ego, qui id dico ridiculus sum, sed Borcovius, qui partem verborum meorum dissimulat, parum candidus est.

Quo sensu nova semita sit fides Pontificia.

Frigidè porrò excusatur Miedzibozius, qui ait, in prima ecclesia sæpe itum esse ad concilia. Nam in prima Apostolica ecclesia semel tantùm ad concilium itum est, quod quidem nos sciamus: Reliqua verò secula, quibus sæpe itum esse ait ad concilia, nimis impropriè prima appellantur. aliquot enim secula jam elapsa erant, cùm ea, quæ nunc jactantur maximè, celebrata fuere. Ignosco tamen facilè, quod jubet Miedzibozius.

In ecclesia Apostolica non fuere multa concilia.

Sed me iterum pungit Borcovius, qui solos Apostolos veram Christi ecclesiam constituam, illam verò, quæ proximè secuta est, alteram esse velim & diversam, & ait, *Quasi Christus pro solis Apostolis passus sit, & illorum morte Ecclesiam suam terminari voluerit.* Huic autem apponit verba Christi. *Ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi*, & tandem indignabundus, *egregiè futurum fuisse*, ait, *si statim post tempora Apostolorum in varios errores fideles prolapsi fuissent.* Ad quæ hæc habeat. Veram Christi ecclesiam, non solos Apostolos ego intelligo, sed omnes quicunque doctrinam Apostolicam sectantur, maxime verò, qui ei obediunt. Apostolos solos esse dico,

Terminos mutat Borcovius.

quorum autoritate in rebus ad religionem pertinentibus ſtandum ſit, & præter eos, nullius alterius hominis, vel etiam eccleſiæ, quantumvis Apoſtolicæ, nedum illi, quæ ſucceſſione tantùm Apoſtolica eſſe gaudet. Pro omnibus Chriſtus mortuus eſt: ſed non omnes, pro quibus mortuus eſt, pares ſunt, & ita audiendi, ut Apoſtoli. Eccleſiam ſuam morte Apoſtolorum Chriſtus terminari noluit. voluit enim, ut omnes eſſent veritati, quam cœlitus attulerat, perpetuò obſequentiſſimi: Sed quia tanta erat hominum perverſitas, ut nollent Evangelio, quod omnibus humanis commodis nos ſpoliat, & ſola immortalitatis ſpe contentos nos eſſe, cum tenui rerum hujus ſeculi poſſeſſione, jubet, parére, permiſit, ut eò ruerent homines, quò tendebant, (Act: 20. 29. 2. Theſſ: 2. 7.) idq; non tantùm poſt diſceſſionē Apoſtolorum, ut Scriptura loquitur, verùm etiam ipſis adhuc viventibus. Interim illis, qui ipſi adhærebant, ſemper adfuit ubique locorum, & adfuturus eſt ubicunque futuri ſunt, Chriſtus, ita, ut primis Apoſtolis adfuit, qui verborum ex Matthæo allegatorum verus ſenſus eſt. Dicat igitur, egregium fuiſſe vel non, Borcovius, ſi ſtatim poſt tempora Apoſtolorum in varios errores fideles prolapſi ſint, & ſi id Scriptura teſtetur, certè, quantumvis mirum ſit, verum tamen eſſe neceſſe eſt. Nec is mendacem Chriſtum facit, aut de providentia ejus impiè ſentit, qui Chriſtum ibì tantùm futurum ait, ubi ſe futurum promiſit: ſed is, quid dicat, non attendit, qui ita cæcus fertur ad quævis prænuncianda, quæ ſemel conceptæ opinioni de eccleſiæ duratione favere autumat, interim verò & rationi & Sacris literis ſunt contraria quam maximè. Et hactenus de eccleſia. Videamus etiam de miſſione Miniſtrorum.

REFUTATIO CAPITIS X. cui titulum fecit; *Prædicantes Evangelicorum & Anabaptiſtarum a nullo miſſos eſſe, & ideo Miniſtros verbi Dei eſſe non poſſe.*

NOs, quos Anabaptiſtas injuriâ appellat Borcovius, in hoc argumento Borcovii conſequentiā potiſſimùm negamus: alii aſſumtionem. Cum aliis igitur alio modo agat; nobiſcū ita, ut nos argumentū impugnamus. Doceat, neminem Miniſtrum verbi Dei eſſe poſſe, niſi miſſus ſit ab aliquo: & vicerit. Hoc antequam aggrediatur, quædam parerga attingit, ad quæ etiam nos παρέργως aliquid reſpondebimus. Concedimus nos ſponte noſtra, miniſtros, qui à Papatu receſſerunt, non eſſe Prophetas aut Apoſtolos, quippe qui errare poſſint, quod in Prophetas & Apoſtolos non cadit. Hanc noſtram conceſſionem cum Miedzibozio Borcovius, ac ſi illis faveret, arripiunt, &

unt, &

unt, & addunt, *imò re ipſa nos errare*. Nudè Miedziboziusdixerat, id conſtare ex antiquis hæreſibus a nobis excitatis. Reſponderam ego, hoc eſſe principium petere & nugari. Borcovius ergo defenſor Miedzibozii, illud hoc modo probat: *Nam cum Simone Mago opera bona à juſtificatione excluſerunt: (nempe miniſtri noſtri) cum Manichæo, liberum arbitrium ſuſtulerunt: cum Florino, Deum cauſam peccati fecerunt*, & addit, *ſe loqui de omnibus miniſtris a quacunque tandem ſecta ſint*. At hæc probatio duplex habet vitium. Nam nec protinus hæreſis eſt, quod pro hæreſi habitum eſt olim & nunc habetur: nec ea, quæ hîc recenſet Borcovius, ad omnes eos pertinent, qui a Papatu receſſerunt. Noſtri enim cœtus & alii etiam, nec opera bona a juſtificatione excludunt, nec liberum arbitrium negant: Deum verò cauſam peccati facere, ſummum ſcelus judicant. Quid igitur valent iſta otioſa Borcovii verba? Deinde ait, me impudenter facere, qui principium peti a Miedzibozio dicam: & ait: *Certè conſtat iſta, quæ commemoravi, pro hæreſibus ab omni antiquitate habita eſſe, & primos eorum autores, tum propter alia, tum maximè propter hoſce errores hæreticos fuiße appellatos*. Sed quæritur, an jure ſint habiti. Non omnis enim, qui errat aliqua in re, protinus eſt hæreticus, ſed is ſolùm hæreticus habendus eſt, ut antea etiam diximus, qui talem vel tales ſequitur ſententias, quæ fidem in Chriſtum tollunt. Poſſet autem aliquis, certo reſpectu bona opera a juſtificatione excludere, quatenus non agnoſceret, ea eſſe cauſam juſtificationis efficientem ullam: interim tamen ea ad ſalutem conſequendam ſuo modo requiri, ſtatuere, qui error licet gravis & periculoſus eſſet, non tamen propterea a Chriſti eccleſia is, qui eum ſectaretur, rejiciendus eſſet ulla ratione. Poſſet etiam aliquis liberum arbitrium negare, locis quibusdam ſacræ ſcripturæ malè intellectis adductus: interim tamen ſtatuere, hominem poſſe, nempe alio modo, in Chriſtum credere, & eidem obedire, & ſic error iſte refutandus, ipſe verò erroris defenſor tolerandus eſſet. Denique ſi quis directè diceret, Deum eſſe cauſam peccati, & in eo perſeveraret, proculdubio pro hæretico habendus, & vitandus omnino eſſet: at ſi id non diceret, nec pro eo, qui id diceret, haberi vellet, imò ſe ita ſentire pernegaret: interim verò ex ſententia, quam ſectetur, id conſequeretur, graviter is quidem admonendus eſſet, ne in tali errore perſeveret, pro hæretico tamen habendus non eſſet, ſi neget, ſe intelligere, id ex ſua ſententia ſequi, &, quod maximum eſt, ſi in Chriſtum verè credat, & eidem obediat. Itaque etiamſi conſtet, nos omnes qui a Papatu receſſimus, in talibus errare: (quod de quibusdam tantùm dici poteſt) nihil hoc contra nos faceret, qui confitemur, nos errare

Quis hæreticus.

Non omnis error hæreſis eſt.

posse, nisi doceatur, errores illos tales esse, qui fidem in Iesum Christum, sine qua salus nulla est, tollant, quod fieri non posse persuasissimum nobis est. Deinde, ut antea dixi, nihil hoc totum contra Socinum & nos nominatim facit. Sumus enim ab istis erroribus omnes alienissimi, & eos etiam reprehendimus, ut Borcovius: licet pro hæretico propterea neminem habeamus, si, ut fieri potest, per ea fides in Christum & obedientia illi debita non tollatur.

Denique mihi objicit, *quòd principium petam, dum dico, eos, qui à Papatu discesserunt, Apostolicam doctrinam profiteri. Se enim cum suis id negare, imò nobis objicere, quòd per speciem doctrinæ Apostolicæ hominibus ea obtrudamus, quæ nunquam in Christi ecclesia audita sint.* At ego ajo, primùm Borcovium hoc ipso Miedzibozium accusare. Nam si hoc est verè principium petere, pro certo, id, de quo inter partes controversia est, ponere, ut ait Borcovius, quomodo Miedzibozius principium non petiit, cùm probaturus, nos errare, satis habuit dicere, *ut patet ex antiquiis hæresibus ab eis excitatis?* Certè enim, dum hoc dicit Miedzibozius, ponit pro certo id, de quo inter nos & vos controvertitur. Deinde nego id esse principium petere, quod ego facio. Principii enim petitio tunc potissimùm committitur, quando quis probaturus aliquid, affert æquè incertum, atque illud est, quod probandum erat. At ego hîc nihil probo: Sed nudè tantùm affero contrarium ejus, quod affirmat Miedzibozius. Quod verissimum esse negari non potest. Nihil enim aliud omnes, qui a Papatu recessimus, profitemur, quàm doctrinam Apostolicam, & ex ea omnia dogmata nostra probare nitimur. An verò rectè hoc faciamus, hæc alia quæstio est.

Quando principium petatur.

Porrò cùm ministros non esse Apostolos, probare vellet Miedzibozius eo, quòd nullus propheta Witeberga prodierit, responderam ego, Ministros ipsos hoc non postulare, ut pro Apostolis habeantur. Frustra igitur dici, eos pro talibus a Miedzibozio non haberi. Dixeram etiam, nuspiam legi Româ prodituros Apostolos, & tamen quotidie, eos inde prodire. Addideram denique, non ad locum alliganda esse divina dona. Ad hęc respondet Borcovius, *Nuspiam quidem legi, Romà Apostolos prodituros: legi tamen, Ierosolymis fieri debuisse, ab hac civitate profectos Petrum & Paulum in urbe Roma ecclesiam Christi constituisse, unde Romana ecclesia sit Apostolica, non item Witenbergica, quæ ad nullum Apostolum originem suum referre possit.* Ego verò iterum dico, Ipsemet Borcovius fatetur, nuspiam legi Româ prodituros Apostolos. Quomodo igitur me reprehendere potest, qui id affirmem? Nec juvat quicquam, quòd ait, Petrum & Paulum Romanam

Seipsum refutat Borcovius.

nam ecclesiam constituisse. Primùm enim hoc nusquam legitur in sacris literis. De hujus autem modi lectione sermo nunc est. Deinde etiamsi Petrus & Paulus Romæ ecclesiam constituissent, num sequetur inde, quòd Româ prodierint? Minimè. Tantùm enim hinc patet, quòd Romæ fuerint. Prodire autem alicunde, est, mitti inde ad Apostolatum, ut de Ierosolymis suprà docuerat Borcovius. Iam si ex eo, quòd Apostoli alicubi fuerunt, & ecclesiam ibi constituerunt, colligere licet, inde Apostolos prodire posse vel prodire, ex pluribus locis prodeuntes Apostolos habebimus, quàm ex una Roma. Cùm certum sit, in pluribus locis ipsum Paulum & fortasse etiam Petrum fuisse, & ecclesias ibi constituisse, & tamen nollet proculdubio concedere Borcovius, Apostolos inde prodire. Credit enim ex illis post Petrum & Paulum tales prodiisse, quos pro detestabilissimis habet hæreticis. Quid hîc dicet Borcovius? Dicet fortasse, alios locos corruptos fuisse, Romam non item. At hoc dicat illis, qui ecclesiam ipsius & ejus defensores audire coguntur, sine ratione & contra rationem. Nam si ulla ecclesia a Christi religione aberravit, aberravit Romana, ut jure Græci suas cathedras ostentare adversus Romanenses videantur, ut pote, quos tanta fidei & morum corruptio nunquam invasit, quanta Romanam sedem, de quo, qui velit, legat, vel meminerit multorum Pontificiorum scriptorum de corruptela ecclesiæ Romanæ, quæ alibi a nostris citata sunt, & inter alia Petrarchæ Poëtæ Itali.

Petrus & Paulus Româ non prodierunt.

Nulla ecclesia ab errore libera est necessariò.

Dixerat inter alia etiam Miedzibozius, *ideo meritò non deberi Apostolos vocari Ministros, qui a Papatu recesserunt, quia nihil Apostolicum in illis appareat: sed illa potiùs, quæ omnibus hæreticis semper fuerunt communia, nempe superbiam, doctrinæ inconstantiam, seditiones, bella & hujusmodi.* Responderam ego: 1. Frustra rationes afferri, quare aliquis non sit Apostolus, cùm is ipse, de quo quæstio est, nolit haberi pro Apostolo; & hoc esse, præpeditum animo, non attendere id, de quo sermo est, quod nunc iterum dico, & Borcovium pertinaciæ, cujus reum feceram Miedzibozium, defensorem esse affirmo. Dixeram deinde, vitiorum istorum indicia in quibusdam apparere potuisse. hoc enim eos secum attulisse ex Papatu: interim verò hoc ipsi Ministrorum ordini fraudi esse non debere. Ita enim hac in re proficere ecclesias istas omnes, ut ad canonem Apostolicorum indies magis sint conformes ipsorum Ministri, qualium et iã magnus numerus seculo hoc præterito extiterit. Docueram etiam, subdolè id superbiam appellari, quòd zelus divinæ gloriæ jure censeri debeat, dum scilicet homines quidam ab initio pauci & parvi, tot hominum tam potentium myriadibus sese opposuerũt. Hoc verò superbiam esse, neminem

Repetitio ante dictorum.

ſanæ mentis dicturum, cùm nimis multo illis hæc ſuperbia conſtiterit. Nam & famæ, & bonorum, & vitæ denique jacturam facere eos oportuiſſe, qui iſto modo Papatui ſeſe oppoſuerunt. Inconſtantiam pariter oſtenderam id injuriâ dici, quòd in veritate indies eccleſiæ & Miniſtri proficiant. Hanc enim eſſe naturam veritatis, ut a parvis principiis ad perfectionem tendat, & ut non ſemel omnia corrupta fuere, ſic nec omnia ſemel inſtaurari, ob hominum infirmitatem, potuiſſe. Seditiones & bella ſi quæ orta ſint, accenſa denuo luce Evangelii, id miniſtris injuriâ aſcribi, dixeram, cùm etiam, Apoſtolis veritatem Evangelicam annunciantibus, talia exorta ſint, qui tamen procul ab omni hæreſi aberant. Et ſi tamen animus quorundam ab his rebus non abhorruit, dixeram, id per errorem (quem ex Papatu ſecum attulerant) factum fuiſſe, quòd crederent, liberum eſſe religionem vi & armis defendere. Hoc autem non niſi cum ſumma calumnia de omnibus dici, qui a Papatu receſſerunt. cùm ſint inter eos, qui ab hiſce rebus prorſus abhorreant, & omnia pati, expedire putent potiùs, quàm bellum movere, nedum adverſus magiſtratum, ſed nec adverſus quempiam alium. Ad hæc quid Borcovius. *Lutheri, ait, ſuperbia tanta fuit, ut eum etiam ſui ferre non poſſent, de quo multa ab ipſis Evangelicis ſcripta reperies.* Sed nunc de Miniſtris, qui a Papatu receſſerunt, ſermo erat inſtitutus. Num idem Lutherus & omnes Miniſtri? Fuerit ſuperbus Lutherus, quid hoc ad alios infinitos? An non fieri potuit, ut is, qui primus glaciem perfregit, eſſet ſuperbus, alii verò alieni a ſuperbia, qui non Lutherum, ſed Chriſtum ſibi in pietate & moribus imitandum propoſuerant, etiamſi tandem a Luthero revelatas ſententias ſequerentur. Equidem non paucos novi Lutheranæ religionis miniſtros, homines verè modeſtos & humiles, & ſolida pietate in Deũ & homines inſignes: & tales fuiſſe perplurimos certius eſt, quàm ut probari debeat, quantumvis pontificii ſacrificuli illis apud credulum & impiũ vulgus detrahant. Quid verò de illis dicam, qui a Luthero receſſerunt, & alias eccleſias conſtituerunt, qui, in unum collati, numero proculdubio ſuperant Lutheranos? Inter illos ſanè, viros extitiſſe & extare, multiplici ut eruditione ita etiam pietatate conſpicuos, & ab omni ſuperbia alieniſſimos, nemo niſi indivia ipſa & malevolentia negare poteſt. Sed & Lutherum deſerere non decet in hac criminatione. Nam quod quidam ex ipſis Evangelicis de illo ſcripſerunt, id non a ſuperbia in Luthero profectum eſſe dici poteſt, ſed vel a quodam maſculo ſpiritu, quem Deus illi, qui primus tantam rem aggredi debuit, indiderat, vel ab aliqua (ut rigidiſſimis etiam cenſoribus ſatis fiat) ignorantia vel errore, quòd

Defenduntur miniſtri Evangelici. (margin, beside "dem a Luthero revelatas…")

Lutherus defenditur. (margin, beside "Deus illi…")

quòd scilicet ea,quæ ab aliis nova ad religionem stabiliendam afferebantur, nimis liberè rejiciebat, & quorundam inter Evangelicos importunitatem, quorundam etiam, in negotio religionis procurando, meticulositatem graviter perstringebat. Quæ omnia,licet,si ad normam Evangelicæ pietatis exactam censeantur, approbari non possint:non sunt tamen illud superbiæ peccatum, quod homines necessariò salute æterna privet. Non omnes enim eodem modo agunt omnia,nec ut agant,semper necesse est.

Ait iterum Borcovius:*Iam incõstantia doctrinæ talis est & fuit, ut rectè quidam de illis dixerit:Quid hodie credant,scio, quid cras credituri sint,nescio.* Tale quid ab initio reformationis ecclesiarum,in rebus ad salutem utilibus, factum fuisse, & nunc etiam fieri posse, equidem non negandum esse puto. Quid enim mirum, eos, qui cùm nec Prophetæ,nec Apostoli essent,aut sint,sed ex solis sacris literis peterẽt & petant,quicquid contra Papatum afferebant,indies in cognitione veritatis profecisse? Vt enim Prophetarum & Apostolorum est,omnia simul & semel scire,quæ ad eorum munus pertinent,absque ullo studio & labore: ita ad doctores & pastores ecclesiæ Christi constituendos,sufficit,si ex collatione scripturæ indies ea addiscant, quæ munus ipsorum concernunt, ut exemplum ipsius Timothei docet, quem Paulum lectioni & sacris literis incumbere jubet seriò. Quanquam,per Dei gratiam,ita jam confirmata sunt ea,quæ ad salutem necessaria simpliciter sunt,ut inconstantiæ locus nullus sit prorsus,quin imò inter omnes de illis satis rectè convenit: quæ verò ad salutem utilia sunt,in iis ita proficiunt ecclesiæ reformatæ & eorum Ministri, ut bona spes sit, vel omnes tandem idem sensuros, vel saltem invicem ita se toleraturos, ut concordia & pax fraterna sarta tecta maneat. Qua in re, dum ecclesias imitamur Apostolicas, nulla inconstantiæ nota inuri nobis potest.

Proficere in veritate, licet.

1. Tim: 4. 16.
2. Tim: 3. 15.

Vnitas ecclesiarum in rebus ad salutem necessariis.

Ait denique Borcovius: *De tumultibus & seditionibus nihil attinet dicere, cùm hoc Gallia,Germania,Belgium,cæteræque provinciæ satis loquantur, quæ domesticis motibus exagitatæ,nedum planè conquieverunt.* At ego: Nihil quidem attinet dicere de tumultibus & bellis, quòd fuerint vel etiamnum sint:sed multùm attinebat dicere vel docere potiùs,ea ministris autoribus facta esse. Sunt enim multi ex ministris,qui bella omnia prorsus improbant: reliqui verò,qui belligerari licere autumant, non tam seditiones & bella moverunt, quàm vel vim illatam,repellendam; vel inferendam,avertendam esse suaserunt, vel saltem senserunt. Hoc verò,quia licere ipse Borcovius non diffitetur,quomodo reprehendere potest?

Ministri bellorum autores non fuerunt.

His ita expeditis, justum erat, ut Borcovius etiam suos Pontifices & spirituales excusaret. Hos enim ego & superbiæ, & inconstantiæ, & seditionum accusâram. Et si superbia, inconstantia doctrinæ, bella, seditiones non permittunt, ut quis sit minister, vel ecclesiæ doctor, quod nos tantùm nobis sumimus, quomodo permittent eadem vitia, ut aliquis sit Apostolorum vicarius, quod sibi cum suis asseclis vendicat Romanus Pontifex? Superbiam docueram eo, quòd Papa Romanus & ejus asseclæ, in omnia quæ sunt, absolutum sibi dominium arrogent, & nullo prorsus jure obligari velint, & omnes denique præ se ita contemnant, ac si soli homines essent, cujus etiam hoc scriptum Borcovianum non minimo est argumento. Inconstantiam doctrinæ ex eo ostenderam, quòd, ipsis etiam Pontificiis testibus, nec talis confessio, nec tales ritus ab initio fuerint in ipsa ecclesia Romana, quales nunc sunt. Tot enim ferè habere additamenta ipsorum religionem & ritus ecclesiasticos, quot fuêre Papæ & concilia, ut ex historiis constat. Bella & seditiones, quæ, multis retro seculis, & præsertim hoc nostro, orta sunt, plæraque Pontifici Romano & ejus asseclis tribuenda esse dixeram: Lanienarum verò omnium, quæ ab annis retro 80. extiterunt, solum Pontificem Romanum, & ejus Monachos veteres & recentiores Iesuitas, causam fuisse indicaveram; idque ipsos etiam Monachos & Iesuitas, qui Pontificis Romani sunt satellites, non negare. Sed hæc omnia sicco pede transire mavult Borcovius, quàm Pontificem suum & suos socios prodere. Sic enim ait: *Conaris tu quidem ista amoliri & in Papam transferre, sed frustra.* An frustra, judicet lector ex eo, quod, necessitate coactus, modò ex defensione mea huc transtuli. Quomodo verò probat Borcovius, id quod affirmat? Sic igitur ait: *Satis enim constat, quid Lutherus in Germania, quid Calvinistæ in Gallia, quid vestri Anabaptistæ in Hollandia & alibi fecerunt.* At non hoc ostendendum erat, quid alii fecerint: sed, an non id fecerit Pontifex Romanus, quod illi a me objectum fuerat. Nam si verum esset, quod ait Borcovius, tam Lutherus quàm Pontifex Romanus accusandus esset; nec posset culpa Lutheri Papam Romanum immunem a culpa facere: Iam verò calumniosum prorsus est, quod Luthero & Calvinistis affingitur. Nunquam enim bella ob religionem cuiquam intulerunt, sed illata tantùm repulerunt. Hoc autem licere credit Borcovius. Quos verò Anabaptistæ in Hollandia excitârunt tumultus, quo jure aut quâ conscientiâ tandem nobis objiciuntur? Cùm nos nec Anabaptistæ simus; nec ista ullo modo approbemus. Cogitet Borcovius, quàm gratum hoc illi futurum sit, si dicam, eum vel socios ejus, esse Regum Christianorum sicarios, quia Monachi Reges interemisse

Superbia ecclesiæ Romanæ.

Inconstantia doctrinæ ecclesiæ Romanæ.

Bellorum & lanienarum causa ecclesiæ Romanæ.

Malevolentia Borcovii.

interemisse credantur: & tamen negare nequit, ejusdem fuisse ordinis illos, cujus ipse est vel ejus socii. Et sic etiam istud dilutum est, quod iterum ait Borcovius, *Apostolos nunquam classicum cecinisse ad bella Dominis inferenda, ut Lutherus fecit, & alii nostri.* Id enim fecerunt, quod ipsemet Borcovius, rectè fieri posse, cum suis, credit, nempe bellum illatum religionis causâ etiam a domino, repelli jure posse. Quanquam nos hoc prorsus improbamus, &, cum Christi religione id nullo modo convenire, persuasum habemus.

Sed jam tandem, missis parergis, videamus, quid ad rem dicat Borcovius? Res est: An liceat docere absque missione, hoc est, an absque antegressa humana vocatione & licentia, ab aliis data, quam ille mediatam missionem appellat, liceat ei, qui ad docendum alios aptus & vitæ est inculpatæ, alios docere Christi Evangelium. Notandum enim hîc inprimis illud est, nullam missionem, quæ ab hominibus proficiscatur, vel mediatam dari. Missio solius Dei est & Iesu Christi: adeo ut nec ipsi Apostoli quenquam mittere, propriè loquendo, potuerint, aut misisse legantur. Modus quo ad annunciandum Evangelium homines apti fiunt, duplex dici potest, alter per missorem, quæ Apostolis & aliis fortasse paucis eorum sociis contigit: alter per acquisitionem eorum, quæ Paulus in episcopo requirit. Ille modus penes solum Deum est & Christum: hic penes homines perpetuò. Quo ita breviter indicato, videamus rem ipsam. Pontificii, absque missione (quam vocant) mediata, docere alicui alios licere, nullo modo concedunt: nos id fieri posse credimus, dummodo sit ad docendum alios aptitudo: Affert Miedzibozius ad astruendum, quod sentit, locum Heb. 5. *Nemo sumit sibi honorem, sed vocatus a Deo, sicut Aaron.* & Rom. 10. *Quomodo prædicabunt, nisi missi sint?* Ad priorem ego responderam. 1. Autorem non de omni honore, sed tantùm de sacerdotali loqui, qualis non est eorum, qui alios docent. Ad hoc quid Borcovius? *Futilis plane est, ait, responsio ista. Nam Apostolus loquitur generatim de quovis honore in ministeriis, quæ pertinent ad Deum. Quod autem de Aarone dicit, id exempli tantùm causâ affert,* & deinde sensum Apostoli ascribit. Ego vero Borcovium accuso, qui, cùm ratio ipsi afferenda esset, quâ probaretur, hîc de omni honore sermonem esse, sensum Apostoli tantùm exprimere voluerit. Nam sensum afferendo plerunque petitionis principii fallacia committitur, & sensus, quem adversarius objicit, rejici semper jure potest: ratio verò non item. Quomodo autem de quovis honore in ministeriis, quæ ad Deum pertinent, sermo esse potest Heb. 5. cùm ibi de uno tantùm honore agatur? Dixerat autor ille, adhortaturus nos ad constan-

Status quæstionis.

Missio mediata nulla est.

Heb: 5. de certo honore agi.

conſtantiam in Chriſti religione, c. 4. 15. nos habere talem Pontificem, qui poſſit compati noſtris infirmitatibus. Hoc probaturus vel potiùs declaraturus, c. 5. (ut ex particula γὰρ apparet) ait, hanc fuiſſe conſuetudinem in lege, ut talis Pontifex ex hominibus eligeretur, qui poſſet condolere iis, qui ignorant & errant, & proinde ut pro populo, ſic etiam pro ſe ipſo offerret pro peccatis. Hoc abſoluto, non rationem addit ullam, ut videtur velle Borcovius, ſed, ut conjunctio *Et* docet, alterum addit, ad eundem Pontificem conſtituendum pertinens. Nempe conſtitutionem illam Pontificis non pependiſſe ex humana autoritate, ſed ex Dei vocatione, dum ait: *Et nemo ſumit honorem, ſed vocatus a Deo ut Aaron,* qui primus hujus ordinis ſacerdotalis autor fuerat. Et hęc duo deinceps inverſo ordine de Chriſto etiã probat, nempe eum & a Deo conſtitutum eſſe pontificem, & talem fuiſſe, qui ipſe imbecillitate circumdatus eſſet. Vnde conſtat, eum de ſolo Pontificatus honore agere. Quod etiam quidam interpretes hac in re minimè ſuſpecti indicârunt, dum voci honorem, vocem *hunc* antepoſuerunt, hoc modo: neque ſibi ipſi quiſquam ſumit hunc honorem, quia ſcilicet in Græco eſt τὴν τιμὴν.

Indicarâm etiam in hac reſponſione mea, propterea hunc locum ad propoſitum non facere, quia munus docendi non tam ſit honor quàm labor. Laborem autem ſumere ſemper licere: honores non item. Quod Borcovius omiſit. Nunc addo, etiamſi tandem de muneribus vel miniſteriis in genere ſermo eſſet, quæ ad Deum pertinent: hoc tamen totum ad vetus tantùm Fœdus referendum eſſe. In illo enim pręcepta Dei de iſta ordinatione extabant expreſſa: At in Novo nullum hujus ordinationis, tanquã præceptæ & neceſſariæ, vel minimum eſt veſtigium.

Heb: 5. de ſolis veteris Teſtamenti honoribus agi.

Reſponderam etiam alio modo: (non quòd viderem, ut ait Borcovius, priorem reſponſionem meam non valere. non enim ſemper, qui duplicem affert reſponſionem, dubitat de altera, ſed ut duplici reſponſione infirmitatem tantò majorem argumenti Miedzibozii oſtenderem.) Non ſumere ſibi miniſtros munus docendi. Eũ enim ſumere aliquid, qui ſibi arrogat, quod ei non debetur: At iis, qui ad docendum apti, & vitæ ſunt inculpatæ, deberi munus docendi. Sed hoc etiam nihil valere ait Borcovius. *Non enim,* ait, *quia aptus eſt quiſpiam, ideo ſe ingerere debet. Hac ratione ſequeretur, ſi quis eßet aptus ad regendum, poße eum regnum aliquod occupare, invitis etiam illis, qui jus habent creandi reges, quo nihil poteſt eſſe abſurdius. Aptitudo cujuspiam ſervit ad hoc, ut poſſit eligi & vocari ad miniſterium aliquod: at ut reipſa ſeſe ingerat, hoc & ratio & experientia refellit.* Sed ad rem non reſpondet Borcovius. Non enim quæritur, an

Duplex ad unum argumentum datur reſponſio.

tur, an

tur, an is, qui aptus sit ad ministerium, sese ingerere debeat: sed, an is sumat honorem muneris docendi, hoc est, an sibi id arroget, quod ei non debetur, qui aptus sit ad docendum & vitæ inculpatæ, hoc verè in quæstione est. Non sumere autem eum sibi honorem istum, si ad docendum aptus sit, & vitæ inculpatæ, ex eo constat, quòd Paulus in eo, qui Episcopatum concupiscit, tantùm hæc duo requirat. Quibus existentibus jam totum id est, quod ad ministrum constituendum necessarium est. Electio illa & vocatio non est de natura Episcopatus, sed pro ratione temporis usurpari potest, ad decorum conservãdum & ordinem: Quin imò, si necessaria sit vocatio, debetur ei, qui aptus sit ad docendum & vitæ inculpatæ, ab iis penes quos ista electio est, si modò penes aliquos est: & si non offeratur illi, potest legitimè munere docendi alios fungi, imò fungi eo debet, si ita salus proximorum requirat, nisi graves Deo pœnas dare velit. Perinde enim est, ac si quis, cùm proximi salutem procurare posset, susque deque id haberet, quod peccatum esse gravissimum, nemo non videt.

Non sumit munus docendi, qui ad illud aptus est

Instantia de regno dissimilis prorsus est, præsertim si jam constituta sit Respublica, & regem suum habeat. Esset enim hoc contra omnem justitiam, invadere aliena: At dum quis munus docendi alios affectat, neminem lædit, commodat autem plurimis. Nisi fortè fingat Episcopatus Christianos Borcovius ex suis, quos nemo, nisi alius pellatur, vel cedat, occupare potest: At tales nunquam fuere ii, qui in Christi ecclesia olim vigebant & hodie vigent: Imò semper optandum est, ut Deus tales extrudat, qui fideliter gregis Christi curam gerant.

Ad alterum locum, Rom: 10. responderam, Paulum loqui ibi de tali annunciatione, quæ, simpliciter & naturâ suâ fieri nequeat: non autem de ea, quæ cùm fieri possit per se, legitimè fieri nequeat, idque loquendi modis ibidem additis confirmaveram: *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt? Quomodo autem credent, quod non audiverunt?* Horum enim verborum sensus non is est, nemini licere invocare eum, in quem non credidit, aut nemini licere credere aliquid, quod non audiverit. hoc enim esset planè ineptum & ridiculum. Sed sensus est: nullo modo fieri posse, quantumvis quàm maximè velit, ut aliquis eum invocet, in quem non credidit, & ut aliquis id credat, quod non audivit. Vnde constat, verborum, quæ mox sequũtur, *Quomodo autem prædicabũt, nisi missi sint*, non eum etiam sensum esse, nemini licere docere, nisi mittatur, sed neminem ulla ratione posse prędicare, hoc est, rem novam annunciare, nisi mittatur, hoc est, nisi a Deo id ei munus imponatur. At hodie controversia non est, an doce-

Rom: 10. de impossibilitate docendi loquitur.

re ministri possint: sed an, etiamsi possint, id eis liceat. Itaque locum istum nihil prorsus ad rem facere, jure dixeram. Borcovius me & ineptum & ridiculum esse ait. Ineptum, quòd dicam, Paulum hîc de rebus novis & inauditis loqui, cùm de prædicatione verbi Dei sermonem habeat, quæ in ecclesia fieri solet. Ridiculum, quòd dicam, Paulum loqui de re impossibili. *Nam, ait, esto sanè: loquatur Apostolus de impossibili, tamen istud impossibile, de quo ipse loquitur, idem planè est quod illicitum. Agit enim ille non de impossibilitate Physica sed morali. Quod enim non licet, etiam moraliter fieri non potest: estque talis loquendi modus etiam in scriptura usitatus. Ita enim legimus de Ioseph, qui cùm sollicitaretur ad flagitium ab uxore Putipharis, his verbis usus est: Quomodo poßum facere hoc malum & peccare in Dominum meum? An Ioseph non potuit facere simpliciter quod petebatur? certè potuit: sed dixit se non posse, quia non licebat. Idem esto judicium de hoc loco. Vult Apostolus non poße quenquam licitè prædicare, nisi fuerit mißus: si non potest licitè, cur ergo Ministri licere sibi putant? Itaque ex ore tuo te judico serve nequam.* Ad hæc iterum respondeo. Non ego ineptus sum, qui dico, Paulum de prædicatione vel potiùs annunciatione loqui, quæ vox non omne genus docendi eo in loco complectatur, sed illud tantum, quo novum & inauditum aliquid in mundum affertur; idque postea comprobo. quis enim nescit hanc esse propriam prædicationem vel annunciationem: eam verò de qua nunc sermo est, quando scilicet quis olim tradita, aliis ulteriùs proponit, esse impropriam? Sed ineptus est ipse Borcovius, qui, de novis & inauditis Apostolum loqui, ideo negat, quia sermonem habeat de prædicatione verbi Dei, quæ in ecclesia fieri soleat. Quasi verò illa ipsa prædicatio verbi Dei, quæ in ecclesia fieri solet, non possit duplici isto modo considerari, quem modò exposui, ut & is, qui primus omnium aliquid prædicat, & is qui semel prædicatum ulteriùs propagat, prædicare dicatur verbum Dei in ecclesia, quamvis magis propriè ille, quàm hic: et illi missionem necessariam esse Paulus dicat, huic verò non item. Quemadmodum si quis Regis alicujus subditis leges & mandata antea inaudita afferret, testimonio legationis sibi commissæ opus haberet: eum verò, qui alios, ad leges & mandata illa regia semel allata & confirmata, exequenda adhortaretur, nullo modo legationis testimonium exhibere teneri, omnes sanæ mentis contestantur. In eo porrò, in quo me ridiculum facit, consideret lector prudens, quomodo se gerat Borcovius. Ait, *impossibile, de quo Paulus loquitur, idem esse planè, quod illicitum.* Qua verò fretus ratione? Impossibile enim nihil cum illicito habet commune. *Quia*, inquit, *Paulus agit non de impossi-*

Duplex prædicatio in ecclesia Christi.

Simile.

impossibilitate Phisica, sed morali. Hoc verò quo argumento iterum probat? Nullo sanè. Ego verò Paulum ajo de impossibilitate loqui, quæ licet non sit physica, physicæ tamen similis est, quæ Logica impossibilitas appellari potest, cùm scilicet impossibile esse dicitur, ut, ubi causa non est, detur effectus. Qualis illa est: Impossibile est aliquem invocare, in quem quis non credit: impossibile est, aliquem credere, quod non audivit. Vnde videre potest Borcovius, nihil ad rem facere id, quod de Iosepho affert, qui id se facere non posse dicebat, quod non licebat. Hîc enim figura quædam phrasis agnoscenda necessariò est, cui in verbis Pauli nullus est locus. Videre etiam potest, falsum esse, Paulum velle, non posse quenquam licitè prædicare nisi fuerit missus? Videre denique potest, quàm modestè & quam verè verba ista Christi in me strinxerit: *Itaque ex ore tuo te judico serve nequam.* Christus eum, qui sibi non serviit, ut par erat, servum nequam appellare potest: At Borcovius quid in me juris habet? cujus me criminis convicit? Sed quid non licet illis, qui neminem verentur aut metuunt? Sis linguæ tuæ Dominus Borcovi: ego aurium & oculorum ero.

Attulerat præter hos duos locos sacræ Scripturæ, rationem etiam Miedzibozius, quare sine missione nemo docere debeat, perpetuum morem ecclesiæ, quòd nemo scilicet ingesserit se, sed missi ab aliis ministri fuerint: idque exemplo Apostolorum: Pauli & Barnabæ, Timothei & Titi illustrarat. Responderam ego primùm, non esse necessarium expectare, donec aliquis ab aliis mittatur, cùm Paulus dicat, eum qui Episcopatum concupiscit, bonum opus concupiscere. Hoc sic aggreditur Borcovius: Id quod dico de Episcopatu, frivolum esse ait, & negat istam consecutionem: Licet concupiscere, Ergo etiam aggredi, Episcopatum. *Requiri enim, ait, ut ab his, quorum interest, ad hoc illi facta fuerit potestas.* Ego verò dico, rectam esse istam consecutionem: Si licet concupiscere, Ergo etiam licet aggredi docendi munus. Nam concupiscere isto in loco aliud nihil est, quàm aggredi munus docendi. Quis enim dubitare poterat, eum qui in animo suo concupiscit Episcopatum, absque functione illius, illum rem bonam animo versare, ut hoc Apostolo docendum fuerit? At posse aliquem munus illud sibi sumere sponte sua, & illud aggredi absque singulari missione, vocatione, aut electione, dubitari poterat, ob magnam ejus dignitatem. Docet igitur Paulus rectè id fieri, & jure posse unumquemque id aggredi, modò ad id aptus sit, quod aggredi cogitat vel cupit, quam aptitudinem statim etiam copiosè describit, etiamsi tandem a nemine vocetur vel mittatur. Et causa hujus doctrinæ

Quid sit concupiscere episcopatū.

Cur Paulus libertatem concedat affectādi munus docendi.

Apostolicæ ea esse videtur, quòd paucos futuros Spiritus sanctus præviderit, qui munus alios docendi aggressuri essent, ob nimiam illius difficultatem & molestias infinitas, & ob id potissimum, quòd nunquam commodis terrenis frui posse videantur, qui verè & ex animo munere hoc fungi volunt. Deinde licere ei etiam aggredi munus docendi, cui licet concupiscere, absque ulla aliorum vocatione aut missione, hinc constat, quòd nemo sit, cui potestas ista vocandi alios data sit: & principium petit Borcovius, dum istam vocationem expectandam esse docet. Imò si quis sit ad docendum alios aptus, & vitæ inculpatæ, eum alii pro Episcopo suo, si ita opus sit, recipere tenentur. Fingamus denique neminem esse, qui aliquem vocare aut mittere possit. num ideò munus docendi alios omittendum est? Vt, si in ea mundi parte, ubi hactenus Evangelii nulla fuit notitia, innotesceret illud: agnosceret aliquis, verum esse Christi Evangelium: agnosceret sui esse officii, aliis etiam idem Evangelium commendare: nemo esset in ista regione, qui illum vocare ad illud officium posset: nesciret etiam alibi esse, a quibus sibi potestas impetranda esset, vel nesciret, sibi potestate aliqua ad eam rem opus esse, cùm nusquam id Evangelium testetur, num propterea alios Christi Evangelium docendi officium negligere ipsi liceret? Certè nihil minus. Apparet igitur, ad naturam muneris docendi nullo modo pertinere istam vocationem vel constitutionē: sed, si vel olim adhibita fuit, vel nunc adhibetur, id in ecclesia bene constituta fieri, ordinis & decori conservandi causâ.

Responderam secundò, Apostolorum hîc importunè mentionem fieri, cùm nemo dubitet, eos missos fuisse & missione opus habuisse, alioquin Apostolos non futuros. Idem enim est missum & Apostolum esse. Borcovius ait: *Meritò Miedzibozium addidisse, etiam Apostolos non docuisse, nisi à Christo missos, ut intelligamus, alio illos fuisse Spiritu præditos, quàm nos, qui etiamsi a nullo mittamur, ultro nos ingeramus, & ordinem a Deo præscriptum pervertamus.* Sed ratio hæc Borcovii nulla est. Nam qui nova revelat, ei missione opus esse, ipsa res loquitur: at qui semel annunciata iterat tantùm, ei missione opus nec est, nec esse potest, ut suprà id illustravimus exemplo legati Regii. Apostolus tenebatur missionis suæ testimonia afferre. Quomodo enim prædicassent, nisi missi fuissent? At ministri alii nullo modo tenentur, quia diversa sunt, Apostolorū & Ministrorū officia. Apostolus tenebatur ea, quæ docebat, externè cōfirmare, & vera esse docere: Minister verò, quæ vera esse Apostoli docuerant, aliis tantùm proponit, eaque non confirmat, sed ad ea tum intelligenda tum observanda

Differentiæ Apostolorum & Ministrorum.

servanda

servanda operam suam aliis navat. Ordinem autem a Deo præscriptum esse, nempe mittendi ministros, audacter quidem dicitur, sed absque omni verisimilitudine.

Deplorandam ego dixeram esse cæcitatem, quòd missio pro ordine a Deo præscripto venditetur, quæ tamen nulla est: interim qui ordo a Deo præscriptus est, ut sint apti ad docendum alios & vitæ inculpatæ ministri verbi Dei, susque deque habeatur. Sed hîc suo more surdus & mutus est Borcovius. Hoc erat faciendum: illud verò, ubi id commodum publicum exigit, non omittendum. Nunc, quæ facienda sunt, spernuntur: quæ verò, ut fieri possunt, sic possunt non fieri, sola urgentur, ut habeant, ubi lateant illi, qui Christi religionem quæstum esse existimant.

Corruptionis ecclesiæ Romanæ signum.

Responderam tertiò, nimis imperitè & impudenter dici, Apostolos Paulum & Barnabam misisse. Nam. 1. Paulus jam tunc Apostolus erat. Quomodo igitur mitti potuit? 2. Act. 13. non Apostolorum, sed ecclesiæ Antiochenæ, ejusque Prophetarum & doctorum tantùm fit mentio. Quomodo igitur Apostoli miserunt? 3. Non est ibi sermo de missione ad munus docendi. hoc enim antea Paulus functus fuerat, sed ad opus singulare. 4. Exemplum illud singulare est, ideoque pro norma generali afferri non potest. Ad hæc Borcovius ne verbum quidem respondet. Quod in initio etiam hujus refutationis indicavi. Unde perspicere potest lector, quid Borcovio propositum sit, dum Miedzibozium defendit.

Responderam quartò, quod ad Timotheum peculiariter attinet, locum a Miedzibozio allatum 2. Tim. 1. non loqui de munere docendi, sed de gratia Dei, quæ erat in Timotheo. Hanc verò fuisse dona spiritualia, quæ miraculoso modo illi contigerant per impositionem manuum præsbyterii, unde etiam eandem resuscitare illum jubet Paulus. Quod ad Timotheum & Titum simul attinet, dixeram, hæc exempla pauca non sufficere ad regulam certam constituendam, etiamsi ab Apostolo missi vel constituti fuissent per manuum impossitionem. Id enim fieri potuisse, quia sic τὸ πρέπον requireret. Non spectandum autem esse in hoc negotio, quid olim cum quibusdam factum sit, & hodie etiam fieri possit, sed quid necessariò fieri debeat. Id porrò non ex exemplis sed legibus discendum. Leges autem esse Canones Apostolorum de Episcoporum attributis. In his quia nulla fiat missionis mentio, hinc liquere, missionem non pertinere ad naturam muneris Episcopalis.

Repetitio dictorum.

missi

Ad hæc ita rescribit Borcovius: *De Tito*, ait, *& Timotheo missis a Paulo tantùm hoc respondes, etiamsi ita esset, non quid olim factum sit* *sed*

sed quid fieri necessariò debeat, spectari oportere &c. Sed nec verum est, quod ait Borcovius, me hoc tantùm respondere, ut ex iis, quæ modò repetii, constat: nec etiamsi hoc tantùm respondissem, erat, quòd ita me tacitè carperet Borcovius. Annon enim sufficit, attulisse ad objectionem vel argumentum adversarii responsionem unam, si sit solida? Hujusmodi cavilli iis relinquendi essent, qui res ludicras tractant. Hoc verò quod solum me afferre ait Borcovius, quomodo refutat. *Perperam, ait, hoc a te dicitur. Nam etiam exempla Apostolica inspicienda sunt, ut sciamus quæ fuerit eorum consuetudo in constituendis ecclesiæ doctoribus. Et profectò bene illi noverant, non tantùm quid fieri possit, sed etiam quid neceßariò fieri debeat, ut & hîc non parum te delirare intelligas.* Delirium mihi objicit Borcovius: Hoc quo jure faciat, videat lector. Ego verò ipsum graviter errare, & non minimam suam ignorantiam prodere affirmo, qui, quod faciendum sit necessariò in ecclesia, ex iis, quæ Apostoli fecerunt, intelligi velit, qui error etiam supra capite 2. notatus fuit. Scimus exempla Apostolica inspicienda esse, ut sciamus quæ ipsorum fuerit consuetudo: sed non hoc quæritur. Possum enim scire, quæ fuerit consuetudo Apostolorum, & tamen nescire, quid mihi necessariò faciendum sit. Hoc enim non exempla sed præcepta docent. Exempla, quid facere jurè possim, tantùm docent: At quid faciendum sit, vel exempla cum præcepto juncta, vel sola præcepta ostendunt. Hoc dum nescit Borcovius, videat quanta mihi detur occasio ipsi ea occinendi, quæ aliquoties satis insulsè in hoc scriptum & in hoc etiam caput infarsit, *rectè me facturum, si me Miedzibozio in disciplinam traderem. Fore enim, ut ex asino caballus & ex Pædotriba fierem Theologus.* Doce, Borcovi exempla vel Apostolorum vel Christi nos ad quicquam faciendum in religione obligare, aut agnosce, modestiùs tibi agendum esse cum adversariis. Hæc scilicet est vestræ ecclesiæ sapientia. In illa Christi præcepta spreta jacent: Interim exempla jam Christi jam Apostolorum imitari homines satagunt, de quibus præcepta nusquam extant, ut appareat, quali regantur spiritu & judicio.

Præcepta tantùm Apostolica nos in religione obligant.

Sed audiamus quid ampliùs dicat Borcovius. *Porrò, ait, in Canone non fit mentio missionis, quia hæc imprimis ab illo supponitur, & eâ suppositâ ostenditur, qualis debeat eße Episcopus aut præsbyter.* Audio sanè Borcovium id dicentem, sed & principium suo more gnaviter petentem, & ridiculum se præbentem. Vnde enim constat, missionem supponi, si inter ea, quæ tam prolixè de requisitis Episcopi Apostolus disserit, non recenseatur, & alibi etiam de ea nihil agatur? Et quid est, Paulum omittere præcipuum, & describere minùs necessa-

Missio non potest præcedere descriptionem officii episcopalis.

ria? Adde quod præposterè Paulum agentem facit Borcovius. Priùs enim talem esse oportet Episcopum, quemadmodum hîc describitur, quàm mittatur. Interrogo enim, cur mitti debeat ad Episcopatum aliquis? Nonné propterea, quòd & vitæ sit inculpatæ, & ad docendum alios aptus? Certè ubi alia de causa id fit, ibi quæstus est Christi religio. Si igitur causæ missionis sunt ista, quæ in Canone Apostolico describuntur, & sola quidem, quomodo effectus, hoc est, missio, prior esse potest hac sua causa? Porrò qui jam missus est, is non potest non esse Episcopus. Fingamus autem, eum, qui jam missus est, nec aptum esse ad docendum alios, nec vitæ inculpatæ, etiamsi illi præcipiatur, ut talis sit, quemadmodum vult Borcovius, quid tunc illo fiet? Erit nè nihilominùs Episcopus, quia scilicet missus sit? Apage istam stupiditatem. Nec quicquam juvat Borcovium exemplum Regis, quod affert. Nam & in Rege eligendo causa est aptitudo illius ad regendum, ubi scilicet libera est ejus electio; et sine consideratione ista nunquam Rex aliquis designatur: imò valdè ineptum esset, Regem absque hac consideratione, an ad regnandum sit aptus, eligere, & postea demum illi præscribere, quomodo se gerere debeat in regno. cùm absque ista aptitudine, quantumvis ei nescio quid præscribatur, totum illud irritum sit.

Quod hîc de manuum impositione intersesitur, ad caput sequens pertinet: Hîc tamen tribus id etiam verbis expediam. Tempore Apostolorum non fuisse negligendam manuum impositionem, hinc etiam probo, quòd tunc Spiritus sanctus per eam daretur: hoc verò quia hodie non fiat, vel omnino non necessariam esse manuum impositionem, vel saltem alia de causa usurpari debere, quàm ut aliquid iis, quibus manus imponuntur, conferatur. Respondet Borcovius, *Unde tu probare potes, non dari Spiritum sanctum, iis qui mittuntur?* At nunc de manuum impositione sermo erat institutus, non de missione. Spiritum autem Sanctum nō dari per eā, isto scilicet modo, quo olim dabatur, quid opus est probare, cùm ipsimet Pontificii affirment, miraculosa dona hodie cessasse, & ut cessaverint, necesse sit quodammodo: reliqua verò dona, ut olim sic etiam nunc, lectione assidua & precibus impetranda esse, scriptura testatur.

Addit Borcovius, *etiamsi non daretur Spiritus sanctus. tamen ministro ad publicum munus obeundum potestatem necessariam esse: hanc autem per missionem obtineri debere.* At totum hoc falsum est, nec ullo vel testimonio vel ratione comprobari potest. Relinquitur igitur, nec missionem nec manuum impositionem necessariam esse ad ministerium constituendum, licet ubi ita fert tempus & locus, aliorum con-

sensum

ſenſum & approbationem pro miſſione cenſeri & adhiberi unâ cum manuum impoſitione poſſe non diffiteamur. Convicietur igitur cum ſuo Miedzibozio Borcovius, quomodo velit, & fures ac latrones appellet eos, qui absque iſta fictitia miſſione alios divinam voluntatem docent, dummodo falſum ſit, quod dicit. Fures ac latrones qui ſint, partim in defenſione dixi, quæ ſi velit, inſpiciat lector. fol. 166. & nunc iterũ dico, nempe qui, quantumvis miſſi vel ordinati ſint, poteſtatem ſibi in populum Dei vendicant, illi imperant, & eum tandem ſeducunt. Quales tunc erant Phariſæi & alii illorum ſimiles, qui ſederant in cathedra Moſis, hoc eſt, vi eam occupârant, & populum variis rebus onerabant, interim ipſi erant hypocriſis pleni.

Qui ſint fures & latrones.

Matth: 23.

Quæ de Luthero, qui rationem miſſionis a Muncero exegerat, unde colligit, ſibi etiam idem licere adverſus nos, affert, ea repetere tædioſum eſt & otioſum. Nam ut Lutherum erraſſe dicimus, ſic etiam vos, qui idem facitis, errare affirmamus.

Porrò cum Socinus dicit, ſatis eſſe ad munus publicè docendi comprobandum, ſi illi ita velint, qui cohortationes & explicationes iſtas audiunt, & reſpondet Miedzibozius, hac ratione omnibus hæreticis viam apertum iri, neminem enim eſſe, qui non habeat ſuos auditores, ego illum vim argumenti declinare affirmaverã. Non enim loqui Socinum de eo, quod ad ipſam naturam Miniſtrii pertinet, quodque neceſſariò faciendum ſit, ſed de eo, quod ad ordinem quendam honeſtum conſervandum ſpectet, & fieri tantum poſſit, tacitè interim ſumendo, eum, qui ab aliis approbatur, eſſe dignum iſto munere. Videat igitur Borcovius, quomodo vindicare Miedzibozium ab iſto defectu reſponſionis poſſit. Nam quod ait, Socini rationem talem eſſe, quæ etiam non veris verbi Dei miniſtris convenire poſſit, aut non intelligit, aut intelligere non vult, Socinum nullam rationem afferre, ſed tantùm ſententiam dicere, quid ſcilicet faciendum ſit, ut is, qui munere docendi dignus eſt, ab aliis audiatur, quod ad hæreticos prorſus nihil pertinere, puto omnibus conſtare.

Sed nunc me graviter alloquitur iterum Borcovius, qui hæreticos & blaſphemos dicam judicio Dei relinquendos eſſe, quippe qui velit ſæpe numero extare hæreſes, ut qui probati ſunt, fiant manifeſti. Primùm ait ſe id mittere, quod tamen abſurdum ſit. Ergo & ego illud mittam, ſi hoc unum verbum dixero. Nulla in re gravius errari, & peccari adverſus charitatem, quàm ſi ei, qui reſipiſcere poſſit & ita ſervari, cum vita hac temporali vitæ etiam æternæ ſpes præcidatur: Et cui abſurdum videtur, hujus modi hominibus parcere, præſertim, ſi pacificè vivant alioqui, is neſcit, cujus ſit ſpiritus. Venit enim filius

Hæreticum vita privare, repugnat Spiritui Christi.

hominis, non ut perderet quenquam, sed ut omnes, quantum in illo erat, servaret, de quo etiam suprà dictum est. Alterum verò non erat, quod sic exagitaret & exaggeraret Borcovius. Quis enim nescit, peccatum duplici modo posse considerari, quatenus vel culpa est, vel pœna. Quatenus culpa, absit a me, ut Deum autorem illius facere vel cogitem. autor enim ejus est Diabolus, & ei obsequens homo. Quatenus verò pœna est, nihil absurdi in eo est, si dicatur, id a Deo interdum non tantùm permitti, verùm etiam procurari. Quid enim est, quod Deut: 13. dicitur, Deum tentare populum suum, quando prophetæ falsi inter illos exurgunt, an velit ipsi constanter adhærere? Item illud: *Oportet esse hæreses inter vos, ut, (qui sunt) probati, manifesti fiant inter vos*, &c. quàm Deum velle, ut tales interdum, qui sponte sua mali erant, populum Dei infestent, & seducant? Quid est denique, quòd Deus peccata peccatis punit, & tradit eos, qui impii sunt, in mentem reprobam, ut faciant ea, quæ non decet, quàm Deum velle, ut, qui culpâ suâ mali erant, Dei judicio eos premente, fiant pejores?

1. Cor: 11. 19.

Rom: 1. 28.

Ista scommata puerilia, ne dicam scurrilia, *quòd mea Theologia valdè sit exigua, & me rectè facturum, si me Miedzibozio in disciplinam dem, fore enim, ut ex asino caballus, & ex pædotriba fiam Theologus*, quid putas, Borcovi, qualem tibi apud omnes sensatos conciliatura sint existimationem? qualem etiam sapiant in Reverendo Domino modestiam?

Sacramenta porrò gratiam conferre, ac proinde potestatem ad ea administranda spirituale requiri, quæ sine vocatione Dei haberi nequeat, verba sunt Miedzibozii & Borcovii, nulla prorsus suffulta ratione. Itaq; non est, quòd illis quicquam moveamur. Quàm graviter autem errent, qui gratiam Dei sacramenta, quæ vocant, conferre sentiunt, alibi a nostris demonstratum est. Idolatricum enim quiddam est, gratiam divinam ad ceremonias alligare.

Sacramenta gratiam nullam conferunt.

Similis autẽ esse cupit Borcovius Miedzibozio, dum id, quod cõtẽtim de cœna Dominica prout in nostris cœtibus celebratur, effutiit Miedziboz:, verè etiam dictũ esse ait. Illudite igitur, quando ita vobis libet, Reverendi D. Pontificii: sed prophanũ animũ vestrum nemo pius non execrabitur. Nonné enim ipse Christus panem a pistore pistum, & vinum de cupa haustum Apostolis porrexit? Licet verò isto modo, quo vos in cœna Christum adesse affirmatis, adesse nos eum negemus: non est tamen exclusus ab ea prorsus, ut ait Borcovius. Quicquid enim Christus præcepit in sui commemorationem, & mortis suæ annunciationem, quomodo ab eo Christus exclusus esse dici potest? Et licet panis & vinum in cœna, quoad naturam, nihil dif-

Christus non est exclusus a cœna.

Panis & Vinum in cæna Domini, quomodo differunt ab alio pane & vino.

ferant ab alio pane & vino, differunt tamen uſu, quatenus nemo frui illo poteſt, niſi unà cum fidelibus ad celebrationem mortis Chriſti conveniat, ut ea de re teſtatur Apoſtolus. Sunt quidem ita comparata omnia, quæ Chriſti habet religio, ut cavillationibus ſint obnoxia; & talia ea Deus eſſe voluit, ut hominum mentes explorandi extaret medium: ſed ſi quis iſtam veſtram Borcovi monſtroſam metamorphoſin exagitare velit, quâ ſine fronte & ſine mente panem in corpus & vinum in ſanguinem Chriſti tranſubſtantiari, & in pane tantùm colorem, formam & ſaporem ſupereſſe contenditis; panis iſtius comeſtionem pro carnis Chriſti venditatis, & eidem vitam æternam aſcribere non dubitatis, quid putas futurum veſtrâ iſtâ cænâ, vel potiùs miſsâ? Sed nolo nunc iſtis exagitandis tempus terere.

Quid in baptiſmo aquæ ſectandum.

Quòd in baptiſmi aquæ ceremoniis Borcovius acquieſcit in traditione (ſi Deo placet) Apoſtolica, quid facias homini pertinaci? Audiant ergo nugas, qui nolunt parére veritati: & eccleſiæ corruptæ prætendant traditiones, quibus ſordent exempla virorum divinorum, Apoſtolorum ſcilicet, & ipſius Chriſti. Pædobaptiſmum autem & ei annexas ceremonias Pontificias, verè puerilia eſſe omnia, & Chriſtianis hominibus indigna, jam ſatis ſuperque conſtat ex eo, quòd in ſacris literis ea non contineri, ipſimet Pontificii publicè profitentur.

Repetitio dictorum.

Ad oſtendendum, non requiri vocationem aut miſſionem uſlam ad miniſtrum verbi Dei ſub novo Fœdere conſtituendum, ut olim ſub veteri Fœdere requirebatur miſſio ad ſacerdotium, hoc etiam dixeram, diverſam eſſe rationem ſacerdotum veteris Teſtamenti, & miniſtrorum novi. Illic enim, ut ex certa familia prodibant omnes ſacerdotes, ita eis ſolis ſacra tractare licuiſſe: Hæc verò omnia jam præteriiſſe, tanquam vetera, hodieque, non quid olim in veteri Fœdere factum ſit cum ſacerdotibus, urgendum eſſe, ſed quid fieri debeat, ex præſcripto Apoſtolorum diſcendum. In quo cùm nulla ullius ſucceſſionis aut miſſionis fiat mentio, hinc colligi, eam minimè neceſſariam eſſe. Borcovius *nihil me facere ait, dum id dico. Non enim quia adminiſtratio Sacramentorum in nova lege, non ſit ad certum hominum genus alligata, idcirco licere cuique paſſim iſta adminiſtrare. Non familiam hoc feciſſe, ſed poteſtatem divinitus conceſſam.* Sed quàm mutilè meam rationem attulerit, ex iis, quæ modo repetii, patet: quàm verò infirmam ipſe reſponſionem appoſuerit, imò quomodo aliud nihil agat, quàm quòd principiũ petit, videbit, qui rem diligẽter perpenderit. Doceat Borcovius, idem hodie fieri debere, quod olim ſub veteri Fœdere fiebat, & res erit integra.

Sed

Errorum Miedzibozii leviorũ mala defensio.

Sed nunc quædam leviuscula iterum attingere me oportet. Monueram obiter Miedzibozium, quòd ea, quæ in veteri Fœdere fiebant, parùm rectè Sacramenta; quòd legem, veterem, & quæ sub lege fiebant, simpliciter, respectu etiam ad illud tempus, quo Evangelium nondum extabat, habito, elemenra egena appellet. Borcovius, cùm agnoscere deberet, cautiùs loquendum Miedzibozio fuisse, ita se gerit, ac si ego errem, non Miedzibozius; & superstitionem mihi objicit, jam syllabas me aucupari, jam denique nodum in scirpo quærere ait. Sed quia ista tantùm obiter perstrinxeram, & me ista mittere dixeram, omnia ista injuriâ mihi a Borcovio objici, prudens lector intelliget. Exagitare aliquem ob ejusmodi leviuscula, non decet: at monere semper licet & decet. Borcovius autem refutandus mihi est. Sacramenta vocari posse ait ceremonias veteris Fœderis, vel, ut ille vult, veteris legis, de quo postea. Cur verò? *Nonné, ait, signa sensibilia fuerunt, instituta a Deo ad efficiendam justitiam, non quidem fidei & spiritualem sed legalem & carnalem?* Quis verò docuit, hanc esse Sacramenti definitionem? &, quod majus est, quis unquam audivit, ceremonias legales, (quæ scilicet Sacramenta appellantur,) a Deo institutæ esse ad justitiam efficiendam, nempe carnalem? Ergo hodie, quæ Sacramenta vocantur a Borcovio novi Fœderis, sunt etiam instituta ad efficiendam justitiam fidei & spiritualem? (hoc enim requirit antithesis.) Vnde verò hoc prodiit oraculum, externas ceremonias, efficere justitiam fidei? Nonné hoc totum est idololatricum aliquid, ea quæ soli Deo & Iesu Christo & Spiritui sancto competunt, tribuere externis ceremoniis? Quid igitur opus est studio pietatis, si ceremoniæ justitiam fidei efficiunt? Sed hæc est Pontificiæ Theologiæ, quæ ceremoniarum magistra est & patrona, proprietas. Quæ animum spectant & spiritum hominis, ea diligenter negligere: Ceremonias autem in cœlum usque extollere, & omnia, quæ salutem conciliant, illis atribuere, ut habeant, quo se solentur & decipiant omnes hypocritæ & parum probi.

Nulla ceremonia confert justitiam fidei.

Injusta Borcovii reprehensio.

Socinum baptismum simpliciter Sacramentum appellare semel atque iterum, non docet illum a me dissentire, qui dico, Sacramentum baptismi, quod vocant. Nam statim ab initio, ubi de Sacramentis istis disserere incipit Socinus, ait, *Sed instabit, hos ministros, sacramenta etiam, (quæ vocant) administrare*, &c. Vnde constat, eum, cùm postea simpliciter baptismum Sacramentum appellat, brevitatis studio hoc fecisse.

Legem etiam, veterem appellari posse Borcovius docet, eo quòd Paulus legis factorum & fidei meminit, & quia lex factorum sit ve-

tus, fidei lex nova, dici posse veterem & novam legem. Ista equidem sinerem, nisi me nimis graviter castigaret & contemneret præ se Borcovius. Sed duobus verbis me expediam. Aliud est simpliciter veterem legem opponere Evangelio: & aliud est, docere, certo quodam respectu statum Evangelii, novam legem, legis verò, veterem appellari posse. Vox enim legis hoc in loco aliter accipitur, quàm tunc, cùm Lex Evangelio opponitur, & modo loquendi valdè figurato lex operum & fidei esse dicitur, præscriptum & regimen operum vel fidei, quemadmodum etiam infrà Paulus legem carnis, peccati, & mortis intelligit. De quo loquendi modo insolito fortasse nec cogitârat Miedzibozius, sed more & errore solito veterem Legem appellârat vetus Fœdus. Quia verò fœdus & lex differunt, & voce Legis simpliciter posita, plerumque Lex Mosis intelligitur, an monere leviter ejus rei Miedzibozium mihi licuerit, iterum expendat, lector.

Non vetus lex opponitur Evangelio.

Quid sit lex operum & fidei. Rom: 7. 28. & 8. 2.

Ceremonias legis fuisse elementa egena, contra me probat Borcovius autoritate Pauli, & ait, *se malle credere Paulo quàm mihi.* At ego volo, ut non mihi sed Paulo credatur. Paulus appellat ceremonias legis elementa egena: sed non dicit, ea fuisse tunc, cùm nondum extaret Evangelium, elementa egena. Docet hoc ipsa vox, elementorum. Hæc enim locum non habet, ubi non sunt progressus & incrementa alicujus doctrinæ, vel alia potiùs doctrina. Et licet neminem per illas justificari posse hodie sciamus & credamus: tamen non erat ista scientia tunc revelata, cùm nondum extaret Evangelium, sed omnes credebant, per eam dari justificationem. Vnde Paulus tanto cum conatu Iudæos sui temporis a studio sectandi justificationem per legem dehortatur, quod facere opus non fuisset, aut saltem non fecisset Apostolus, si Iudæi legem pro egenis & infirmis elementis habuissent, & justitiam ex illa non pendere credidissent.

Quo sensu ceremoniæ legis elementa egena appellentur.

Sed vide quomodo se ipsum intricet Borcovius. Ait *se scire, quid velimus. Nos scilicet ut sacramentis Novæ legis detrahamus, veteris Testamenti extollere, & saltem hoc obtinere velle, ut paria esse videantur.* Paulò enim ante indignè se ferre innuerat, quòd ceremonias legis Sacraméta vocari nõ debere dixissem. Si ceremonias legis Sacraméta dici posse vel debere negavi, quomodo sacramenta veteris Fœderis extolli cupio? Sed hoc omisso, quid tacitè moliatur Borcovius, videamus. Ex Sacramentis, populi Christi præ populo illo antiquo præstantiam, cognosci vult mordicus. Ait enim: *Quis tam stultus est, qui Christum Ecclesiæ sponsæ suæ non meliora & efficaciora ad salutem media contulisse existimet.* At aliud sunt sacramenta, quæ vocant, & aliud, media ad salutem. Media enim ad salutem, cum sacramentis, quæ ita vo-

Borcovius sibi contradicit.

Sacramenta non sunt media ad salutem.

ita vocant, nihil prorsus commune habent. Quod latiùs exponerem, si Borcovius præ nimia scientiæ Ecclesiæ suæ opinione doceri se a me, quem vocat, ministello, sustineret. Nam quia ego nihil intelligo, ut alibi de me ait, ille omnia fortasse intelligit, & nihil mihi reliquum fecit, quod intelligam, & hominem doceam, quod Æsopum etiam in aliis accusasse fertur.

Sed videamus ampliùs altã Borcovii Theologiã, quæ sic habet: *Cùm præsertim apertè dicat Apostolus: Ceremonias veteris legis contulisse ad emendaionem carnis, baptismum autem nostrum esse lavacrũ regenerationis, servireq; non ad emundationẽ sordium carnis, sed ad mundandam conscientiam.* Certè si quid est, quod aliquem a Theologia pontificia deterrere potest, Scripturæ est tam perversa interpretatio. Verba Pauli sunt: *Deus nos servavit secundum suam misericordiam, per lavacrum regenerationis, & renovationem Spiritus sancti.* Verba Petri sunt: *Cui* (nempe arcæ Noë) *correspondens exemplar nunc & nos servat baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum per resurrectionem Iesu Christi.* Quæ mentio baptismi in verbis Pauli? quod vestigium? Lavacrum regenerationis, potest esse lavacrum, quod est regeneratio, ut vox Regeneratio sit addita voci Lavacri per appositionem, quam vocant, quomodo etiam corona justitiæ vel vitæ, appellatur corona, quæ est justitia, hoc est immortalitas, & vita, nẽpe æterna: Et verba sequentia, *& renovationẽ Spiritus sancti*, explicatio sunt præcedentiũ. Quid verò est in errore crasso versari, si hoc non est, quòd Baptismus aquæ dicatur Lavacrum regenerationis? Baptizantur, qui ratione & fide carent, & tamen regenerantur? Baptizantur, quos, postquam adoleverint, plerosque videmus, omni fide & pietate carere, & tamen regenerati sunt. O fidem: ô regenerationem. De loco Petri verò, quomodo dici potest, affirmari in eo, baptismum aquæ servire non ad emundationem sordium carnis, sed ad mundandam conscientiam, cùm de baptismo aquæ eum agere non constet? Primùm enim loquitur simpliciter de baptismo, eumque ἀντίτυπον esse ait arcæ Noë. Quod verò ἀντίτυπον est arcæ Noë, id nullo modo aquæ baptismus esse potest. Plurimi enim sunt, qui baptismi illius participes facti, non servabuntur tamen a suppliciis divinis, quemadmodum a diluvio per arcam Noë servati sunt, qui eam ingressi fuerunt. Deinde de baptismo, de quo loquitur Petrus, ait, baptisma quidem illud nos servare, sed addit, non depositionẽ sordiũ carnis, ac si diceret, non aquæ baptismus id præstare, sed alius, nempe baptismũ spiritus, qui est interrogatio bonæ conscientiæ in Deum, per resurrectionem Iesu Christi. Baptismum enim aquæ

Heb: 9. Tit: 3. 1. Pet: 3.

Quid sit lavacrũ regenerationis.

2. Tim: 4. 8. Apoc: 2. 10.

De loco 1. Pet: 3.

quæ per se interrogationem bonæ conſcientiæ in Deum appellare, mera eſt ſuperſtitio, & idolatriæ quædam ſpecies.

De ſenſu verborum Chriſti, *Hoc eſt corpus meum*, ſuprà jam dictum fuit. Hîc tamen breviter iterum reſpondeo. Chriſtum corpus ſuum in cæna Apoſtolis diſtribuiſſe nego: Borcovius affirmat, eò quòd Chriſtus hoc idem, quod diſcipulis ſuis porrigebat, corpus ſuum eſſe aſſeveraverit, & addit: *An tu Chriſtum indignum cenſes, cui credatur? Sanè dignior eſt, quàm omnes Anabaptiſtæ, & unà cum illis Theophilus.* Quæ verba, quàm ſint indigna homine gravi, expendat lector cordatus. Non, quis dignior ſit fide, quæritur. Quæ enim inter nos peccatores & lapſibus variis obnoxios, & Chriſtum Ieſum Dominum & Deum noſtrum, comparatio? Sed quis ſit ſenſus verborum Chriſti, interrogatur, propriusné an figuratus, præſertim, cùm conſtet bonam partem ſacrarum literarum eſſe figuratè intelligendam? Propriè accipiẽda eſſe hæc verba, ratio non permittit, cui renunciare nunquam tenemur, niſi aliquid abſurdi ex eo conſequatur, ſi illam ſequamur. Hîc verò tantùm abeſt, ut abſurdi aliquid conſecuturũ ſit, ſi eam ſequamur, ut multa abſurdiſſima conſecutura ſint, ſi eam deſeramus. Chriſtus enim tunc, cùm panem Apoſtolis porrigeret, ipſe menſæ aſſedit, & conſpectus ab Apoſtolis fuit, unde conſtat, eum nullo modo ſeipſum Apoſtolis comedendum porrexiſſe. Hanc rationem nullo verbo Borcovius tangit, nedum ut eam evertat. Tantùm ait, *Chriſtum tunc non panem dediſſe. Fuiſſe quidem antea panem, ſed cùm eum daret, verbis illum ſuis in corpus convertiſſe.* Nos verò ſententias Borcovii nudas recipere non tenemur, niſi eas vel ſacrarum literarum teſtimonio vel ſana ratione comprobet. Quomodo verò converſus eſſe panis potuit, ſi panem Apoſtoli comederunt. Converſio enim iſta panis naturam tollere debuit, aut ſi non ſuſtulit, converſio non eſt appellanda. Addideram ego, Chriſti corpus comedi tunc non potuiſſe absque ſui corruptione. Reſpondet Borcovius: *Non metuendum erat, ne corrumperetur. Nam etſi verè præſens erat, alium tamen exiſtendi modum ſub ſpeciebus panis habuit, quàm qui requiritur ad corruptionem.* Sed hoc eſt reſponſionem directam declinare, & cauſæ vitioſitatem prodere. Chriſtum corpus ſuum dediſſe manducandum, & Chriſtum ad cænam aſſediſſe incorruptum, contraria ſunt. Ergo nulla ratione conciliari poſſunt. & hæſit hîc, ut ſolet, Reverendus Dominus Borcovius. Narret iſta commenta illis, qui vel ratione carent, vel eâ non utuntur.

Verba, Hoc eſt corpus meum, figuratè accipienda.

Quæ de modo explicandi verba Chriſti, quem nos afferimus, deinceps aſſerit, & quòd Zvinglio iterum inſultat, ea ſuprà a nobis tra-

ctata

ctata sunt satis & refutata. Illud hîc addo: Borcovium aliis suis sociis similem esse, qui ex eo, quòd locus Exod: 12. de agno paschali, impropriè accipiendus sit, nos colligere judicat, verba etiam Christi, quibus in cæna usus est, figuratè accipienda esse. Nõ enim nos sumus, qui argumentamur, Borcovi: sed vos estis, qui Christi verba propriè accipienda esse contenditis: nos verò id necessarium esse negamus, & inter alia hujus rei argumenta, similes loquendi modos ostendimus, in quibus tropus sit agnoscendus. Vnde inferimus, vos non firmiter concludere, verba Christi absque ullo tropo accipienda esse.

Error Borcovii insignis.

Novi equidem, nullam esse habendam rationem infidelitatis Ethnicorum & Iudæorum, in asserenda veritate Evangelica, quod ait Borcovius: sed hoc tunc demũ valet, si ea, quæ dicimus, a Christo nobis revelata sint. Si verò a nulla revelatione tali pendeant, sed a nostro cerebro profecta sint, pudere nos, qui Christi sumus, vehemẽter debet talium, ne unâ cum nostris commentis, Christũ etiam ipsum Dominũ & magistrum nostrum infideli isti genti ridendum jure exponamus.

Quando non sit habenda ratio ethnicorum & Iudæorum.

Apostolos successores nullos habere probaveram. Quia sunt fundamentum ecclesiæ. Hoc verò, nempe fundamentum esse ecclesiæ, nemini præter Apostolos competere potest. Tacite enim contradictoria sunt: Fundamentum esse ecclesiæ, & successorem habere. Nam qui fundamentum est ecclesiæ, is primus ut sit & omnia ea sufficienter tradat, quæ ad ecclesiam constituendam pertinent, necesse est: Successor autem nec primus esse potest; nec constitutis jam omnibus, quæ ad salutem necessaria sunt, iterum eadem constitui possunt. Borcovius hoc instantiâ eorum, qui rempub. aliquam instituunt, & ita fundamentum sunt istius Reipub. & tamen successores habent, infringere conatur, addito exemplo Numæ & Romuli, Romæ, Lechi item & Craci, in Polonia. Quod scilicet eundem locum & cum eadem potestate Numa post Romulum, & Cracus post Lechum obtinuerint. Sed instantia impar est. In rebuspub. enim politicis, nec solent nec etiam possunt simul & semel omnia constitui, quæ ad eas perficiendas pertinent: sed unus aliquis earum facit initium, alii verò eas augent & perficiunt; & perfectiores semper sunt in progressu, quàm ab initio: At in Repub. Christi simul & semel omnia extiterunt, quæcunque ad eam perpetuis temporibus conservandam requiruntur; & perfectissima ea fuit ab initio, reliqua verò secula õnia ad corruptionem inclinârunt, adeò ut fundatores rerumpublicarum politicarum infantem párere, fundatores autem Reipub. Christianæ adultũ virũ statim produxisse dici possint. Aurea fuere sola Apostolorum secula: reliqua omnia illis deteriora. Apostoli enim normam fidei

Apostoli nullos habent successores.

Instantia Borcovii inepta.

Respublica Christiana ab initio perfectissima.

dei & vitæ præscripserunt, & præscribendi potestatem habuerunt: Reliqui verò omnes, quicunque post illos in Christi ecclesia præfuerunt unquam aut præsunt, secundùm præscriptam ab Apostolis fidei & vitæ normam, tum ipsimet credere & vivere, tum alios ad eandem normam sectandam cohortari tenebantur & tenentur. Et qui plùs sibi arrogant, hoc est, qui idem sibi jus, quod Apostolis datum erat, tribuunt, illi Antichristi spiritu reguntur. Non negatur semper fuisse, qui post Apostolos, alios docuerint: sed eos, ut Apostolos id fecisse vel facere potuisse, non tantùm negatur, sed tanquam summum scelus a nobis accusatur.

Apostolos creatos esse a Christo, cùm cœnam instituerет sacerdotes, quod impudenter dixerat Miedzibozius, falsum esse docueram eo, quòd Christus nunc in cælis seipsum corã Deo offerat. Quòd si verum est, quomodo fieri potest, ut eundem sacerdotes in cæna Deo offerant? Borcovius respondet, me non probare, quod affirmo. Hoc quàm verũ sit, ex eo, quod paulò antè repetii, videat benevolus lector. Addit deinde, hoc, quod ego affirmo, causam suã juvare. *Non enim, ait, alio modo se nunc offert, quàm per manus ministrorum suorum, ut ita sit sacerdos secundùm ordinem Melchisedech, & quidem in æternum. Quod non erit verum, nisi id, quod cruento modo semel fecit, incruento modo, ad finem usque mundi faciat per manus ministrorum suorum.*

Sententia Borcovii de Christi oblatione absurda.

Estné hìc aliquid rationis Borcovi? Cur verò fabulosam istam sententiam vestram nobis ita superciliose obtruditis? Christus ipse semetipsum offert in cælo coram Deo; & ut locus sacrificio legali anniversario nullus erat, præter sanctum sanctorum, sic hodie nullus sacrificio Christi locus datur, extra ipsum cælum, quod sancta illa sanctorum figurabant: Borcovius verò ait, Christum se offerre in terra per manus sacerdotum. Et tamen indignatur stupiditatem sibi & suis objici, quòd non intelligant, quid sit sacrificium Christi, cùm, si qua in re Theologia Pontificia, certè in hac quàm maximè a veritate Evangelica aberraverit.

Blasphemia Borcovii.

Negat porrò a sacerdotibus creari creatorem, quod ego objeceram: sed tãtum Christum vel corpus Christi confici a sacerdote. Quid verò aliud est re ipsa, confici quàm creari, cùm tam ad conficiendum aliquem requiratur, ut ante, quàm conficiatur, non sit, quàm ad creandum illum. Verba diversa sunt, res eadem. Confici autem Christi corpus ideo dicit Borcovius, quòd vi verborum Christi, quæ sacerdos profert, sub speciebus panis & vini constituatur: & addit, *id absurdum esse doce, & nos convince, quod scio nunquam facies.* Ego verò putabam, Borcovio incumbere probationem tanti erroris & tantæ blasphemiæ,

miæ, Chriſtum ſcilicet vel corpus illius conſtitui, quando proferuntur a ſacerdote (homine interdum impio) verba quædam Chriſti? Abſurdum autem & Chriſtiana religione indignum eſſe iſtud commentum, nonné ab aliis & a noſtris, & a me etiam ſuprà demoſtratum eſt? Repetam quæ ſunt præcipua. Chriſtus nunc nec carnem, quam pro nobis dedit, nec ſanguinem, quem pro nobis fudit, habet aut habere poteſt. Factus eſt enim in ſpiritum vivificantem. Quomodo igitur cũ carne & ſanguine ſub ſpeciebus panis & vini conſtitui poteſt? Chriſtus in cælos profectus, manebit ibi uſq; ad tempora inſtaurationis omnium. Quomodo igitur in terris eſſe perpetuò poteſt? Panis poſt prolata a ſacerdote verba, aliud nihil quàm panis eſſe deprehenditur, & non ſecus corrumpitur, tum ſponte ſua, tum ab aliis accidentariis caſibus, quorum unus eſt mus miſer, atque ante verborum iſtorum prolationem. Quomodo igitur in corpus Chriſti commutatus eſſe dici poteſt, quod, nulli prorſus corruptioni obnoxium eſſe, ipſa res loquitur, & ſacræ literæ teſtantur uberrimè? Sed quid ego his aſcribendis tempus tero? Iam pueris nota eſt iſta veſtra idololatria, & jam pridem omnibus innotuiſſet, niſi, qui carnales ſunt, hujuſcemodi myſteriis, quæ ipſos ſecuros eſſe ſinunt, ſummopere delectarentur, & mallent credere, panem mutari in corpus Chriſti, ſe verò, quando comedunt iſtum panem, Chriſti corpore veſci, & ita vitam æternam conſecuturos, quàm abnegata omni impietate & mundanis cupiditatibus, ſobriè, juſtè & piè vivere in hoc præſenti malo ſeculo.

Argumēta contra Pontificiorum de Christi corporis & ſanguinis in cæna exiſtentia, ſententiam.

1. Cor: 15. 45.

Act: 3. 21.

Cur hodie duret idolatrica Pontificiorum de cœna Domini ſententia.

Figmentum meum, imo luculentum mendacium appellat, quòd dixerim, Pontificios, ſi quando ſuper hoc errore urgentur, dicere ſolere, metuere ſe, ne terra ſibi dehiſcat. Ego verò magni lapſus accuſo Borcovium. Non enim dixi, Pontificios metuere, ne terra *illi*, hoc eſt, alii, cum quo colloquuntur, dehiſcat, ſed *ſibi*. Hoc autem an verum ſit, ſi nobis fidem non habet Borcovius, ſuos interroget Pontificios, quibus hoc in ore eſt frequentiſſimum, cùm ſumma abſurditas opinionis hujus, quòd a ſacerdote vel vitrico piſtus panis, accedentibus quinque verbis, quæ ſæpe homo impurus pronunciat, quæque omnia ſimul non habentur in ſacris literis, transmutetur in verum Chriſti corpus, & ita ex pane Deus fiat, qui tamen ſeipſum a corruptione conſervare nequeat, & de quo muribus etiam lex poſita ſit, ſi fortaſſe eum corrumpant vel abſumant: Sine me, quæſo, tace iſta, metuo, ne terra mihi tecum dehiſcat, qui iſtas audiam ex ore tuo blaſphemias.

Lapſus Borcovii.

Apoſtolos creatos eſſe a Chriſto ſacerdotes, cùm Miedziboziús probaret ſola antiquitatis autoritate, ego iſtud probationis genus futiliſſimum

tilissimum esse docui, cùm, quæ sola hîc valet antiquitas, nempe Apostolica, tanti erroris insimulari nequeat: reliquæ verò antiquitatis autoritatem nullam esse debere. Respondet Borcovius, *potuisse id eum alio modo facere*. Hoc equidem dubito. Sed utut verum sit, quomodo excusari potest is, qui, cùm aliter posset & deberet, modo infirmissimo, & qui nullus revera est apud adversarium, aliquid comprobat? Isto modo agere, est personæ non veritatis defensioni studere.

Sed etiam aliquid dicit, quod fortasse pro ratione haberi vult Borcovius, dum ait: *Solam quidem Apostolicam autoritatem valere debere in religione. Sed quid ista antiquitas crediderit, meliùs illos scivisse, qui ei viciniores fuerunt, quàm nos, qui nuper nati simus*. At hoc est desperationis indicium. Nam quid Apostoli senserint, rectissimè ii norunt, qui omnia ad illorum scripta in religione redigunt & examinant. Hoc verò tam is, qui ante triginta, quàm qui ante 1600 natus est, præstare potest. Itaque non ante victoriam triumphum cano: sed rem tantam tam negligenter tractatam a Miedzibozio fuisse, iterum atque iterum dico.

Unde sensus Apostolorum de re aliqua peti debeat.

Non necesse porrò esse, ut aliquis certus deligatur, qui cænam Domini administret, sed omnes hoc fideles facere posse, exemplo ecclesiæ Corinthiorum docueram. Ibi enim nec Apostolus, nec vicarius Apostoli erat: & tamen ceremoniam hanc celebrare jubentur. Apostolum nullum fuisse, clarum est, quòd Apostoli consilium non requisivissent super variis, de quibus ad eos Paulus scripsit: Vicarium nullum fuisse, inde constare dixeram, quòd neminem Paulus nominet. Verisimiliùs autem fuisse, ut ad eum scriberet Paulus, quàm ad ecclesiam, si aliquis ibi fuisset. Cui nunc & illud addo: In tot & tantos errores prolapsuros Corinthios, vel saltè in illis tam diu hæsuros non fuisse, si aliquem ab Apostolo sibi præfectum habuissent, nisi velimus, Paulum stupidum aliquem & rerum divinarum usque adeo ignorantem illis præfecisse, qui pleraque illorum, de quibus ad eos Paulus scribit, decidere non potuerit, quod longè absurdissimum est. Hæc ita Borcovius impugnat: *Totum hoc, ait, nihil est*. Facile est ita dicere. Sed rationes cur non tollit? Ait, *potuisse esse aliquem, ad quem pertineret cænam administrare*. Rationem etiam addit, cur Paulus ad eum non scripserit, *Quia non ille peccabat circa usum sacramenti, sed cætus*. Ego verò dico: Quomodo successor Apostolicus ignoravit modum corrigendi tantam ἀταξίαν? Si scivit, quomodo tacuit? Si non tacuit, quid opus erat institutione Apostolica? Quid opus erat recensere, quomodo illis antea id, quod a Domino acceperat, tradidisset;

Administratio cænæ cur ad omnes fideles pertineat.

disset, si is, qui unà cum illis degebat, successor Apostolicus, idem illis proponebat?

Instantiam meam, quòd Christus etiam Angelos ecclesiarum, cùm penes illos culpa esset, reprehenderit, non cœtum, sic tollere conatur Borcovius, *quòd non necesse fuerit, ut eodem modo Paulus faceret, & potuisse eum habere causam, cur aliam rationem teneret in reprehensione, quàm Iohannes* (sic habet Borcovius) *& non semper omnia debere fieri eodem modo.* Sed hoc prorsus est infirmum. Nam in rebus similibus simili modo agi debere, licet non sit absolutè necesse, est tamen valdè verisimile: & hoc ad id, quod volo, obtinendum, satis omnino est.

Baptismum aquæ ad salutem necessarium esse cum Miedzibozio Borcovius affirmat, quia Christus dixerit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest intrare in regnum Dei.* Sed voce *Aquam* hoc in loco aquam elementalem significari, probandum erat Borcovio, alioquin æquivocatione argumentatio ipsius laborabit, & nihil valebit: non verò in nos invehendum, qui non ita, ut ipse vel ipsius ecclesia locum illum, & alios multos intelligamus. Ad ecclesiæ enim pontificiæ nutum sacras literas explicandas esse, nulla lex, nulla ratio cogit. Interim quia tantùm nos perstringit Borcovius, equidem persuasum habeo, illum quod directè ad ea, quæ de loco Ioh. 3 sentimus, responderet, non habuisse. Ioh: 3. non de aqua elementari sermo est.

Sed hoc misso, cantilenam Miedzibozii repetit Borcovius, *extraordinariè aquæ baptismum à quovis dari posse propter summam necessitatem, ordinariè autem non nisi a legitimo Ministro?* ad quam responderam ego: sed Borcovius suo more ista prætermisit. Summam esse necessitatem aquæ baptismi, error summus est. Vocem *extraordinariè* locum apud eos nullum habere, qui simpliciter baptismum aquæ ab iis, quorum id muneris non erat, administrari posse sentiunt, ostensum etiam erat. Ordinariè autem non nisi a legitimo ministro dari posse baptismum, cùm videret erroris convinci posse Borcovius ex eo, quod Petro Apostolo præsente baptizati fuerint fideles Actor. 10. nempe ab alio, qui non esset legitimus Minister, ait: *An non potuit ibi esse præter Petrum alius minister legitimus?* Sed hoc quàm sit desperatum, videat prudens lector. Scriptura enim tantùm fratrum, qui cum Petro fuerint, mentionem facit. Successorem verò Apostolicum cum Apostolo peregrinatum fuisse, nec testatur historia, nec verisimile est. Sed præter hoc exemplum, cur etiam ad alia non respondet Borcovius, quæ non minùs ostendunt, baptismum aquæ posse ordinariè absque ministro conferri? Et hactenus de missione, Baptismus aquæ ab aliis præter ministros administratus.

fione, in qua, an Miedzibozio fatis fecerim, judicet pius lector. Hoc tamen moneo: non ex eo cenfendum effe, an aliquis alicui fatis fecerit, fi ille, adverfus quem fcribitur, vel alii ejus fimiles, id agnofcant. Hoc enim rariffimè fieri folet, ut exemplum Chrifti, qui femper adverfariis fuis fatis fecit, fatis fuperque docere unumquenque poteft. Laudo autem & miror Borcovii candorem, dum ait, *In quo liberum cuique judicium relinquo*. Hoc enim hactenus nec ipfe nec alii ejus fimiles fecerunt, nec facere poffunt falva fuæ ecclefiæ autoritate, quippe quæ omnes neceffariò fub anathematis pœna credere vult, quæcunque illa dictat.

REFUTATIO CAPITIS XI. cujus titulus eft:

Prædicantes Evangelicorum & Anabaptiftarum non ordinari per impofitionem manuum: ex quo fieri, ut Minifterium in Ecclefia obire nequeant.

PRo obtinenda fua autoritate fictitia Pontificii facrificuli, tandem ad ordinationem, quæ fiat per manuum impofitionem, recurrunt, & quia eam ab initio in ufu fuiffe legitur, concludunt, hodie nemini licere, miniftrum verbi Dei effe, nifi fit ifto modo ordinatus. Ad hoc ego refponderam, nec doceri poffe, iftos qui tempore Apoftolorum munus docendi obibant, omnes ordinatos per manuum impofitionem fuiffe: nec etiam fi doceri poffit, neceffe effe, ut idem hodie fiat. Non enim exempla, fed præcepta tantùm Apoftolica nos neceffariò obligare, eaque non omnia, fed tantùm ea, quæ fint perpetua & univerfalia. Quæ enim alíus funt generis, ea etiam nos non obligare, ut præceptum de fuffocato & fanguine docet. Adhibitam etiam fuiffe dixeram hanc ceremoniam ab initio jure, quia Spiritus fanctus fimul dabatur iis, quibus manus imponebantur: hodie verò, quia nihil tale detur illis, quibus manus imponuntur, non neceffe etiam effe, ut id fiat; imo interdùm utile effe, ne id fiat, ad præfcindendam omni fuperftitioni anfam & occafionem. Fieri tamen denique poffe, tanquam aliquid ad decorum & ordinem ecclefiæ pertinens. Qua refpõfione quicquid hac de re dici poteft, diffolutum eft. Non quiefcit tamen Borcovius, & ne cedere videatur, idem quod Miedzibozius dixerat, iterare non dubitat. Recenfet Apoftolos ordinaffe quosdam manuum impofitione, nempe Timotheum & Titum: Timotheum illud idem feciffe, & tandem concludit: *Itaque non eft dubium, quin hæc ratio ordinandi femper fuerit ufitata, & ab Apoftolis ipfis defcenderit*. Sed cur primùm omifit Borcovius, quod Miedzibozius addiderat in recen-

Repetitio dictorum.

fendis

sendis ordinatis, nempe ordinationem Pauli & Barnabæ ab Apostolis:& aliorum a Paulo & Barnaba? Itané defenditur Miedzibozius? Itané veritas inquiritur? Tacendo assentiri videmur vel errorem agnoscere: sed rectiùs confitendo. Pudeat igitur Borcovium cum Miedzibozio, quòd Paulum ab Apostolis, & a Barnaba vicissim alios ordinatos fuisse dixerit Miedzibozius. Deinde quid effecit Borcovius iterando otiosè verba alia Miedzibozii? Nam nec Tito manus impositas esse uspiam legitur: nec ex eo, quód Timotheo impositæ fuere, sequitur solum id Apostolum fecisse, vel omnibus aliis etiam impositas fuisse, vel denique, quod maximum est, id necessarium esse. Timotheo porrò præceptam fuisse manuum impositionem, quæ ministrorum ecclesiæ ordinationem spectet, totum falsum vel saltem incertum est. Nam ex eo, quòd præcipit Paulus, ne citò cuiquam manus imponat, licet tandem de tali manuum impositione sermo esset, quæ ordinationem ministrorum spectat, nullo modo sequitur, præceptam fuisse, ideoque necessariam manuum impositionem. Potest enim non minùs præcipi, ut quis in re indifferenti, & ad decorum tantùm & ordinem spectante cautus sit, quàm in re necessaria & præcepta. Præterea nihil affert Borcovius, quo probet, verba Pauli de impositione manuum, quæ ordinationem ministrorum spectat, intelligenda esse. Nam quòd ex verbis Pauli sequentibus, *nec communicaveris peccatis alienis*, Borcovius extruit, hoc modo, *quód hi faciunt, qui ad sacra capessenda indignos admittũt*, planè ruinosum est. Primùm enim nõ constat, eum peccare vel peccasse, qui ambit munus docendi, cùm fieri possit, ut & antea pius fuerit quàm ambiret, & tunc, cùm munus istud ambit, rectè se gerat. Quomodo igitur peccatis alienis communicare potest is, qui munus id ei cõcedit, vel eũ ad id admittit? Deinde, si de peccato ambientis constaret, non dicendũ fuisset, nemini *cito* manum imposueris, sed *nunquam*. Nam quod per se malum est, nunquam fieri debet: quód verò citò fieri prohibetur, id tandem fieri posse, tacitè subindicatur. Sensus igitur longè verior est, Paulum hîc agere non de admissione (ut Borcovius ineptè loquentẽ Apostolum facit,) ad pœnitentiam, hoc enim non est penes ullum hominem, sed de amissione peccatorum resipiscentium, ad ecclesiã, inter quos peccatores possunt esse seniores etiam. Et si ex præcedentibus de his judicium faciendum est, de senioribus propriè, quatenus peccant, & deinde iterum resipiscunt, Apostolum loqui statuendum est. Sed esto, Paulum loqui, de ministris & eorum ordinatione (quod tamen falsum esse nihil dubitamus) hincné inferri potest ista generalis conclusio: Ergo hæc ratio ordinandi semper fuit usitata? Atqui posita una at-

Borcovius quadam dissimulat.

De loco 1. Tim: 5.

que altera specie non ponitur genus. Esto porrò eam semper fuisse usitatam, esto eam ab Apostolis descendisse, num hinc sequitur, ergo est necessaria prorsus? Nihil minus. Ab Apostolis descenderat, & tunc semper usitatum fuerat, præcepto Apostolico lato, ne sanguine & suffocato vescerentur fideles, & tamen id hodie neminem obligat. Itaque nihil prorsus dixit Borcovius, quod ante eum Miedzibozius non dixerit, & tunc refutatum non sit. Sed priusquam ad rem ipsam accedat Borcovius, suo more nos pungit, dum ait, Evangelicos non tam audaces esse, quàm ego sim & nostri. *Evangelicos enim, ait, hanc consuetudinem observare, & manus Ministris suis imponere, ne videantur a consuetudine Apostolica recedere.* Laudat Evangelicos scilicet, quantumvis valdè inconstanter, ut nos illos in ordinatione imitemur, ipse verò carpendi ampliorem habeat occasionem. Quomodo enim tractent Evangelicos, qui ordinationem istam gloriantur, non nescimus. Dum verò *nos quid Apostoli fecerint, nihil pensi habere, & ita nobis in hac nostra sive audacia sive temeritate placere*, ait, *ut nihil nobis propositum esse videatur, quàm ut ne quid in fide sanũ & integrũ relinquamus*, gravis in eo error & calumnia est. Aliud enim est, quod Apostoli in externis ceremoniis fecerunt, nolle pro norma vitæ nostræ necessaria habere: aliud nihil pensi id habere, cùm confiteamur, ea, quæ illi fecerunt, sacrosanctè in ecclesia observari posse. Reliquum, quod Borcovius ait, verum esse agnoscimus, si Borcovius per vocem *fidei*, suam & Pontificiorum confessionem intelligat. Hæc enim, quia tota corrupta est, tota etiam repurganda est. At si de fide illud Apostolica intelligit, vehementer errat & graviter nos calumniatur. Hoc enim unicum nobis propositum est, ut sola doctrina Apostolica inter omnes, qui Christi nomine gaudent, obtineat: & nisi hoc nobis propositum esset, cur tantam invidiam in nosmetipsos converteremus eorum, qui odio nostri ita flagrant, ut, si Deus permitteret, facile nos omnes ad internecionem deleturi sint.

Astutia Borcovii.

Error & calumnia Borcovii.

Sed nondum finis est punctionum. Addit enim, *Non mirum id esse*, quod modò dixerat, *nos enim ad evertendam Christianam religionem natos esse, ut testantur monstra opinionum, de quibus suprà dictum est.* Ego verò puto omnibus manifestum futurum, ex eo, quòd ad ista monstra responsum extat, nullum esse in nostra confessione monstrum, & nos, alto Dei consilio, ad erigendam & iterum excitandam Christi religionem natos esse. Sed nunc ipsam rem videamus.

Cur non sit necessaria manuum impositio.

Nego impositionem manuũ fuisse aliquid perpetuũ aut universale, etiamsi ab Apostolis usurpata, addo etiam, ut error tãtò meliùs appareat, præcepta fuisset. Quia non omnia præcepta Apostolica sint

hujus

hujus generis, nempe perpetua & universalia, ut ex præcepto de suffocato & sanguine apparet. Borcovius ad hæc: *Egregia verò ratio, quia illud in usu esse desiit, idcirco alia quoque quæ ab Apostolis frequentata sunt, in usu esse non debent.* Ego contra: Egregia verò fallacia, ex me respondente facere argumentantem. Miedziboziús est qui dicit, necessariam esse ordinationem per impositionem manuum, quia scilicet in usu fuerit tempore Apostolorum. Hanc rationem dum ego ita tollo: non omnia esse necessaria, quæ tempore Apostolorum in usu fuerint. In usu enim fuit abstinentia a suffocato & sanguine, & tamen non est necessaria, an rectè respondentis officio perfunctus sim, judicent omnes disputandi artis periti.

Fallacia Borcovii.

Sed urget me Borcovius, quòd præceptum illud Apostolicum adhuc durare debeat, *cùm nõ possit probari ex sacris literis, illud esse abrogandum: se verò liberũ ab eo esse, per traditionem ecclesiæ, quæ ab Apostolis didicerit, hoc ad certũ duntaxat tempus institutũ fuisse.* Ego verò præceptum illud Apostolicum temporaneum fuisse & particulare, hinc colligo, ut etiam in defensione mea docueram, quòd Paulus post latum illud, disertè scribat: *Nemo vos judicet in cibo & potu*, & iterum, *Regnum Dei non est cibus & potus*, & iterum, *Cibus nos Deo non commendat.* Quòd autem nihil ego contendam recipiendum esse, nisi quod disertè & expressè in scriptura reperiatur, ea magna iterum calumnia est Borcovii. Non solum enim alibi, sed in hac ipsa defensione mea aliquoties apertè dixi, nos omne illud pro Scriptura sacra habere, quod ex ea necessario deduci possit, & ita omnes illi sentiunt, qui a Papatu secesserunt. Licèt in hoc rursus ab illis & a pontificiis etiam dissentiamus, quòd, quantumvis æquè certa sint, quæ ex sacris literis deducuntur, atque ea, quæ in illis expresse & ῥητῶς habentur, sentiamus tamen, non æquè necessaria esse ad salutem. Nam quæ necessaria sunt ad salutem, ea non ex consequentiis pendere debere, maxima pars eorum, ad quos Christi religio pertinet, hoc est, hominum simplicium & rudium docet, qui nullas interdum consequentias capere possunt, & tamen omnia ad salutem necessaria credere tenentur. Iam quod Borcovius ait, se ob traditionem ecclesiæ, non habere pro necessario, præceptum istud Apostolicum de suffocato & sanguine, in eo pertinaciam quidem suam prodit: sed an rectè id faciat, nec probavit, nec probare unquã poterit. Et si tamen hîc aliquid ecclesiæ tribuendũ esset, non alia de causa id fieret, quàm quòd illa ex novi Fœderis analogia collegerit olim & hodie colligat, illud præceptum ad tempus tantùm durare debuisse.

Col: 2. 16.
Rom: 14. 17.
1. Cor: 8. 8.

Quicquid ex sacra scriptura deduci potest, recipiendum est.

Quæ non extant ῥητῶς in sacri literis, ea ad salutem non sunt necessaria simpliciter.

Iterum autem prodit inertiam aut astutiam suam Borcovius, cùm

cùm ſic dicit denuò: *Præceptum, inquis, de ſanguine & ſuffocato non fuit univerſale nec perpetuum. Idem igitur de impoſitione manuum cenſeri debet, quaſi verò unum ex alio inferri poſſit, aut quod in uno valet, in altero quoque valere oporteat.* Ego enim non ita ſtupidè argumentor: ſed ex eo, quòd aliquod præceptum Apoſtolicum fuit, & tamen non fuit perpetuum aut univerſale, colligo, malè illum argumentari, qui ex eo, quòd aliquando ab Apoſtolis præceptum vel uſurpatum aliquid fuerit, colligit, illud perpetuum eſſe & univerſale.

Iam quòd aliam rationem impoſitionis manuum eſſe ait Borcovius, quàm præcepti de ſuffocato & ſanguine, & illam ceſſare non debere, quippe cujus finis non ſit ſublatus, qui eſt, ſanctificare miniſtros ad cultum divinum deſtinatos, in eo iterum graviter errat. Pro conceſſo enim ſumit tacitè, ita præceptam fuiſſe olim impoſitionem manuum, ut præceptum erat de ſuffocato & ſanguine, cùm tamen nusquam id extet, nec ex ullo ſacrarum literarum loco colligi poſſit. Noſtrum verò argumentum ſic augetur: Si, quæ Apoſtoli præceperunt, non ſunt neceſſaria omnia, quomodo ea neceſſaria erunt, quæ non præceperunt, ſed tantùm fecerunt. Eſto igitur, in hunc finem uſurpatam fuiſſe impoſitionem manuum, quem Borcovius nominat, quid totum hoc ad rem facit, cùm hinc aliud nihil inferri poſſit, quàm illud idem etiam hodie fieri poſſe, quod nemo negat: neceſſariò autem fieri debere, nullo modo. Ad hoc enim præcepto eoque perpetuo & univerſali, quod ſcilicet cum univerſa Chriſtianæ religionis analogia conveniat, omnino opus eſt.

Sed rationem addit Borcovius, quare durare debeat impoſitio manuum, *Quia ſit Sacramentum Eccleſiæ ſuæ.* O imperioſam rationem. Quis verò nos docuit eſſe ſacramenta, (eaque fortaſſe ſeptem) eccleſiæ? *Si hoc neges*, ait Borcovius, *negandum tibi erit, baptiſmum & cœnam eſſe ſacramenta, cùm quicquid hæc duo in ſe habeant, in illo etiam contineri facilè probari poſſit.* Sed quid vetat, quò minùs imparia ſint ea, quæ Sacramenta tu appellas, hoc eſt, ut unum ſit neceſſarium & perpetuum, alterum verò non? Nonné in baptiſmo & cœna id ad oculum apparet? De baptiſmo Apoſtolus ait: *Non miſit me Chriſtus ad baptizandum.* Vnde neceſſariò colligitur, baptiſmum aquæ non eſſe neceſſarium ad ſalutem. Ad omnia enim, quæ ad ſalutem neceſſaria ſunt, exequenda, Chriſtus Apoſtolos miſit. De cœna verò in eadem Apoſtolus ait: *A Domino accepi, quod vobis tradidi.* Vnde neceſſariò colligitur, cœnæ uſum eſſe ad ſalutem neceſſarium & perpetuum, & univerſalem. Quomodo verò idem in impoſitione manuum contineri

Non omnia ſacramenta ſunt paria.

1. Cor: 1. 17.

1. Cor: 11. 23.

neri

neri dici, aut probari potest, quod cœna domini in se habeat, cùm, præter id, quòd cœna Domini præcepta est, impositio verò manuum minimè, cæna Domini cultus divini portio sit. est enim commemoratio mortis Christi, donec ipse veniat: huic verò simile quid de impositione manuum dici aut probari posse, planè est incertum, imò prorsus falsum.

Cæterùm cùm obliquè Borcovius innuit, Episcopum conferentem sacramentum ordinationis, Spiritum sanctum dare posse, *quia sacramenta id efficiant, ad quod a Christo sint instituta, hoc autem esse, ut gratiam Spiritus sancti conferāt, nec obstare improbitatem conferentis, cùm & à malis ministris Sacramenta efficaciter ministrari possint, cùm quicquid faciant, non sua sed Christi virtute faciant*, errorum plenam nobis narrat opinationem. Sacramentum ordinationis nullum est, Episcopus, quantumvis ipse pius, Spiritum sanctum miraculosum nemini largiri potest, quia dona ista hodie cessarunt: Spiritus autem sancti perpetuò durantis donum, acquirendum est non per impositionem manuum alterius, sed vera in Christum fide, obedientia, & precibus. Ob hæc enim spiritus sanctus promissus est. Sacramenta a Christo instituta esse, nempe multa, error magnus est. Præter unam enim cænæ Domini ceremoniam, nullum præceptum de alio sacramento, quod vocant, extat. Sacramenta porrò gratiam Spiritus sancti conferre, pars idolatriæ est. Nam cæna Domini, quæ sola ita vocari meretur, non gratiam ullam confert, sed illorum, quibus gratia collata est, actio est, quâ Deo & Christo pro morte Christi gratias agunt: & qui gratiam sibi per illam conferri credunt, ii indignè quodammodo ad eam accedunt, & ita judicium sibimetipsis (ut Apostolus ait) comedunt & bibunt. Improbum hominem posse sacramenta conferre efficaciter, putida prorsus est oratio. Nam si impius sit intus, & talis non agnoscatur ab hominibus, quomodo Deus per istiusmodi hominem dona sua spiritualia, qualia in sacramentis dari credit Borcovius, largiatur? Si verò ita impi⁹ sit, ut talis esse appareat, indignus etiā talis est, qui Sacramenta administret. Christi deniq; virtute ministros malos omnia facere in sacramentis administrandis, utut absurdum sit & impium, quia tamen pernecessarium est Borcovio cum suis, ita audacter pronunciatur, cùm tamen nec optimos ministros virtute Christi quicquam tunc facere, probari possit. Nulla enim ceremonia est externa in Christi cætu, cujus administratio ad solos ministros pertineat: sed quicquid hîc fit, id ob decorum & quendam ordinem justum fieri censendum est, &, qui aliter sentiunt aut faciunt, ii venundant verbum Dei, & pietatem lucrum esse autumant.

Errores Borcovii.

P Porrò

Porrò cùm durationem istam per impositionem manuum non necessariam hodie esse probassem eo, quòd Paulus omnia Episcopi requisita satis prolixè commemorans, nullam istius impositionis manuum mentionem faciat, respondet Borcovius denuò, ut suprà etiam fecerat, *Paulum ideo mentionem nullam fecisse illius impositionis, quia de eo loqueretur, & eum instrueret, quem jam ordinatum esse constabat.* Hoc verò quam sit futile, tum per se constat. nulla enim ratione a Borcovio fulcitur, tum suprà etiam indicatum fuit. Summa est, Quòd non nisi ineptissimè & præposterè ei, qui jam ordinatus est, ea, quæ a Paulo commemorantur, officia præscriberentur: & inter alia, ut sit ad docendum aptus. Nam hoc omnino ordinationem istam & manuum impositionem præcedere debet, nisi stipites ordinari posse, dicamus.

Borcovius idem repetit, & ridicula dicit.

Dixeram ego, Timotheo fuisse impositas manus præsbyterii, & hinc apparere, alios etiam præter Apostolos, vel Episcopos, nempe seniores ecclesiæ, qui Præsbyteri etiam appellantur, potuisse manus Episcopo imponere. Borcovius hoc negat, & ait, *Episcopos fuiße illos præsbyteros, eosque tres. Nam a tribus Episcopis ex instituto Apostolico ordinari debuiße Timotheum Episcopum*, & ita communiter omnes interpretes affirmare. Sed quomodo tandem non pudet Borcovium istarum nugarum? Ex canonibus ecclesiæ suæ metitur tẽpora Apostolorum. Promat S. scripturæ testimonium, nisi totam suam causam suspectam reddere velit. Interpretum autem autoritate eum premere, qui rationibus agat omnia, quàm sit stupidum argumentum, jam pridem omnibus cordatis notum est. Quanquam hoc falsum esse non nescit Borcovius, nisi forte per omnes interpretes suos Pontificios tantùm intelligat, quod nimis puerile esset. Sunt enim tot interpretes, qui a Pontificiis secesserunt, quot sunt Pontificii, si non plures.

Aßertio Borcovii ridicula.

Conjecturam, quòd ab Evangelicis hac ratione gratiam inire voluerim, largior Borcovii ingenio. Nam is, cùm non habet, quod solidè respondeat, illudere aliis solet.

Ad exempla illorum, qui, cùm missi non essent, tamen prædicârunt, post varia hystrionica verba, quæ hîc ascribere piget me & pœnitet, ita respondet ut Miedzibozius. *De Philippo ait, eum quia Diaconus fuit, in ordinatione sua, prædicandi etiam potestatem accepisse.* Sed quomodo id probat Borcovius? Nuda affirmatione, quæ nuda negatione refellitur. Etsi probari id posset, causam Borcovii pessundaret. Constaret enim, eum etiam prædicare posse, qui ad id non sit missus. Non enim ad id constituebantur Diaconi, ut docerent. De dispersis ait, *docuisse eos ex illis, qui missi & ordinati fuerant.* Sed unde constat, missos

missos ad prædicandum aliquos fuisse ex illis? præsertim cum Apostoli unâ cum illis antea Hierosolymis habitarent, & iidem Apostoli omnes ibidem remanerent. Sanè nihil hîc est, quod aliquam necessitatem inferat, nisi doceatur neminem docere potuisse unquam, nisi qui missus esset, quod hactenus nemo probare potuit. Sed cur non defendit Miedzibozium Borcovius? Is enim dixerat, verisimilius esse, quicquid ab illis dispersis factum est, voluntate Apostolorum factum esse. Vnde contrarium ejus, quod tuetur Borcovius, colligi posse dixeram. Tacitè enim concedit Miedzibozius, potuisse Apostolos alicui permittere, ut doceret, qui non erat ad id missus. A quo enim tot mille missi essent? Vnde porrò sequitur, missionem ad prædicandi munus non esse necessariam.

Denique an sine causa Miedzibozium criminer, qui ad argumenta Socini nihil responderit, judicet iterum prudens lector. Socinus ait: *Si in Evangelio annunciando, non omnino necessaria est ritè ad id munus facta electio, quantumvis jam divinitus certis quibusdam hominibus provincia data fuerit, multo minùs certè necessaria omnino erit, in divinis oraculis, quæ omnibus ad intelligendum proposita sunt, explanandis & explicandis. Tantum abest, ut ministris, de quibus loquimur, qui ex constituto jam ordine & ratione, inter eos, qui de religione idem quod ipsi sentiunt, ritè ad hoc munus antea electi fuerunt, quisquam ejusdem muneris controversiam meritò movere possit.* Hoc totum sicco pede transit Miedzibozius, & tamen, quantum pondus sit in eo, agnoscet æquus & diligens rerum æstimator. Borcovius ait, *ea sponte sua corruere.* Quare verò. *Quis enim concedat*, ait, *Socino non necessariam esse electionem & missionem iis, qui Evangelium annunciare velint?* At non hoc est robur argumenti Sociniani, nec id dicit Socinus; sed, ex eo, quod tempore Apostolorum in re multò majoris momenti, nempe in annunciando Evangelio & tunc, cùm provincia ista certis hominibus data esset, licuisse constat, infert, hodie etiam idem in re minoris momenti, nempe in explicandis oraculis divinis, olim annunciatis, quæ omnibus ad intelligendum proposita sunt, licere, & porrò nullo jure illis controversiam muneris moveri, qui jam ab iis, quos docent, electi & approbati sunt.

Absoluta hac impugnatione sua Borcovius, in epilogo libri non pauca addit, quæ brevi etiam refutatione indigent. Ait, *nos scripta nostra nostris duntaxat hominib⁹ distribuere solere, seduloque cavere, ne ad se aliqua ratione perveniāt.* Sed hoc splendidū scriptionis Borcovii argumentum est. Paucissima potiùs nostra polemica scripta inter nostros distribui, & maximam eorum partem, ad alios, qui non sunt no-

ſtræ confeſſionis, deferri ſciat Borcovius. Deinde ait, *parum hoc referre: nec videre ſe, quid incommodi inde acceperim: Imò aliquid me lucratum eße. Nam poſt laborem me diu otiatum eſſe, quo quidem otio alioqui mihi frui non licuerit.* Ad hos cavillos hoc unum habeat: Otium poſt laborem iſtum nullum ſum conſecutus. Nam eſt, quod præter iſta odioſa agamus. Tum ait, *ſe nihil omiſiße in defenſione mea eorum, quæ alicujus momenti eße videbantur.* Hoc quàm verum ſit, judicet lector ex iis, quæ ab initio hujus reſponſionis diximus. Porrò quæ de papa eccleſiæ Romanæ dixi, *ea, nec ad rem pertinere, & non tam reſponſione refellenda, quam flagris vindicanda eſſe ait.* Quomodo verò ad rem non pertinet id, quod perpetuò a Miedzibozio pro conceſſo ſumitur, cùm ſit ipſiſſimum κρινόμενον? Eccleſiam ſcilicet veram Chriſti, eſſe eccleſiam Romanam, vel ejus præſidem Papam? Imò ſi quid ad rem pertinet, hoc inprimis eſt. Nam hoc ſtante, fruſtra eſſet, quicquid de hac quæſtione diſputatur. Iſte verò vindiciarum modus, quid, quæſo, ſpirat? Spiritumné Chriſti manſuetum, an Antichriſti? Filius hominis venit, ut ſervaret: At is, qui Chriſti ſpiritu non regitur, verbera tonat & mortem. Sicciné nos ad veſtram allicitis eccleſiam? Iam cùm hoc Theophilus ſcribit, flagra ſtringit Borcovius. Quaſi ſcilicet ſolus ille aut primus talis ſit, & non potiùs major & potior pars Europæ, jam per univerſum ferè ſeculum id ipſum conſtanter aſſerat, & firmiter demonſtret? Iſtis autem omnibus parciùs iſta Borcovius objicienda meminiſſet fortaſſe, ſi alibi viveret. Sed quænám præterea hæc eſt immodeſtia, ſi is, qui in omnibus (ſub Chriſti ſpetioſo nomine) contrarius eſt Chriſto, Antichriſtus appelletur? Contraria eſt eccleſia Romana cum ſuo capite, tum quoad confeſſionem, tum quoad vitam & mores iis, quæ Chriſtus & Apoſtoli docuerunt. Nam præter ſymbolum antiquiſſimum, quod vocant Apoſtolicum, quod ſacris literis maximè vicinum eſt, nonné alia recipit novitia ab illo prorſus diverſa & ei adverſa? Nicænum dico, Athanaſii & alia. In vita verò eccleſiæ Romanæ, cujus caput Papa eſt, apparetné Apoſtolica pietas, humiliatio, contemtus mundi, patientia, caſtitas, ſobrietas, charitas & aliæ virtutes Chriſtianæ? Certè quicunque id aſſerere vellet, nimis magnus adulator eſſet. En hoc ipſum, quod flagra minatur Borcovius, quàm eſt Chriſtianum, ſcilicet? *Papam in loco Patris omnes ſemper Chriſtianos habuiße,* vana gloriatio eſt. Nam & olim aliter de illo ſenſerunt plurimi, iique minimè ſuſpecti, ut alibi a noſtris demonſtratum eſt: & hodie potior pars Europæorum Chriſtianorum aliter ſentit & docet. *Papam de commodis & ornamentis Reipub: Chriſtianæ cogitare, & nihil ei tam* cordi

Spiritus Chriſti nemini minatur.

Quis antichriſtus ſit.

cordi eſſe, quàm ut oves ſibi commiſſas ſervare & in portum vitæ æternæ perducere poſſit, bona quidem verba ſunt, ſed & antiquitùs alias fuiſſe occupationes Pontificum Romanorum, & hodie eſſe ipſa experientia teſtata eſt & teſtatur. Præterea non omnes, qui volunt intrare in regnum cælorum, intrabunt, teſte Chriſto. Neceſſe eſt enim ad id, ut eo modo ad vitam æternã perducat aliquis alios, quem Chriſtus præcepit, alioquin nihil profecturus. Hoc verò quomodo præſtare poteſt Papa, qui maximam partem cultus divini collocat in ſuis vel eccleſiæ traditionibus, quæ ad meram ſimulationem & falſum Dei cultum præcipitium ſunt?

Luc. 13. 24. Non omnes, qui volunt ſervari, ſervabuntur.

Regeſtio porro iſtius criminis in nos, *quòd ſcilicet magnô Antichriſtô viam ſternamus*, quàm frigida eſt & ab impotenti animo profecta? Nobis enim verâ Dei & Chriſti gloriâ, & vera pietate, nihil carius, nihil antiquius eſt. Antichriſti verò regnum totum in errore, totum in impietate conſtitutum eſt, alioquin Antichriſtus non eſſet futurus? *Nos operam dare, ut fidei Chriſtianæ nullum deinceps veſtigium appareat, ſingulis quippe diebus aliquid ex illa detrahere, nihilque aliud contendere, quàm ut primùm anguſta, deinde nulla ſit. Paucula adhuc reſtare, quæ credimus, vel potiùs, quæ credere nos ſimulamus: ſed nec ibi quidem diutiùs hæſuros, idque tum ex inconſtantia doctrinæ noſtræ, tum audacia & temeritate tanta, quanta major eſſe non poſſit, conſtare*, convitia ſunt Borcovii, quæ ne illis Dominus imputet, precor. Interim ea ſic refuto: Univerſam ſcripturam ſacram ex animo admittimus: ſymboli etiam Apoſtolici omnes partes confitemur. Quomodo igitur nos operam dare, ut nullum fidei Chriſtianæ veſtigium appareat, & paucula reſtare, quæ credamus, ſine malevolentia dici poteſt? Ex hac fide nihil unquam detrahimus, ſed ab aliis ad eam aſſuta detrahere conamur: & ut ea præſcindantur, quæ latam religionem Chriſtianam fecerunt, annitimur, perſuaſum habentes, in paucis veram Chriſtianam fidem prorſus ſitam eſſe, nempe in fide Ieſu Chriſti. Porrò ſimulationis aliquem accuſare, non eſt hominis puri. Solus enim Deus, & poſt eum Ieſus Chriſtus eſt καρδιογνώστης. Simulatio etiam in religione, quæ omnium injuriis expoſita eſt, mundana verò commoda nulla affert, qualis eſt noſtra, nullum prorſus locum habet. Perſeveraturos nos in ea, quam profitemur, ſanctiſſima fide, confidimus, freti Ieſu Chriſti Domini noſtri miſericordiâ & auxilio. Quam inconſtantiam appellat Borcovius, ea iſta veritatis cultura eſt, quam Deus noſtris eccleſiis conceſſit: quam item audaciam & temeritatem objicit, ea eſt iſta magnanimitas noſtrorum cœtuum, quam Deus ipſe hactenus illis indidit, ut omnes adverſariorum copiæ nihil

Simulatio a quonam dijudicari poſſit, & ubi locum habeat.

hil proficere se ad oculum videant, etiamsi numero illis longè simus inferiores. Hoc hoc malè habet adversarios: sed frustra. Cum Deo enim negotium illis est, qui per ea, quæ non sunt, ea solet abolere, quæ sunt, ut nemo in carne glorietur, sed in Deo.

Supercilium, quo omnia contemnit Borcovius, quæcunque ab alio dicuntur, quàm a pontificio, non ignoramus, ideoque illum non curare mysteria, quæ Deus nostris patefecit cœtibus, nihil miramur aut moramur. Adædificârunt etiam vestri Doctores ad fundamentum, quod est Christus Iesus, ligna, fœnum, stipulas. Hæc exurit ignis verbi divini. Si quis exustis istis asciti tiis, tenebit fundamentum, salvus erit: sin verò ista ad aureum fundamentum astructa lignea & straminea una cum fundamento tenere voluerit, nihil ei fundamentum proderit.

Quod me tandẽ mones, Borcovi, *ut serium aliquid afferã, ne fucũ faciam, ne nodum in scirpo quæram, ne adversarium sine causa calumnier, ne rationibus solvendis consecutiones & instantias meo capite dignas opponam, ne cùm argumenta solvere non possim, fugiam, & tanquam sepia atramento effuso me abscondam, nisi contemtu potiùs quam responsione dignus existimari velim*, in eo egregium agnosco artificium: involare scilicet in adversarium verbis petulantibus, & pro imperio illum tractare, ut incautus lector ex verbis hujusmodi potiùs, quàm ex argumentis & rationibus judicium de eo faciat & eum contemnat. Sed an ego ista, quæ tu commemoras, committam, tuum est demonstrare: Cordati verò & prudentes, quorum nos judicium in hac controversia appellamus, examinent. Deus autem det intellectum omnibus.

pag:	*lin:*	*errata*	*correctiones*
24	11	legationem	ligationem
26	33	Osseæ	Oseæ
31	*ad finem & initium sequentis*		
		angeli	anguli
34	18	*pro* ecclesiam	fidem
ibid:	22	idem	iidem
42	26	*post* constituendã	*omissum est* non
46	12,13	responsionem	responsione
51	11	definitio	definito
52	13	rationando	ratiocinando
54	22	libris	libros
55	23	scriptus	scriptos
ibid:	29	ecclesia	ecclesiam
57	1	*ante* prædicatione *deest* fine	
ibid:	2	prædicarunt	prædicavit
61	11	diabolarem	diobolarem
73	33	viribus	ritibus
77	27	pera	opera
82	30	nunc	num
83	1	scripturam	scripturarum
89	30	Miedzibozius	Borcovius
90	22	prænuncianda	pronuncianda
93	35	Apostolicorum	Apostolorum
94	34	pietatate	pietate
95	32	nedum	nondum
ibid:	36	belligerari	belligerare
97	18,19	missorem	missionem
103	31	misi	missi
ibid:	38	muneri Episci	muneris Episcoi
111	38	baptismus	baptismum
ibid:	39	alius	alium